



T.C.  
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ  
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ



Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SUÇ KAVRAMI VE BU KAVRAMIN  
ORTAÖĞRETİM DERS KİTAPLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN  
İNCELENMESİ**

ZÜLEYHA KOÇ MERT  
ORCID: 0000-0002-1876-1540

Danışman  
Doç. Dr. GÖKHAN ÖLKER  
ORCID: 0000-0001-7449-4873

Konya – 2023



## ÖN SÖZ

Suç ve suçun kavram alanına dahil edebileceğimiz hata ve günah insanoğlunun ilk eylemlerinden biridir. Dolayısıyla insan var oldukça bu kavramlar da hayatımızda olmaya devam edecektir. Bu kavramların çeşitliliği ve neye göre ayrıldığı hangi durumlarda, hangi eylemlerin suç, hata, kabahat, günah sayılacağı temel çıkış noktamız olmuştur.

Çalışmamızda temel amacımız suç sözcüğünü tanımlamak ve suç sözcüğünün kavram alanına giren hata, kabahat, günah gibi sözcüklerin çeşitliliğini ve bu sözcüklerin Türk dili tarihindeki yerini tespit edip toplumsal yaşamımızda derecelendirilmesini ortaya koymaktır.

Çalışmamızda bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Gökhan ÖLKER'e desteklerini benden esirgemeyen sevgili eşime ve aileme teşekkür ederim.

**ZÜLEYHA KOÇ MERT**

**HAZİRAN 2023**

# İÇİNDEKİLER

<b>ÖN SÖZ</b> .....	<b>i</b>
<b>İÇİNDEKİLER</b> .....	<b>ii</b>
<b>BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ</b> .....	<b>v</b>
<b>KISALTMALAR</b> .....	<b>vi</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>viii</b>
<b>1. GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
1.1. Problem Durumu .....	1
1.2. Araştırmanın Amacı .....	2
1.3. Araştırmanın Önemi .....	2
1.4. Sayılıtlar (Varsayımlar).....	3
1.5. Sınırlılıklar.....	3
1.6. Tanımlar .....	4
<b>2.ALAN YAZIN</b> .....	<b>5</b>
2.1. Sözlükler.....	5
2.2. Tezler.....	6
2.2.1. Suç Üzerine Yazılan Tezler.....	6
2.2.2. Kavram Alanı Üzerine Yazılan Tezler .....	7
2.3. Makaleler.....	7
<b>3.YÖNTEM</b> .....	<b>9</b>
3.1. Araştırmanın Modeli .....	9
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi .....	9
3.3. Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri.....	9
3.4. Verilerin Toplanması.....	9
3.5. Verilerin Çözümlemesi.....	10
<b>4. BULGULAR</b> .....	<b>11</b>
4.1. Suç Kavramı .....	11
4.1.1. Suçun Çeşitleri .....	11
4.1.2. Kişiye Karşı İşlenen Suçlar .....	16
4.1.3. Toplum Karşı İşlenen Suçlar.....	18
4.1.4. Millete ve Devlete Karşı Suçlar.....	18
4.2. Türk Dilinde Suç Kavramı.....	20
4.2.1. Eski Türkçede Suç.....	20
4.2.2. Türkiye Türkçesinde Suç.....	23
4.2.2.1. Suçun Kavram Alanına Giren Sözcükler.....	28
4.2.2.2. Hata ve Kabahatin Kavram Alanına Giren Sözcükler.....	29
4.2.2.3. Günahın Kavram Alanına Giren Sözcükler.....	34
4.2.2.4. Suçu, Hatayı, Kabahati, Günahı İşleyen veya Ona Maruz Kalan ile İlgili Sözcükler.....	35

4.2.2.5. Kavram Alanına Giren Diğer Sözcükler.....	45
4.3. Atasözü ve Deyimlerde Suç Kavramı.....	60
4.3.1. Suçun Özelliklerini İçeren Atasözüleri ve Deyimler.....	62
4.3.2. Suçun Sebeplerini İçeren Atasözü ve Deyimler.....	68
4.3.3. Suçun Sonuçlarını İçeren Atasözü ve Deyimler.....	74
4.3.4. Suçluyu Betimleyen Atasözü ve Deyimler.....	83
4.3.5. Suça Maruz Kalmayı Betimleyen Atasözü ve Deyimler.....	91
4.3.6. Suçun Oluşmaması İçin Bir Önlem Niteliğindeki Atasözü ve Deyimler.....	93
4.3.7. Tablolar.....	98
4.4. Suç Kavramının Ders Kitaplarına Yansıması ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	101
<b>5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....</b>	<b>113</b>
5.1. Tartışma.....	113
5.2. Sonuç.....	113
5.3. Öneriler.....	114
<b>KAYNAKLAR.....</b>	<b>115</b>

## TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

**Türkiye Türkçesinde Suç Kavramı ve Bu Kavramın Ortaöğretim Ders Kitaplarında Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi** başlıklı tez çalışmamın toplam **116** sayfalık kısmına ilişkin, 12/06/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%27** olarak belirlenmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

Tez çalışması orijinallik raporu sayfası hariç

Bilimsel etik beyannamesi sayfası hariç

Önsöz hariç

İçindekiler hariç

Simgeler ve kısaltmalar hariç

Kaynaklar hariç

Alıntılar dahil

7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve tez çalışmamın, bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranının (%30) altında olduğunu ve intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

12/06/2023

ZÜLEYHA KOÇ MERT

Doç. Dr. GÖKHAN ÖLKER

## **BİLİMSEL ETİK BEYANNAMESİ**

Bu tezin tamamının kendi çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar tüm aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez hazırlama kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını ve bu kaynakların kaynaklar listesine eklendiğini beyan ederim.

12/06/2023

ZÜLEYHA KOÇ MERT

## KISALTMALAR

a.	Ad
Ar.	Arapça
bkz.	Bakınız
ç.	Çokluk
f.	Fiil
Far.	Farsça
Haz.	Hazırlayan
huk.	Hukuk
is.	İsim
İt.	İtalyanca
mec.	Mecaz
nsz.	Nesne almayan fiil
s.	Sıfat
sf.	Sıfat
ss.	Sayfa sayısı
vb.	ve benzeri
zf.	zarf

## ÖZET

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü  
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı  
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı  
Yüksek Lisans Tezi

### TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SUÇ KAVRAMI VE BU KAVRAMIN ORTAÖĞRETİM DERS KİTAPLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

ZÜLEYHA KOÇ MERT

Kavramlar, dış dünyayı nasıl algıladığımızın ve anlamlandırdığımızın göstergeleridir. Bu göstergeler insanlıkla birlikte değişen ve gelişen bir yapı olan dille ifade kazanır. Dildeki bu değişim ve gelişimin tespit edilmesi için kavram alanı çalışmalarının önemli bir yeri vardır. Kavram alanı çalışmaları yalnızca bir sözcüğün biçimsel ve anlamsal olarak ne tür değişiklikler geçirdiğini göstermez aynı zamanda sözcüğün ortaya çıktığı ve kullanıldığı toplumlarda bireylerin o kavramın karşıladığı durum ve olguları nasıl anlamlandırıldığını, bu anlamlandırmanın neye bağlı olarak değişiklik gösterebileceğini de ortaya koyar. Bu bakımdan kavram alanı çalışmalarının biçimsel ve anlamsal boyutta alanımıza önemli katkıları vardır.

Her birey ve toplum özellikle suç gibi hukukî, dinî, sosyal olmak üzere farklı boyutları olan bir sözcüğü elbette farklı şekillerde tanımlayacak ve anlamlandıracaktır. Bu farklılık ise çalışmamıza konu olan suç sözcüğünün kavram alanındaki çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Üstelik çoğu zaman benzer anlamlar taşıyan suç, günah, hata, kabahat sözcüklerinin kullanıldıkları bağlamdaki değişiklik de oldukça ilgi çekicidir. Bu dikkat çekici çeşitlilik çalışmamızın da çıkış noktası olmuştur.

Çalışmamızda hem suç sözcüğünün kavram alanına giren hata, kabahat, günah, cürüm gibi sözcüklerin aralarında anlamsal olarak ayırım olup olmadığı hem de hangi durum ve eylemlerin suç, hata, kabahat ve günah olarak adlandırıldığı üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada suç kelimesinin kökeni, tarihi olarak dilimize girişi ve kullanım alanı ele alınmıştır.

Sözcüğün dilimizdeki en eski kullanımını tespit etmek ve tarihî seyir içindeki yerini belirlemek için incelemeye *Orhon Yazıtları*'ndan başlanarak *Dîvânü Lügati't-Türk*, *Tarama Sözlüğü*, *Derleme Sözlüğü*, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* ve *Etimolojik Sözlük* gibi eserlerden faydalanılmıştır. Sözcüğün kullanım sıklığı ve işlevliğinin tespit edilmesinde ise *Sıklık Sözlüğü*'ne başvurulmuştur. Son olarak kavramın toplumsal ve kültürel boyutunun tespiti için *Atasözü* ve *Deyimler Sözlüğü* taranmıştır.

Çalışmamızda suç sözcüğü ekseninde bu sözcüklerle birlikte kullandığımız hata, günah, kabahat gibi sözcüklerin anlamlarına, doğrudan veya dolaylı olarak suç, günah, hata ve kabahat ile ilgili olan diğer sözcüklerin anlamlarına, kullanım sıklıklarına, tarihi seyir içerisindeki gelişimine, suç sözcüğünün etimolojisine ve sözcüğün toplumsal bilinçteki yerini tespit etmek amacıyla atasözü ve deyimlerdeki örnekleri çeşitli başlıklarda gruplandırılarak verilmiştir. Atasözü ve deyimlerden elde edilen veriler çalışmamızın sonunda tablo halinde sunulmuştur.

Bu verilerin sonucunda suç kavramdaki çeşitliliğin sebeplerinin: Sözcüğün kullanıldığı bağlam, kültürel birikimin etkisi ve kişinin bireysel olarak karşılaştığı durum veya olaya bakış açısı şeklinde olabileceği sonucuna varılmıştır.

Çalışmamızın son bölümünde ise Ortaöğretim 11. ve 12. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders kitaplarındaki metinlerden hareketle suç kavramı incelenmiş ve değerler eğitimi açısından dahil edilebileceği temalar yorumlanmıştır.

**Anahtar kelimeler:** günah, hata, kabahat, kavram alanı, suç.

## ABSTRACT

Necmettin Erbakan University, Graduate School of Educational Sciences  
Department of Turkish and Social Sciences Education  
Turkish Language and Literature Education Program  
Master Thesis

### THE CONCEPT OF CRIME IN TÜRKİYE TURKISH AND ITS EXAMINATION OF THIS CONCEPT IN TERMS OF VALUES EDUCATION IN SECONDARY EDUCATION COURSE BOOKS

ZÜLEYHA KOÇ MERT

Concepts are expressions of how we perceive and make sense of the outside world. If these signs are together with humanity, they will never be expressed through language, which is a structure. Conceptual elements have an important place in determining this change and development in language. Conceptual studies not only show what kind of changes a term carries out formally and semantically, but also reveal the emergence of contradictions and how individuals make sense of the situations and phenomena that the concept meets, and this interpretation may vary depending on what. This used concept area, the formal and semantic dimensions of the devices have important contributions to our field.

Of course, each individual and society will define and interpret a word with different dimensions, such as crime, in different ways, such as legal, religious and social. This difference has brought about the diversity in the concept of the word crime, which is the subject of our study. Moreover, the change in the context in which the words crime, sin, mistake, misdemeanor, which often have similar meanings, are used, is also very interesting. This remarkable diversity has also been the starting point of our study.

In our study, it has been focused on whether there is a semantic distinction between words such as error, misdemeanor, sin, crime, which are included in the concept of the word crime, and which situations and actions are called crime, mistake, misdemeanor and sin. In this study, the origin of the word crime, its historical entry into our language and its usage area are discussed.

In order to determine the oldest use of the word in our language and to determine its place in the historical course, starting from the Orhon Inscriptions, works such as Dîvânü Lugati't-Türk, Scan Dictionary, Compilation Dictionary, Comparative Turkish Dialects Dictionary and Etymological Dictionary were used. The Frequency Dictionary was used to determine the frequency and functionality of the word. Finally, the Dictionary of Proverbs and Idioms was scanned to determine the social and cultural dimension of the concept.

In our study, on the axis of the word crime, the meanings of words such as error, sin, misdemeanor that we use together with this word, the meanings of other words that are directly or indirectly related to crime, sin, mistake and misdemeanor, their frequency of use, its development in the historical course, the etymology of the word crime and the meaning of the word in social consciousness. Examples of proverbs and idioms are grouped under various headings in order to determine the The data obtained from proverbs and idioms are presented in tabular form at the end of our study.

As a result of these data, it has been concluded that the reasons for the diversity in the concept of crime may be: the context in which the word is used, the effect of cultural accumulation, and the individual's perspective on the situation or event he encounters.

**Keywords:** sin, mistake, misdemeanor, concept area, crime

## BÖLÜM 1

### 1. GİRİŞ

Kavram, genel bir ifadeyle dış dünyanın zihnimizdeki karşılığıdır. Bir kavram bireysel veya toplumsal bilinç düzeyinde ortaklık veya farklılıklara sahip olabilir. Aynı kavram alanına giren pek çok sözcüğün birbirinden nitelik olarak ayrılması ve derecelendirilmesi ile kavram alanındaki çeşitliliğin sebeplerinin neler olabileceği ve bu kavram alanındaki diğer sözcüklerin dildeki kullanım sıklığının ne olduğu gibi sorular çalışmamızın temel noktasını oluşturmaktadır.

Dil büyük oranda davranış kalıplarını da tanımlayıp onları kapsayan bir sistem olduğundan insan, hemen her davranışını adlandırma ihtiyacı duyar. Suç da bunlardan biridir. Suç kavramını ele almamızdaki sebep ise sözcüğün kavram alanındaki genişliğidir. Suç sözcüğü hukuki dinî bir terim olmasının yanında sosyal hayatın içinde yer alması bakımından da anlam ve kullanım olarak oldukça geniş bir kavramdır. Bu geniş yelpaze sözcüğün anlam çeşitliliğinin de bir nedeni olarak düşünülebilir.

Her sözcüğün mutlaka bir çağrışım alanı vardır. Bu alan sözcüğün kullanıldığı toplumun yapısına göre dar veya geniş olabilir. Suç bir eylem olarak düşünüldüğünde insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Dolayısıyla sözcüğün farklı dil ve dinlerin etkisiyle kademe belirtecek düzeyde çeşitli adlandırmalarının olması ve bunların farklı kültürlerle etkileşim sonucu dilimize girmesi olası bir durumdur.

Bu çalışmada suç kelimesinin kökeni, tarihî olarak dilimize girişi, kullanım alanı ele alınacak ve ders kitaplarındaki metinlerden hareketle değerler eğitimine yansımaları değerlendirilecektir.

#### 1.1. Problem Durumu

Her bireyin ve toplumun özellikle suç gibi hukukî, dinî, sosyal olmak üzere farklı boyutları olan bir sözcüğü farklı şekillerde tanımlaması ve anlamlandırması kaçınılmazdır. Bu farklılık ise çalışmamıza konu olan suç sözcüğünün kavram alanındaki çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Üstelik çoğu zaman benzer anlamlar taşıyan suç, günah, hata, kabahat sözcüklerinin kullanıldıkları bağlamdaki değişiklik de oldukça ilgi çekicidir. Bu dikkat çekici çeşitlilik çalışmamızın da çıkış noktası olmuştur.

Dilde ifade alanı bulamayan yapılar zaman içerisinde kullanımdan kalkacaktır. Oysa çoğu zaman suç ile benzer şekillerde tanımladığımız hata, kabahat, günah gibi kavramların kullanıldıkları bağlamlar ve buna bağlı olarak kazandıkları anlamlar değişiklik göstermektedir. Bu değişiklik hangi sebeplerden kaynaklanmaktadır? Suçun yanı sıra kullandığımız hata, kabahat, günah gibi kavramların suçun derecelerine göre ifade kazandığı görülmektedir. Bu durum istemli mi yapılmaktadır yoksa toplumsal bir bilinçle mi hareket edilmektedir? Araştırmamızın temel problemlerini bu sorular oluşturmaktadır.

## **1.2. Araştırmanın Amacı**

Suç ve kavram alanına dahil edebileceğimiz hata ve günah insanoğlunun ilk eylemlerinden biridir. Dolayısıyla insan var oldukça bu kavramlar da hayatımızda olmaya devam edecektir. Bu kavramların çeşitliliği ve neye göre ayrıldığı hangi durumlarda, hangi eylemlerin neye göre suç, hata, kabahat, günah sayılacağı sorusu temel çıkış noktamız olmuştur.

Çalışmamızın amacı suç sözcüğünün kavram alanının tespit edilmesi, kavram alanına giren sözcüklerin hangi sebeplerden dolayı çeşitlilik gösterip derecelendirmeye tabi tutulduğunu tespit etmek ve Millî Eğitim Bakanlığı 11, 12. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki metinlerden hareketle değerler eğitimdeki yerini ortaya koymaktır.

## **1.3. Araştırmanın Önemi**

Kavram alanı çalışmaları Türkoloji içinde geniş bir yer tutmaktadır. Kavramlar, dış dünyayı nasıl algıladığımızın ve anlamlandırdığımızın göstergesidir. Bu göstergeler insanlıkla birlikte değişen ve gelişen bir yapı olan dille ifade kazanır. O hâlde bir toplumu anlamak onun hangi durumlar karşısında kendini nasıl ifade ettiğine bakmaktan geçer. Bu nedenle kavram alanı çalışmaları yalnızca bir sözcüğün biçimsel ve anlamsal olarak ne tür değişiklikler geçirdiğini göstermez aynı zamanda sözcüğün ortaya çıktığı ve kullanıldığı toplumlarda bireylerin o kavramın karşıladığı durum ve olguları nasıl anlamlandırdığını, bu anlamlandırmanın neye bağlı olarak değişiklik gösterebileceğini de ortaya koyar. Bu bakımdan kavram alanı çalışmalarının toplumsal hafızaya ışık tutmanın yanı sıra biçimsel ve anlamsal boyutta alanımıza katkısı yadsınamaz.

Çalışmamıza konu olan suç sözcüğü hukuk, din ve sosyoloji alanlarına sıklıkla konu olmakla birlikte bu alanlardan bağımsız düşünülemeyen dil alanında bağımsız olarak ele alınmamıştır. Bu nedenle çalışmamızın alanımıza olan katkısının yanında toplumu ve bireyi kullandığı dilden hareketle anlamak isteyen ve eğitim alanında çalışma yapan araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olacağı kanaatindeyiz.

#### **1.4. Sayılılar (Varsayımlar)**

Çalışmamıza konu olan suç kavramı ve bu kavram alanına giren sözcüklerin dilde farklı sebeplerden dolayı derecelendirilerek kullanıldığı düşünülmektedir. Buradan hareketle çalışmamızda bu kavramın dilimize girişi, geçirdiği değişiklikler ve kavram çeşitliliğinin nedenleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmamızın dil araştırmalarında bu tür katmanlı yapılara sahip ifadelerin araştırılmasında örnek olacağını düşünüyoruz.

#### **1.5. Sınırlılıklar**

Çalışmamızda suç sözcüğü ekseninde bu sözcükle birlikte kullandığımız hata, günah, kabahat gibi sözcükleri tespit etmek ve tarihi seyir içindeki yerini belirlemek için incelemeye *Orhon Yazıtları*'ndan başlanarak *Divanü Lugati't Türk*, *Tarama Sözlüğü*, *Derleme Sözlüğü*, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* ve *Etimolojik Sözlük* gibi eserlerden faydalanılmıştır. Sözcüğün kullanım sıklığı ve işlevliğinin tespit edilmesinde ise *Sıklık Sözlüğü*'ne başvurulmuştur. Kavramın toplumsal ve kültürel boyutunun tespiti için *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü* taranmıştır. Değerler eğitimi boyutundaki çalışmamız için ise Millî Eğitim Bakanlığının 11 ve 12. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki metinler incelenmiştir.

Kavram alanı çalışmalarında kavramın ve taranacak eserlerin sınırlarını çizmek oldukça güçtür. Alanımızda yukarıda zikrettiğimiz konuların içinde değerlendirebileceğimiz pek çok eser bulunmaktadır. Ancak çalışmamız yüksek lisans sınırları içerisinde olacağından çalışmamızda başvuracağımız eserleri kaynakçada da belirttiğimiz temel eserlerle sınırlı tuttuk.

## 1.6. Tanımlar<sup>1</sup>

Kavram: Dünyadaki nesnelere, durumların, hareketlerin ve tasavvurların dildeki ifadesidir. Kavramın değeri, niteliği, aynı dili konuşan kimselerce aşağı yukarı aynıdır. (KORKMAZ:2010:143)

Kavram Alanı (anlam alanı): Zihinde aynı veya birbirine yakın kavramlar oluşturan kelimelerin meydana getirdikleri ortak alan. (KORKMAZ:2010:143,18.)

Köken bilimi (etimoloji): Bir dildeki kelimelerin şekil yapıları ile anlamları arasında bağlantı kuran, o kelimelerin yapı ve anlamlarını kökenlerine doğru izleyerek ilk defa hangi kökenlere dayandıklarını hangi kavramları yansıttıklarını ve zaman içinde hangi evrelerden geçerek ne gibi gelişmeler gösterdiklerini inceleyen ve köken bilgisi ilgili diğer konuları araştıran dilbilimi dalı. (KORKMAZ:2010:150)

Sıklık: Bir konuşmada, bir yazıda veya bir yazarın eserinde bazı kelimelerin öteki kelimelere oranla daha çok ya da az kullanılması durumu. (KORKMAZ:2010:191)

---

<sup>1</sup> Tanımlarda Zeynep Korkmaz'ın *Grammer Terimleri Sözlüğü*'nden faydalanılmıştır.

## BÖLÜM 2

### 2. ALAN YAZIN

Suç sözcüğünün kavram alanı oluşturulurken incelediğimiz temel eserler aşağıdaki gibidir.

#### 2.1. Sözlükler

AKSOY, Ö.A. (2015). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*. İstanbul: İnkılâp

DEVELİOĞLU, F. (2011). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi. 28.Baskı. ss.161-1373

DİLÇİN, C. *Yeni Tarama Sözlüğü* (2013). Ankara: TDK Yayınları. 3. Baskı.ss.205-206

ERCİLASUN, A. B. ve AKKOYUNLU, Ziyat (2018) *Dîvânu Lugâti't- Türk: Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara:TDK Yayınları, 3.Baskı.

EREN, H. (1999) *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara:Bizim Büro Basımevi. 2.Baskı. ss.376-377

KORKMAZ, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara:TDK Yayınları, 4.Baskı ss.67-142

ÖLKER, G. *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)* (Mayıs 2011). Konya:Kömen Yayınları, 1. Baskı. s.327

TULUM, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.

*Türk Dil Kurumu Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* Erişim: 16 Ocak 2021  
Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/?q=&aranan=>

*Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu. 2011. 11. baskı

*Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1993) Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 211/10 Ankara Üniversitesi Basımevi. Cilt. X. 2.Baskı. ss.3386-3688

USER ŞİRİN, H. (2009) *Köktür ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Konya: Kömen Yayınları. 1. Baskı.

VARDAR, B.(2007) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları. 2. Baskı s.94

*XII.Yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*.1996. Atatürk Kültür,Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 212/V Ankara Üniversitesi Basımevi. 2.Baskı. Cilt. V ss. 3567-3570

## 2.2. Tezler

### 2.2.1. Suç Üzerine Yazılan Tezler

Suç hukuk, din, felsefe, psikoloji ile de alakalı olan çok boyutlu bir kavram olduğundan bu alanların her biriyle ilgili yapılan yazın alan taramasında pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Bu çalışmalardan konumuzla doğrudan ilgi kurabildiklerimize burada yer verdik.

ERDOĞAN A. *Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar (1559-1609)* Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2019.

Tarih alanında yapılan bu çalışmada suçun bir döneme göre ele alınmasının yanı sıra suçun oluşmasında etkili olan faktörler incelenerek suç kabul edilen çeşitli kavramlar sosyal Hayata, ekonomiye ve devlet düzenine zarar veren suçlar olarak ayrı başlıklar altında verilmiştir.

GİRGİN K, *Kabahat ve Suç Ayrımı* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Kamu Hukuku alanında yapılan bu tezde kabahat ve suç kavramlarının ayırımına ve bu ayırım yapılırken hangi faktörlerin bulunduğu hukuksal açıdan yaklaşmıştır.

SERİNER, B. *Ergenlerde Günah ve Suç Algısı, Günahkârlık ve Suçluluk Duygusu Üzerine Bir Araştırma* İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

İlgili tezde özellikle 3.Bölümdeki “Bulgular” başlığı altında verilen “Günah ve Suç Algısı ve Günahkârlık ve Suçluluk Duygusu ile İlgili Bulgular” “Günah ve Suç Algısıyla İlgili Bulgular”, “Günahkârlık ve Suçluluk Duygusu ile İlgili Bulgular” bölümleri çalışmamızın kavram alanını kapsayan ilk bölümüyle alakalıdır. Tezin ergenler üzerinde yapılan bir araştırma olması ise 11 ve 12. Sınıf ders kitaplarının hedef kitlesini içine alması bakımından incelenecektir.

YEKTAR, O. N. *Hz. Peygamber’in Suça ve Suçluya Bakışı* Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Temel İslam bilimleri alanında yapılan çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde suç ve suçlu kavramı değerlendirilerek suçun anlam alanı başlığı altında suçun tarihçesi, anlamı, unsurları ve çeşitlerine değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Hz. Peygamber’in suça, suçluya ve zanlıya yaklaşımı ele alınmıştır. Çalışmanın kavram alanı yalnızca suçu değil suçluyu ve mağduru da içermektedir.

Çalışmamız kavram alanı ile ilgili olduğundan bir sözcük temelinde kavram alanı çalışmalarının örneklerini de inceleme gereği duyduk.

### 2.2.2. Kavram Alanı Üzerine Yazılan Tezler

BOZOK, E. *Türkçenin Söz Varlığında Temizlik Kavram Alanı* Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2018.

İSLAM BATU, G. G. *Tarama ve Derleme Sözlüğü'nden Hareketle Güzellik Kavram Alanı Üzerine Bir İnceleme* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019

ÖZTÜRK KALKAN S. *Türk Kültüründe Selamlaşma Kavramı, Bu Kavramın (İlköğretim ve Ortaöğretim) Ders Kitaplarına ve Ders Programlarına Yansıtılması* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2012.

### 2.3. Makaleler

Yukarıda da belirttiğimiz gibi suç çok boyutlu bir kavram olduğundan çeşitli alanlarda bu konuda pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Makalelerde de yine konunun sınırlarına dahil edebileceğimiz birkaç çalışmaya yer verdik.

AYDEMİR, A. (2012). “*Türkçede Artzamanlı Sözvarlığı Boyutuyla: ‘Yazuk / Yazık’ Kelimesi ve Soydaşları Üzerine*”, Türk Dünyası Araştırmaları Sayı: 201 Aralık.

Suç sözcüğünün Türkçe olmakla birlikte “suç” şekliyle *Orhon Yazıtları*’nda yer almamaktadır. Bunun yerine yazık sözcüğünün bu kavramı karşıladığı görülmektedir. İlgili makale bu bakımdan incelenecektir.

ÇAĞATAY, S. (1968). *"Türkçede Dini Tabirler"*, Necati Lugal Armağanı, Türk Tarih Kurumu, Ankara: s.191-198.

ÇAĞATAY, S. (1972). *Divânü Lügâti't-Türk'te inançla ilgili sözler*. Türk Dil Kurumu: Türk Dil Kurultayı, Bilimsel Bildiriler. s.385-391.

Saadet Çağatay’ın ilgili yazıları bu alanda ilk olmaları bakımından önemlidir. Bunun yanı sıra Türkçe İslâmi terimler üzerine Mehmet Ölmez ve Emek Üşenmez’in de makaleleri bulunmaktadır.

Erdoğan, İ. (2016). *Divânü Lügâti't- Türk'te Yer Alan Bazı Dinî Kavramlar*. Journal of Islamic Research. s.164-172.

KAHRAMAN, F. (2007). “İslâm İnancında Günah, Günah Çeşitleri ve Kişiyi Günah İşlemeye Sevk Eden Faktörler”, *Usûl İslam Araştırmaları*, S. 8, Temmuz-Aralık, s.140-168.

İsi, H. (2017). *Türkiye Türkçesindeki Bazı Dinî Terimlere Tarihi Metinlerle Karşılaştırılmalı Bakış*. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(13), s.476-522.

Hasan İsi'nin çalışması dinî sözcükleri etimoloji, ad bilimi ve işlevleri bakımından değerlendirmektedir.



## BÖLÜM 3

### 3. YÖNTEM

Çalışmaya alan yazın taraması ile başlanacaktır. Araştırmamız kavram alanı ile ilgili olduğundan öncelikle suç sözcüğünün kavram alanının sınırları belirlenecek daha sonra bu kavram alanına dahil edilen sözcükler belirlenecektir. Belirlenen sözcükler Türkçenin en eski kaynaklarından başlanarak taranacak ve suç sözcüğünün etimolojisine değinilecektir. Ardından sözcük bazında ele aldığımız kavramların toplumsal hafızadaki anlamlarını görebilmek adına atasözü ve deyimlerdeki kullanımlarına yer verilecektir. Atasözü ve deyimlerde geçen sözcüklerin belli kategoriler doğrultusunda başlıklar altında sunulacaktır ve sıklıklarına yer verilecektir. Son olarak 11 ve 12. Sınıf ders kitaplarında kavramın değerler eğitimi açısından yansımaları incelenecektir.

#### 3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmamızda alan yazın taramaları yapılarak nitel araştırma yönetiminin yanı sıra sözcüğün kullanım sıklığının da verileceğinden nicel yöntem de kullanılacaktır.

#### 3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Çalışmamızın evrenini suç sözcüğü ve kavram alanı oluşturmaktadır. Örneklemini ise incelediğimiz sözlüklerdeki veriler ile atasözü ve deyimler, Millî Eğitim Bakanlığı ders kitaplarındaki metinler oluşturmaktadır.

#### 3.3. Veri Toplama Araç ve/veya Teknikleri

Örneklem olarak alınan eserler taranarak suç ve kavram alanına dahil ettiğimiz sözcükler tespit edilecektir. Verilerin toplanmasındaki araçlar eserler olacaktır. Tespit edilen sözcükler fişlenerek gruplandırılacaktır.

#### 3.4. Verilerin Toplanması

Suç sözcüğü ve çağrışım alanına dahil ettiğimiz sözcükler öncelikle sözlüklerden taranarak bir kavram alanı oluşturulacaktır. Bu sözcükler daha sonra farklı başlıklar altında kategorilendirilerek ayrı başlıklarda toplanacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise ders kitaplarındaki metinler incelenerek değerlendirilecektir.

### 3.5. Verilerin Çözümlemesi

Kavram alanına dahil ettiğimiz sözcükler ayrı başlıklar altında değerlendirilecektir. Atasözü ve Deyimlerde geçen suç kavramları için ayrı başlıklar oluşturulup bu sözcüklerin sıklıkları tablo şeklinde sunulacaktır. Son olarak Kavramın ders kitaplarına yansımaları ve değerler eğitimi boyutu değerlendirilecektir.



## BÖLÜM 4

### 4. BULGULAR

#### 4.1. Suç Kavramı

Kavram, genel bir ifadeyle dış dünyanın zihnimizdeki karşılığıdır. Bir kavram bireysel veya toplumsal bilinç düzeyinde ortaklık veya farklılıklara sahip olabilir. Aynı kavram alanına giren pek çok sözcüğün birbirinden nitelik olarak ayrılması ve derecelendirilmesi ile kavram alanındaki çeşitliliğin sebeplerinin neler olabileceği ve bu kavram alanındaki diğer sözcüklerin dildeki kullanım sıklığının ne olduğu gibi sorular çalışmamızın temel noktasını oluşturmaktadır.

Dil büyük oranda davranış kalıplarını da tanımlayıp onları kapsayan bir sistem olduğundan insan, hemen her davranışını adlandırma ihtiyacı duyar. Suç da bunlardan biridir. Suç kavramını ele almamızdaki sebep ise sözcüğün kavram alanındaki genişliktir. Suç sözcüğü hukukî, dinî bir terim olmasının yanında sosyal hayatın içinde yer alması bakımından anlam ve kullanım olarak oldukça geniş bir kavramdır. Bu geniş yelpaze sözcüğün anlam çeşitliliğinin de bir nedeni olarak düşünülebilir.

Her sözcüğün mutlaka bir çağrışım alanı vardır. Bu alan sözcüğün kullanıldığı toplumun yapısına göre dar veya geniş olabilir. Suç bir eylem olarak düşünüldüğünde insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Dolayısıyla sözcüğün farklı dil ve dinlerin etkisiyle kademe belirtecek düzeyde çeşitli adlandırmalarının olması ve bunların farklı kültürlerle etkileşim sonucu dilimize girmesi olası bir durumdur.

Bu çalışmada suç kelimesinin kökeni, tarihî olarak dilimize girişi, kullanım alanı ele alınacak ve ders kitaplarındaki metinlerden hareketle değerler eğitimine yansımaları değerlendirilecektir.

##### 4.1.1. Suçun Çeşitleri

Suç kelimesinin çağrışım alanına giren kelimeler düşünüldüğünde akla ilk olarak günah, hata, yanlış, kusur, cürüm, kabahat gibi kelimeler gelmektedir.

**Büyük Türkçe Sözlük'te kavram alanına giren sözcükler şu şekilde geçmektedir:<sup>2</sup>**

---

<sup>2</sup> Türk Dil Kurumu: Ankara, 2011. 11. Baskı.

**asi** *sf. (a:si) Ar. ‘āšī* **1.** Başkaldırıcı. **2.** Dikbaşı.

**azap, -bı (I)** *a. (aza:bi) Ar. ‘azāb* **1.** Büyük sıkıntı, eziyet, ezinç. **2.** İslam inancına göre dünyada günah işlemiş olanlara ahirette verilecek ceza. **azap çekmek 1)** eziyet çekmek, üzüntü içinde olmak; **2)** ceza görmek, azap duymak, acı çekmek, üzülme. **azap vermek** acı çektirmek, üzme.

→ cehennem azabı, kabir azabı, vicdan azabı

**badire** *a. (ba:dire) Ar. bādire* esk. Birdenbire ortaya çıkan tehlikeli durum.

**ceza** *a. (ceza:) Ar. cezā‘* **1.** Uygun olmayan davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem veya yaptırım. **2. huk.** Suç işleyen bir kimsenin yaşantısına, özgürlüğüne, mallarına, onuruna karşı yasaların öngördüğü yaptırım. **ceza almak** cezalandırılmak. **ceza çekmek 1)** hapiste yatmak **2)** manevi bakımdan işlenen suçun ağırlığını çekip sıkıntı ve üzüntü içinde kalmak. **ceza görmek** kendisine ceza verilmek, cezalandırılmak. **(birine) ceza kesmek** görevli, ceza parası yazmak. **ceza vermek 1)** cezalandırmak; **2)** para cezası ödemek. **ceza yazmak** ceza kesmek. **ceza yemek** cezalandırılmak **cezasını bulmak** hak ettiği kötü sona uğramak **cezasını çekmek 1)** yaptığı kusur veya tedbirsizliğin zararına uğramak **2)** hükmedilen cezayı bitirmek. **cezaya çarptırmak** cezalandırmak.

**cünha:** *a. Ar. cunḥa* esk. Kabahatten ağır ve cinayetten hafif olan suç.

**cürüm, -rmü** *a. Ar. curm* **1. huk.** Suç. **2.** Yanlışlık, kusur veya hata.

**fitne** *a. Ar. fitne* **1.** Karışıklık, kargaşa. **2. sf.** Fitneci, ara bozucu. fitne fesat çıkarmak **1)** ara bozucu söz söylemek; **2)** ara bozucu bulunmak. **fitne sokmak ara bozmak**, insanları birbirine katmak.

**galat** *a. Ar. galaṭ* esk. **1.** Yanlış kelime veya söz. **2.** Yanılma.

**günah** *a. (güna:hı) Far. gunāh* **1.** Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal. **2.** Acımaya yol açacak kötü davranış, yazık. **3.** Sorumluluk, vebal. **4.** Kabahat, hafif suç. **günah çıkarmak 1)** Hristiyanlar, Tanrı'nın bağışlaması için papaza gidip işlediği günahları anlatmak; **2) mec.** kötü davranışlarını, suçlarını açıklamak, anlatmak. **günah işlemek** günah sayılan davranışta bulunmak. **günah olmak** yazık olmak. **günaha girmek** dinî bakımdan suç sayılan bir iş yapmak. günaha sokmak günah işlemesine yol

açmak. **günahını çekmek** birinin yaptığı veya birine karşı yapılan kötülüğün cezasını görmek.

**günahkâr** *sf. Far. gunāhkār* Günahlı.

**hata** *a. (hata:)* Ar.ḥaṭā' **1.** Yanlış. **2.** İstemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanılma, yanılğı. **3.** Suç, günah, kusur. **hata etmek** (veya **eylemek** veya **işlemek**) yanlışlık yapmak, yanılığa düşmek. **hataya düşmek** yanılmak.

**iftira** *a. (iftira:)* Ar. iftirā' Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme, kara çalma bühtan. **iftira atmak** iftira etmek. **iftira çalmak** iftira etmek. **iftira etmek** bir suçu birinin üzerine atmak, kara çalmak, kara sürmek. **iftiraya uğramak** kasıtlı ve asılsız suç yüklenmek.

**itham** *a. (itha:mi)* Ar. ithām Suçlama. **itham etmek** suçlamak **ithamda bulunmak** itham etmek.

**kıyas (I)** *a. Ar. kıṣāṣ huk. esk.* Bir suçluyu, başkasına yaptığı kötülüğü kendisine aynı biçimde uygulayarak cezalandırma. **kıyas etmek** bir suçluya başkasına yaptığı kötülüğü kendisine aynı biçimde uygulayamak.

**kusur** *a. Ar. kuṣūr* **1.** Eksiklik, noksan, nakısa. **2.** Özür. **3.** Bilerek veya bilmeyerek bir işi gereği gibi yapmama. **4.** Elverişsiz durum. **kusur aramak** yanlışını, eksikliğini, elverişsizliğini aramak. **kusur bulmak** 1) bir şeyin eksikliğini, özrünü görmek 2) gereğinden çok titiz, hoşgörüsüz davranmak **kusur etmek** yanlışlık yapmak **kusur işlemek** yanlış davranışta bulunmak.

**küfür, -frü** *a. Ar. kufr* **1.** Sövme, sövmek için söylenen söz, sövgü. **2.** din b. Tanrı'nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançları inkâr etme.

**mazeret** *a. (ma:zeret)* Ar. ma'zeret **1.** Özür. **2.** Bahane

**maznun** *a. Ar. maznūn huk. esk.* Sanık.

**meşhut** *sf. Ar. meṣhūd esk.* Görülen, gözle görülmüş, tanık olunmuş.

**meşhut suç** *a. huk.* Suçüstü.

**mutezile** *a. (mu:tezile)* Ar. mu'tezile *fel. esk.* Kaderi inkâr ederek "Kul, ettiklerinin yaratıcısıdır" diyen ve Tanrı'nın sıfatları konusunda sünnet ehlinde ayrılan bir felsefe.

**müfteri** *sf. (müfteri:)* Ar. mufterī *esk.* Karalamacı.

**müfterilik-ği** *a.* Karalamacılık.

**münkir** *sf. Ar. munkir* **1.** inkâr eden, kabul etmeyen. **2.** Tanrı'nın varlığına inanmayan, Tanrı'nın varlığını inkâr eden (kimse).

**nakisa** *a. (naki:sa) Ar. naķīša esk.* Eksiklik, kusur.

**sabika** *a. (sa:bika) Ar. sābiķa* **1.** Geçmiş bulunan şey, geçmiş bulunan olay. **2. huk.** Geçmişte işlenmiş, mahkemece ispatlanıp cezalandırılmış suç.

**seyyie** *a. Ar. seyyi'e esk.* **1.** Kötülük. **2.** Yanlış veya kötü bir davranış sonucu karşılaşılan kötü durum.

**suç** *a.* **1.** Törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış. **2.** huk. Yasalara aykırı davranış, cürüm. **suç işlemek** yasaya, töreye aykırı bir davranışta veya harekette bulunmak. **suç olmak** suç sayılmak. **(birinin) suçundan geçmek** suçunu bağışlamak. **suçunu bağışlamak** bir kimseye işlediği suçun cezasını vermemek.

**suçlu** *sf.* Suç işlemiş, suçu olan (kimse), kabahatli, mücrim.

**süveyda** *a. (süveyda:) Ar. suveydā esk.* **1.** Kalbin ortasında var olduğuna inanılan siyah benek. **2.mec.** Kalpteki gizli günah.

**şerir** *a. (şeri:ri) Ar. şerīr esk.* Kötülükçü.

**şirk** *a. Ar. şirk din b.* Eş koşma. **şirk koşmak** Tanrı'nın birden çok olduğunu söylemek, Tanrı'ya ortak tanımak, eş koşmak.

**taammüt,-dü** *a. Ar. ta'ammud esk.* **1.** Bir işi veya suçu bile bile, tasarlayarak yapma. **2. huk.** İşlenecek bir suçun daha önceden tasarlanması.

**taksir** *a. (taksi:ri) Ar. taķşīr esk.* **1.** Kısaltma, kısma. **2.** Kusurda bulunma. **3. huk.** Dikkatsizlik, tedbirsizlik, meslekte acemilik veya düzene, buyruklara ve talimata uymazlıktan doğan kusurlu olma durumu.

**taksirat** *ç. a. (taksi:ra:tı) Ar. taķşīrāt* Kusurlar, suçlar.

**taksirli** *sf.* Kusurlu.

**taksirli suç** *a. huk.* Dikkatsizlik, tedbirsizlik, meslekte acemilik veya düzene, buyruklara ve talimata uymazlıktan doğan, istemeyerek gerçekleştirilen suç.

**tenzih** *a. (tenzi:hi) Ar. tenzīh esk.* **1.** Arılama, kusur kondurmama. **2. din b.** Allah'ın bütün kusurlardan uzak olduğuna inanma. tenzih etmek kusurlu ve kabahatli olmadığını, kötü vasıflardan soyutlandığını, dışında tutulduğunu bildirmek.

**töhmət** *a. Ar. tuhmet* Birine yüklenen, işlendiği sanılan fakat henüz aydınlanmamış olan suç, suçlama. **töhmət altında kalmak** suçu işlediği düşünölmek.

**töhmətləndirmək** (-i) Töhmət altında bırakmak, suçlandırmak.

**töhmətli** *sf.* **1.** Suçlanmış. **2.** Kabahatli.

**vebal,-li** *a. (veba:li) Ar. vebāl* Günah. **vebal altında kalmak** manevi sorumluluk yüklenmek.

**yanılmək** (*nsz*) **1.** Tanımayarak, niteliğini iyi anlamayarak aldanmak. **2.** Sonucunu düşünmeden veya bilmeden uygunsuz bir davranışta bulunmak.

**yanıltı** *a.* Sonucu bakımından çok önemli olmayan yanlışlık, sehiv.

**yanlış** *a.* **1.** Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymama durumu, yanlışlık, hata. **2. sf.** Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymayan, aykırı olan, hatalı. **3. zf.** Hatalı bir biçimde. **4. sf. fel.** Biçimsel düşünme yasalarına uymayan, düşünülen şeyle uyuşmayan.

**yazık, -ğı** *a.* **1.** Herkesi üzebilecek şey, günah. **2.** ünl. Acınma, üzüntü anlatan bir söz. **3.** ünl. Kınama anlatan söz.

**yanmak, ar** (*nsz*) **14. mec.** Zarara, kötülüğe uğramak.

**zalim** *sf. (za:lim) Ar. zālīm* Acımasız ve haksız davranan zulmeden.

**zeval, li** *a. (zava:li) Ar. zevāl esk.* **1.** Yok olma, yok edilme. **2.** Suç, kabahat, sorumluluk. **3.** Bozulma. **zevale yüz tutmak** bozulmaya, alçalmaya, yok olmaya başlamak. **(birine) zevali olmak** zararı olmak, zararı dokunmak.

1945-1950 yıllarını kapsayan Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü(ÖLKER:2011:327)'ne bakıldığında suç sözcüğünün 155 defa tekrar edildiği görülür. Bu da sözcüğün kullanım sıklığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Türkçe suç sözcüğünün yanı sıra dilimize çoğunlukla Arapçadan geçen “günah, cürüm, galat, kabahat vb.” sözcüklerine de çalışmamızda yer verilmiştir. Dilde benzer anlamlar taşıyan bu sözcüklerin suçun derece ve kavram alanına bağlı olarak farklı adlandırmalarla karşılanması oldukça ilgi çekicidir. Araştırmamıza konu olan suç kelimesinin bir diğer ilgi çekici yanı ise suçu işleyen ve buna maruz kalanın da bu derecelendirmeye bağlı olarak farklı şekillerde adlandırılmasıdır. Bunun yanı sıra suçun kime karşı işlendiği de ayrı bir başlık açmaya değer bir konudur. Çalışmamızın bu bölümünde suçun kime karşı işlendiğine göre de çeşitli adlar aldığı incelenecektir.

Suç kavramının içerdiği anlamsal katmanın en önemli sebeplerinden biri de suçun kime karşı işlendiğidir. Çünkü kimi eylemler kabahat veya hata sayılıp

affedilebilir veya daha az yaptırımlar uygulanabilirken kimileri de “suç” olarak görülüp cezalandırılmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde 5237 sayılı *Türk Ceza Kanunu* esas alınarak suçların kime karşı işlendiği konusunda bir tasnif yapılmıştır. Bazı suçların örneğin hırsızlık gibi hem bireye hem topluma karşı yapılabildiği görülmektedir. Bu konuda da suçun karşılığı kime karşı işlendiğine göre değişmektedir. Suçun kasten veya taksirle veyahut da bir azmettirme üzerine işlenip işlenmediği de yine cezayı etkileyen faktörler arasındadır.

Kanunda cezaların çeşitleri, nasıl işlendiği, kime karşı işlendiği, hangi durumlarda işlendiği gibi pek çok konu yer almaktadır. Bu konular hukuk alanı ile ilgili olduğundan ilgili kanun maddesine çalışmamızın sınırları dahilinde, çalışmamızla ilgili olan bölümlerden faydalanarak yalnızca tasnif yapmak için başvurulmuştur.

5237 sayılı *Türk Ceza Kanunu*<sup>3</sup>'nda suçlar: Kişiyeye Karşı İşlenen Suçlar, Toplumaya Karşı İşlenen Suçlar ve Millete ve Devlete Karşı Suçlar başlıkları altında verilmiştir. Biz de çalışmamızda bu başlıklarda yer alan ayrımları esas alarak kanunları yorumlamadan burada yer alan suçlara çalışmamızdaki suçun derecelendirilmesi konusunu desteklemek amacıyla yer verdik.

#### **4.1.2. Kişiyeye Karşı İşlenen Suçlar**

*5237 Türk Ceza Kanununun İkinci Kısım Kişilere Karşı Suçlar başlığı altında suçlar:*

1. *Hayata Karşı İşlenen Suçlar*
2. *Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar*
3. *İşkence ve Eziyet*
4. *Koruma, Gözetim, Yardım veya Bildirim Yükümlülüğünün İhlali*
5. *Çocuk Düşürtme, Düşürme veya Kısırlaştırma*
6. *Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar*
7. *Hürriyete Karşı Suçlar*
8. *Şerefeye Karşı Suçlar*
9. *Özel Hayata ve Hayatın Gizli Alanına Karşı Suçlar*
10. *Malvarlığına Karşı Suçlar* olmak üzere 10 kısımda incelenmiştir.

<sup>3</sup> <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf> Erişim: 15.05.2023 s.30

Çalışmamız hukuk alanıyla ilgili olmadığından tüm başlıklar yorumlanmayacak olup konumuz dahilinde görülen kısımlar incelenecektir.

*Birinci Bölüm Hayata Karşı Suçlar* Başlığı altında yer alan suçlardan bireye karşı işlenen suçlara dahil edebileceğimiz eylemler: kasten öldürme, intihara yönlendirme, taksirle öldürme şeklinde gruplandırılmıştır. Bu eylemlerin ne şekilde yapıldığı da yine işleyen alacağı cezalar için belirleyici olmaktadır. Örneğin kasten öldürme suçunda tasarlayarak öldürme ağırlaştırılmış müebbet hapis ile cezalandırılmaktadır. Ancak kasten öldürmenin ihmali davranışla işlenmesi karşısında alınacak ceza da değişmektedir.

*İkinci Kısım İkinci Bölüm Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar* başlığı altında verilen ve yine çalışmamızda Bireye Karşı İşlenen Suçlar başlığı altına dahil edeceğimiz diğer suçlar ise şöyledir: Kastan yaralama, Neticesi sebebiyle ağırlaştırılmış yaralama, Taksirle yaralama, İnsan üzerinde deney, Organ veya doku ticareti yer almaktadır. Bu suçlarda da suçun kasten yapılması veya taksirle yapılmasının suçun karşısında verilecek olan cezayı hatta suçun dahil olduğu yeri de değiştirdiğini görmekteyiz.

*Yedinci kısımda* yer alan Hürriyete Karşı Suçlar başlığı altındaki tehdit suçunun silahla yapılıp yapılmadığı, bir veya birden fazla kişiyle yapılması gibi suçun işlenme şekline göre farklı değerlendirildiği görülmektedir. Aynı başlıkta yer alan şantaj ve cebirin de işlenme şekline göre değerlendirildiği görülmektedir.

*Sekizinci kısımda* yer alan Şerefe Karşı Suçlar kısmında bulunan hakaret suçu da kime karşı işlendiğine göre farklı şekilde değerlendirilmektedir. Örneğin kamu görevlisine görevinden dolayı yapılan hakaretin ayrı bir başlıkta yer aldığı görülmektedir. Bunun yanında hakaretin karşılıklı olması veya kişinin hatırasına karşı yapılması gibi çeşitlendiğini cezanın da bu duruma göre değiştiğini görmekteyiz.

*Onuncu kısımda* yer alan *Malvarlığına Karşı Suçlar* bölümünde bulunan hırsızlık suçunun nitelikli olup olmadığı hangi durumda nitelikli olabileceği, gece vakti işlenip işlenmemesi, malın değerinin az olması veya yağma gibi haller gibi pek çok farklı durumda da cezai yaptırımının değiştiğini görmekteyiz. Suçun işlenme şeklinin veya niteliğinin yaptırımı etkilemesi de yine çalışmamızdaki suça bakışın çeşitliliğini destekler niteliktedir.

### 4.1.3. Toplum Karşı İşlenen Suçlar

5237 Türk Ceza Kanununun Üçüncü Kısım Toplum Karşı Suçlar<sup>4</sup> başlığı altında suçlar:

1. Genel Tehlike Yaratan Suçlar
2. Çevreye Karşı İşlenen Suçlar
3. Kamu Sağlığına Karşı Suçlar
4. Kamu Güvenine Karşı Suçlar
5. Kamu Barışına Karşı Suçlar
6. Ulaşım Araçlarına veya Sabit Platformlara Karşı Suçlar
7. Genel Ahlak Karşı Suçlar
8. Aile Düzenine Karşı Suçlar
9. Ekonomi, Sanayi ve Ticarete İlişkin Suçlar
10. Bilişim Alanında Suçlar olmak üzere 10 kısımda verilmektedir.

Burada yer alan suçlardan Genel Tehlike Yaratan suçlar; Genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması, Genel güvenliğin taksirle tehlikeye sokulması gibi suçun kasten veya taksirle işlenmesi gibi durumlarda veya Radyasyon yayma, Atom enerjisi ile patlamaya sebebiyet verme gibi tehlike yaratacak durumlar gibi veya da Trafik güvenliğini tehlikeye sokma gibi suçun meydana ortamın da bu derecelendirmede etkili olduğu görülmektedir.

Çevreye Karşı Suçlar kısmında ise çevrenin kasten veya taksirle kirletilmesi, gürültüye neden olma ve imar kirliliğine neden olma gibi alt başlıklar bulunmaktadır. Bu suçlarda da ayırımın toplum sağlığı ve yapıların kontrolü konusunda olduğu söylenebilir. Bunun dışında toplum sağlığıyla ilgili suçlar Kamu Sağlığına Karşı Suçlar kısmında daha detaylı bir şekilde yer almaktadır.

### 4.1.4. Millete ve Devlete Karşı Suçlar

Devlet ve millet kavramları Türk toplumunda her zaman bir yapı taşı olmuş ve en önemli konuların başında gelmiştir. Devlete sahip çıkmak, milletin rahatlığı için çabalamak her zaman Türk toplumunda hükümdarların ve devlet yönetiminin önceliği olmuştur. Orhon Yazıtlarından, Osmanlı Kanunnamelerine ve bugünkü kanunlarımızda da toplumun bir düzen içerisinde yaşaması ön planda olmuştur. Bu düzenin sağlanması

<sup>4</sup> <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf> Erişim: 15.05.2023 s.59

için de hem devletin topluma karşı hem de toplumdaki bireylerin devlet düzenini oluşturan kanunlara karşı birtakım yükümlükleri bulunmaktadır. Bunların yerine getirilmemesi halinde meydana gelen suçlar da çalışmamıza konu olmaktadır.

#### *5237 Türk Ceza Kanunu'nun Dördüncü Kısım Millete ve Devlete Karşı Suçlar*

- 1. Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar*
- 2. Adliyeye Karşı Suçlar*
- 3. Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar*
- 4. Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar*
- 5. Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar*
- 6. Milli Savunmaya Karşı Suçlar*
- 7. Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk*
- 8. Yabancı Devletlerle Olan İlişkilere Karşı Suçlar* şeklinde yer almaktadır.

Bu bölümde kamu idaresinde çalışmakta olan görevlilerin devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmeme halinde işledikleri: zimmet, görevi kötüye kullanma gibi suçlar karşısında alabilecekleri cezalar yer almakla birlikte adaleti yanıltmaya yönelik olan iftira, suç üstlenme, suç uydurma, yalan tanıklık gibi durumların hükümleri de bulunmaktadır.

Suç kavramının hukukî boyutuna nispeten değindiğimiz bu bölümde çalışmamızın başında da üzerinde durduğumuz suç kavramının çeşitliliği suçun işlendiği koşullar, kime karşı işlendiği, kimleri ne şekilde etkilediği hangi şartlarda işlendiği gibi pek çok faktörü de barındıran bir konudur.

Kişiyi suça teşvik eden birçok sebep olacağından her bir sebepten doğan suç ve her suçun da bir yaptırımı olduğu görülmektedir. Bu suçlara bir ceza verilip verilmeyeceği konusu veya verilen cezalar başka bir çalışmanın konusu olduğundan çalışmamızda yalnızca kanunda yer alan başlıklardan faydalanma yoluna gidilmiştir. Buradan edindiğimiz bilgilerden hareketle suçun çeşitliliğini etkileyen faktörlerin toplumun yaşayışı, düzeni, devletin oluşturduğu nizam gibi çok boyutlu bir yapı olduğu sonucuna varabiliriz.

## 4.2. Türk Dilinde Suç Kavramı

Çalışmamızın bu bölümünde Eski Türkçede ve Türkiye Türkçesinde Suç kavramı ele alınmıştır.

### 4.2.1. Eski Türkçede Suç

Kavram araştırmalarında kelimenin anlamı kadar etimolojisi ve tarihsel olarak gelişimi de önem arz etmektedir. Kavramın hangi dönemde ne şekilde karşımıza çıktığı ve ne gibi değişiklikler geçirdiğini Türk dilinin önemli temel yapıtlarından başlayarak inceledik.

Hatice ŞİRİN USER'in “**Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları**” adlı eserinde söz konusu sözcükler çeşitli başlıklar altında verilmiştir. Biz de çalışmamızla ilgi olan sözcükleri eserdeki başlığını belirterek gösterme yoluna gittik.

“*Değer Yargılarını İçeren Niteleme Adları*” başlığı ile verilen sözcükler:

**añıg:** kötü

**armakçı:** yalancı, sahtekar, düzenbaz

**bat:** kötü

**kürlüg:** hilekâr, aldatıcı

**tâblig:** hilekâr, aldatıcı

**yabız:** kötü, fena, berbat

**yablak:** kötü, fena,berbat; değersiz

**yazuklıg:** suçlu, kabahatli.

“*Ceza, Yaptırım*” başlığı altında verilen sözcük:

**kıyın:** ceza

“*Değer Yargıları*” başlığı altında ise şu sözcükler bulunmaktadır:

**igid:** yalan

**yablak:** kötülük, nifak

“*Duygu, Ruhsal Durum*” başlığı altında verilen sözcükler:

**küni:** haset, kıskançlık

**suk:** haset, kıskançlık, hırs, öfke

3.17. Yasa, Ceza

“3.17.1.Kılış Fiilleri” başlığı altında verilen sözcükler:

**ay-:** (kıyın sözüyle) ceza tebliğ etmek

**ölüt-:** (teñri) ceza vermek, cezalandırmak, öldürmek

3.19. Kozmogoni, Din, İnanç başlığı altında verilen sözcükler:

3.19.2. Kılış Fiilleri

ölüt-:(teñri) ceza vermek, cezalandırmak, öldürmek

“Akıl, Zihin” başlığı altında verilen sözcükler:

*Oluş Fiilleri:*

**yañıl-:** yanılmak, hata yapmak

**yaz-:** yanılmak, aldanmak

**yazın-:** yanılmak; hata etmek

*Kılış Fiilleri:*

**yazukla-:** hata yapmak

Orhon Türkçesinde doğrudan *suç* sözcüğü tespit edilemeyip suç anlamında bu sözcüklerin kullanılmış olması bizi kelimenin Türkçe olup olmadığını veya hangi dönemde dilimize girmiş olabileceğini araştırmaya sevk etti. Dolayısıyla en eski kaynaklardan başlayarak dil tarihi açısından önemli eserlerde *suç* sözcüğünü tespit etmeye çalıştık.

**Divanü Lügati't Türk'te** (*Kaşgarlı Mahmut, Haz. ERCİLASUN, AKKOYUNLU:2018*)

**ilenç** düşüncesinin yanlışlığı ortaya çıkan nasihatçıyı kınama, bir işte bozukluk çıkınca yaparı utandırma

(ilen-) ol anar ilendi işinde ona güvendiği hâlde güvendiği gibi çıkmadığı için onu ayıpladı. Bu kelimedden “kınama”ya “ilenç” denir. **ile.nür, ilenme.k.**

**suç** bir şeyin sekmesi, geri dönmesi, sapması, isabet etmemesi. Taklidî bir kelimedir.

**Kılıç suç kıldı** kılıç işlemedi. **Er suç kıldı** adam konuyu kabul etmeyip reddetti.

**suçgur-** sıçramak üzere olmak

(suçgur-) **at suçgurdı** at vb. sıçramak üzereydi. **suçgura.r, suçgurma.k.**

**suçı-** sıçramak, zıplamak

(suçı-) **at suçı.dı** at vb. sıçradı ve zıpladı. **suçı.r, suçı.ma.k.**

(bukrı- ~ bukra-) **at suçı.dı bukırı.dı** at zıpladı ve taşkınlık yaptı. Bunlar ikileme olarak kullanılır; yalnız kullanılmazlar.

**suçıt-** (hayvanları) sıçratmak

(suçıt-) **ol atıg suçıttı** o, at vb. hayvanları sıçrattı. **suçıtu.r, suçıtma.k.**

**suç kıl-** (kılıç vb.) kesmemek

**suç kıl-** kabul etmeyip reddetmek

**suçlun-** (kılış vb. şeyler kından, yerinden) sıyrılmak

**(suçlun-) kılı.ç kındın suçlundu** kılıç, kından sıyrıldı. Yerinden sıyrılan her şey için de aynıdır. **suçlunu.r, suçlunma.k**

**suçluş-** vücuttan diken çıkarmada yardım etmek; kılıç vb..ni kından sıyırmada yardım etmek veya yarışmak

**suçul-** soyunmak, üzerinden bir şeyi çıkarmak

**(suçul-) er tōnın suçuldu** adam elbisesini çıkardı. Koyunun derisi yüzülünce de aynıdır. **suçlunu.r, suçlunma.k**

**suçul-** (deri) yüzülmek

**yala** töhmet altında bırakma, itham

yala bir şey konusunda töhmette bırakmak. Bir ür yufkaya yala.çı yufka denir; “yufka ekmek” demektir; ona bir şey dokunursa, inceliğinden hemen dağılır ve bundan aşçı itham edilir; “onu sen kırdın” denir.

**yala-** suçlamak, itham etmek

**(yala-) ol añar ogri yala.dı** o, onu hırsızlık vb. şeyle suçladı. **yala.r, yalama.k.**

**yalaçı** herkesi, her konuda itham eden adam

**(yala.çı) yala.çı** er herkesi, her konuda itham eden adam. Bundan bir çeşit yufkaya yala.çı yuvga adı verilmiştir; çünkü ona en küçük bir şey değdiğinde parçalanır.

**yalal-** suçlanmak, itham edilmek

**(yalal-) añar kurug yala yalaldı** o, yalan bir ithamla suçlandı. **yalalu.r, yalalma.k.**

**yalaş-** karşılıklı itham etmek

**(yalaş-) ola.r bîr ekindi.ke ogri yalaşdı** o ikisi birbirini hırsızlıkla itham etti. **yala.şu.r\*, yalaşma.k\***

**yañılğan** unutan ve hata yapan

(yañılga.n) yañılga.n er kendisine herhangi bir şey sunulduğunda unutan ve hata yapan adam.

**yañluk** hata, yanlış

yañluk olaylarda, konuşmada ve işte vb.de hata.

**yama.n** her şeyin kötüsü.

**yawla.k** her şeyin kötü olanı. Oğuzca ve Kıpçakça.

**yaz-** (sözü) yanlış söylemek, yanılmak

(yaz-) **ol sö.zinde yazdı** o, sözünü yanlış söyledi.

**yāzuk~yazuk** suç, günah

(keçürge.n) **bu bēg ol yāzuk keçürge.n** suçları devamlı affeden, bu beydir.

**yazuk** suç. Atasözü: **Öt tütünsüz bolma.s yigit yāzüksuz bolma.s.** Anlamı: Ateş ancak dumanla olur. Bu sebeple gencin de mutlaka bir suçu vardır. Suç işleyen genç bunun için özür diler ve başına kakılır.

(ertür-) **anıñ yāzukın etürdi** onun günahını affetti.

(keçür-) **beg anıñ yāzukın keçürdi** bey onun günahını affetti.

(ökün-) **ol yāzukıña ökindi** o, işlediği suçtan dolayı pişman oldu. Bütün pişmanlıklarda da aynıdır.

(kızıl-) **er yazuktın kızıldı** adam cezalandırıldı; (cezayı) tattı ve (artık) özen gösterdi. İşlediği suçu bir daha işlemedi.

**yazukla-** suçlamak

(yazukla-) **beg anı yazukla.dı** vali, onu bir suçla suçladı. **yazukla.r, yazukla.ma.k.**

**yazuklug** suçlu

(kına-) **Teñri anı kına.dı** yüce Tanrı onu cezalandırdı.

**yazüksuz** suçsuz, günahsız

**yunçıt-** (birine) kötülük yapıp eziyet etmek

(yunçıt-) **ol anı yunçıttı** o, ona kötülük yapıp eziyet etti yunçıtu.r, yunçıtma.k.

#### 4.2.2. Türkiye Türkçesi Dönemi

Çalışmamızın bu bölümünde Türkiye Türkçesinde suç kavramı değerlendirilmiş ve kavramın toplumsal hafızadaki yerini daha iyi belirleyebilmek için atasözleri ve deyimlerdeki kullanımlarına başvurulmuştur. Çalışmanın sonunda grafiklerle kullanım alanı görselleştirilmiştir.

Suç kelimesinin çağrışım alanına giren kelimeler düşünüldüğünde akla ilk olarak günah, hata, yanlış, kusur, cürüm, kabahat gibi kelimeler gelmektedir.

**Büyük Türkçe Sözlük'te kavram alanına giren sözcükler şu şekilde geçmektedir:**<sup>5</sup>

**asi** *sf.* (a:si) *Ar.* ‘āṣī **1.** Başkaldırıcı. **2.** Dikbaşlı.

**azap, -bı** (I) *a.* (aza:bi) *Ar.* ‘azāb **1.** Büyük sıkıntı, eziyet, ezinç. **2.** İslam inancına göre dünyada günah işlemiş olanlara ahirette verilecek ceza. **azap çekmek 1)** eziyet çekmek, üzüntü içinde olmak; **2)** ceza görmek, azap duymak, acı çekmek, üzülmek. **azap vermek** acı çektirmek, üzme.

→ cehennem azabı, kabir azabı, vicdan azabı

**badire** *a.* (ba:dire) *Ar.* bādire esk. Birdenbire ortaya çıkan tehlikeli durum.

**ceza** *a.* (ceza:) *Ar.* cezā ‘ **1.** Uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem veya yaptırım. **2.** *huk.* Suç işleyen bir kimsenin yaşantısına, özgürlüğüne, mallarına, onuruna karşı yasaların öngördüğü yaptırım. **ceza almak** cezalandırılmak. **ceza çekmek 1)** hapiste yatmak **2)** manevi bakımdan işlenen suçun ağırlığını çekip sıkıntı ve üzüntü içinde kalmak. **ceza görmek** kendisine ceza verilmek, cezalandırılmak. **(birine) ceza kesmek** görevli, ceza parası yazmak. **ceza vermek 1)** cezalandırmak; **2)** para cezası ödemek. **ceza yazmak** ceza kesmek. **ceza yemek** cezalandırılmak **cezasını bulmak** hak ettiği kötü sona uğramak **cezasını çekmek 1)** yaptığı kusur veya tedbirsizliğin zararına uğramak **2)** hükmedilen cezayı bitirmek. **cezaya çarptırmak** cezalandırmak.

**cünha:** *a.* *Ar.* cunḥa esk. Kabahatten ağır ve cinayetten hafif olan suç.

**cürüm, -rmü** *a.* *Ar.* curm **1.** *huk.* Suç. **2.** Yanlışlık, kusur veya hata.

**fitne** *a.* *Ar.* fitne **1.** Karışıklık, kargaşa. **2.** *sf.* Fitneci, ara bozucu. fitne fesat çıkarmak **1)** ara bozucu söz söylemek; **2)** ara bozucu bulunmak. **fitne sokmak ara bozmak**, insanları birbirine katmak.

**galat** *a.* *Ar.* galaṭ esk. **1.** Yanlış kelime veya söz. **2.** Yanılma.

**günah** *a.* (güna:hı) *Far.* gunāh **1.** Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal. **2.** Acımaya yol açacak kötü davranış, yazık. **3.** Sorumluluk, vebal. **4.** Kabahat, hafif suç.

<sup>5</sup> Türk Dil Kurumu: Ankara, 2011. 11. Baskı.

**günah çıkarmak 1)** Hristiyanlar, Tanrı'nın bağışlaması için papaza gidip işlediği günahları anlatmak; **2) mec.** kötü davranışlarını, suçlarını açıklamak, anlatmak. **günah işlemek** günah sayılan davranışta bulunmak. **günah olmak** yazık olmak. **günaha girmek** dinî bakımdan suç sayılan bir iş yapmak. günaha sokmak günah işlemesine yol açmak. **günahını çekmek** birinin yaptığı veya birine karşı yapılan kötülüğün cezasını görmek.

**günahkâr** *sf. Far. gunāhkār* Günahlı.

**hata a. (hata:)** Ar.ḥaṭā' **1.** Yanlış. **2.** İstemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanılma, yanılğı. **3.** Suç, günah, kusur. **hata etmek** (veya **eylemek** veya **işlemek**) yanlışlık yapmak, yanılığa düşmek. **hataya düşmek** yanılmak.

**iftira a. (iftira:)** Ar. iftirā' Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme, kara çalma bühtan. **iftira atmak** iftira etmek. **iftira çalmak** iftira etmek. **iftira etmek** bir suçu birinin üzerine atmak, kara çalmak, kara sürmek. **iftiraya uğramak** kasıtlı ve asılsız suç yüklenmek.

**itham a. (itha:mi)** Ar. ithām Suçlama. **itham etmek** suçlamak **ithamda bulunmak** itham etmek.

**kıyas (I) a. Ar. kıṣāṣ huk. esk.** Bir suçluyu, başkasına yaptığı kötülüğü kendisine aynı biçimde uygulayarak cezalandırma. **kıyas etmek** bir suçluya başkasına yaptığı kötülüğü kendisine aynı biçimde uygulayamak.

**kusur a. Ar. kuṣūr 1.** Eksiklik, noksan, nakısa. **2.** Özür. **3.** Bilerek veya bilmeyerek bir işi gereği gibi yapmama. **4.** Elverişsiz durum. **kusur aramak** yanlışını, eksikliğini, elverişsizliğini aramak. **kusur bulmak 1)** bir şeyin eksikliğini, özrünü görmek **2)** gereğinden çok titiz, hoşgörüsüz davranmak **kusur etmek** yanlışlık yapmak **kusur işlemek** yanlış davranışta bulunmak.

**küfür, -frü a. Ar. kufr 1.** Sövme, sövmek için söylenen söz, sövgü. **2.** din b. Tanrı'nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançları inkâr etme.

**mazeret a. (ma:zeret)** Ar. ma'zeret **1.** Özür. **2.** Bahane

**maznun a. Ar. maznūn huk. esk.** Sanık.

**meşhut sf. Ar. meṣhūd esk.** Görülen, gözle görülmüş, tanık olunmuş.

**meşhut suç** *a. huk.* Suçüstü.

**mutezile** *a. (mu:tezile) Ar. mu'tezile fel. esk.* Kaderi inkâr ederek “Kul, ettiklerinin yaratıcısıdır” diyen ve Tanrı'nın sıfatları konusunda sünnet ehlerinden ayrılan bir felsefe.

**müfteri** *sf. (müfteri:.) Ar. mufterī esk.* Karalamacı.

**müfterilik-ği** *a.* Karalamacılık.

**münkir** *sf. Ar. munkir* **1.** inkâr eden, kabul etmeyen. **2.** Tanrı'nın varlığına inanmayan, Tanrı'nın varlığını inkâr eden (kimse).

**nakisa** *a. (naki:sa) Ar. naķīşa esk.* Eksiklik, kusur.

**sabıka** *a. (sa:bıka) Ar. sābiķa* **1.** Geçmiş bulunan şey, geçmiş bulunan olay. **2. huk.** Geçmişte işlenmiş, mahkemece ispatlanıp cezalandırılmış suç.

**seyyie** *a. Ar. seyyi'e esk.* **1.** Kötülük. **2.** Yanlış veya kötü bir davranış sonucu karşılaşılan kötü durum.

**suç** *a.* **1.** Törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış. **2. huk.** Yasalara aykırı davranış, cürüm. **suç işlemek** yasaya, töreye aykırı bir davranışta veya harekette bulunmak. **suç olmak** suç sayılmak. **(birinin) suçundan geçmek** suçunu bağışlamak. **suçunu bağışlamak** bir kimseye işlediği suçun cezasını vermemek.

**suçlu** *sf.* Suç işlemiş, suçu olan (kimse), kabahatli, mücrim.

**süveyda** *a. (süveyda:) Ar. suveydā esk.* **1.** Kalbin ortasında var olduğuna inanılan siyah benek. **2.mec.** Kalpteki gizli günah.

**şerir** *a. (şeri:ri) Ar. şerīr esk.* Kötülükçü.

**şirk** *a. Ar. şirk din b.* Eş koşma. **şirk koşmak** Tanrı'nın birden çok olduğunu söylemek, Tanrı'ya ortak tanımak, eş koşmak.

**taammüt,-dü** *a. Ar. ta'ammud esk.* **1.** Bir işi veya suçu bile bile, tasarlayarak yapma. **2. huk.** İşlenecek bir suçun daha önceden tasarlanması.

**taksir** *a. (taksi:ri) Ar. taķşīr esk.* **1.** Kısaltma, kısma. **2.** Kusurda bulunma. **3. huk.** Dikkatsizlik, tedbirsizlik, meslekte acemilik veya düzene, buyruklara ve talimata uymazlıktan doğan kusurlu olma durumu.

**taksirat** *ç. a. (taksi:ra:tı) Ar. taķşīrāt* Kusurlar, suçlar.

**taksirli** *sf.* Kusurlu.

**taksirli suç** *a. huk.* Dikkatsizlik, tedbirsizlik, meslekte acemilik veya düzene, buyruklara ve talimata uymazlıktan doğan, istemeyerek gerçekleştirilen suç.

**tenzih** *a. (tenzi:hi) Ar. tenzih esk.* **1.** Arılama, kusur kondurmama. **2. din b.** Allah'ın bütün kusurlardan uzak olduğuna inanma. tenzih etmek kusurlu ve kabahatli olmadığını, kötü vasıflardan soyutlandığını, dışında tutulduğunu bildirmek.

**töhmet** *a. Ar. tuhmet* Birine yüklenen, işlendiği sanılan fakat henüz aydınlanmamış olan suç, suçlama. **töhmet altında kalmak** suçu işlediği düşünülme.

**töhmetlendirmek** *(-i)* Töhmet altında bırakmak, suçlandırmak.

**töhmetli** *sf.* **1.** Suçlanmış. **2.** Kabahatli.

**vebal,-li** *a. (veba:li) Ar. vebāl* Günah. **vebal altında kalmak** manevi sorumluluk yüklenmek.

**yanılmak** *(nsz)* **1.** Tanımayarak, niteliğini iyi anlamayarak aldanmak. **2.** Sonucunu düşünmeden veya bilmeden uygunsuz bir davranışta bulunmak.

**yanıltı** *a.* Sonucu bakımından çok önemli olmayan yanıtlılık, sehiv.

**yanlış** *a.* **1.** Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymama durumu, yanılğı, hata. **2. sf.** Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymayan, aykırı olan, hatalı. **3. zf.** Hatalı bir biçimde. **4. sf. fel.** Biçimsel düşünme yasalarına uymayan, düşünülen şeyle uyuşmayan.

**yazık, -ğı** *a.* **1.** Herkesi üzebilecek şey, günah. **2. ünl.** Acınma, üzüntü anlatan bir söz. **3. ünl.** Kınama anlatan söz.

**yanmak, ar** *(nsz)* **14. mec.** Zarara, kötülüğe uğramak.

**zalim** *sf. (za:lim) Ar. zālīm* Acımasız ve haksız davranan zulmeden.

**zeval, li** *a. (zava:li) Ar. zevāl esk.* **1.** Yok olma, yok edilme. **2.** Suç, kabahat, sorumluluk. **3.** Bozulma. **zevale yüz tutmak** bozulmaya, alçalmaya, yok olmaya başlamak. **(birine) zevali olmak** zararı olmak, zararı dokunmak.

Mertol Tulum 'un "17. Yüzyıl Türkçesi Söz Varlığı" incelendiğinde suç anlamına gelen çok sayıda sözcük bu çeşitliliği destekler niteliktedir.

Mertol Tulum 'un "17. Yüzyıl Türkçesi Söz Varlığı" (Tulum:2011)'nda suçun kavram alanına giren sözcükler aşağıdaki gibi suç, hata ve kabahat, günah temel

başlıkları altında kategorilendirilmiş ve bunları işleyen, maruz kalan ile bu kategoriler dışında suçun, hatanın veya günahın niteliğini, içeriğini vb. karşılayan sözcükler de ayrı bir başlık altında verilmiştir.

#### 4.2.2.1. Suçun Kavram Alanına Giren Sözcükler

**‘ázāb:** *is.* cefā, elem, tá‘zīb, işkence, şikence, siyāset → cruciatus; káhr, elem, ‘ıķāb, ‘uķūbet, recs, hádd → pœna; ‘uķūbet, siyāset, cezā-ī şerr → supplicium; ‘uķūbet, işkence, şikence, siyāset, derd, belā → tormentum; lett, hádd, lebenet, → fustigatio.

**beze:** *is.* suç, günāh, güneh, hātā, yazıķ → peccatum

**cerīm:** *s.* suçlü, müdde‘ā, töhmetlü, cürümlü, ehl-i fesād, ‘ámellü, nā-háķķ, cürmnāk, esīm, esüm, mücrim → reus.

**cerīme:** *is.* ödek, ğárm, ğárāmet, tāvān, ğárām, → mulcta, multa

**cürm:** *is.* suç, zenb, günāh, kábāhāt, küstāhlık, vebāl, → culpa; bkz. cināyet

**iftirā etmek:** *f.* üstüne bırakmaķ, suçlamaķ, töhmet etmek, bühtān etmek, isnād etmek, hāml etmek, hısāb etmek, → imputare; isnād etmek, bühtān etmek → falsè; , bühtān etmek, isnād etmek, tanz etmek → calumniari.

**ism:** *is.* günāh, cürmnākī, → reatus; suç, cināyet, → delictum; hārām, máhrem, hırm → nefas.

**küstāhlık etmek:** *f.* yañılmaķ, suç etmek, hātā etmek, kūsūr etmek, günāh etmek, günāhe girmek, günāhe irtikāb etmek, → peccare, *bkz.* küstāhī kerdem.

**melāmet etmek:** *f.* kemlik söylemeki ğıbet etmek, güvāzere zeden, → malè; suçlamaķ, kōvlamaķ, isnad etmek, zemm etmek, levm etmek, tevbīh etmek, → culpare.

**suç:** *is.* kábāhāt, cürm, vizr, günāh, cināyet, zenb (ç. zünūb), → crimen; hātā, günāh, cürm, kábāhāt, zenb, cināyet, ism, → delictum; günāh, güneh, yazıķ, hātā, beze, → peccatum; zenb, günāh, kábāhāt, küstāhlık, vebāl, cürm, → culpa; günāh → noxa.

**suç etmek:** *f.* günāh etmek, hātā etmek, → delinquere; yañılmaķ, hātā etmek, günāh etmek, kūsūr etmek, günāhe girmek, günāhe irtikāb etmek, küstāhlık etmek → peccare.

**suç iden:** *s.* hātī, cārim → delinquens.

**suçlanmış:** *s.* mezmüm, mákrūf, → culpatus.

**suçlü:** *s.* kábāhātli, müzneb, → culpa, sons; yazıķlü, bezemend, bezekār, lām, → obnoxius; āsim, → delictum; töhmetlü, cürümlü, cerīm, müdde‘ā, ehl-ī fesād, ‘ámellü, nā-háķķ, cürmnāk, esīm, esüm, mücrim, reus; zárárlü, zárárdár, mázárrátlü, muzırr, zārr, ziyānkār, ziyānlü, → noxius, nocens.

**suçlü olan:** *s.* mevzūr, → crimen

**suçsız:** *s.* günāhsız, bī-günāh, má'süm, günāhten má'süm, cürümsüz, bī-cürm ü günāh, āzād, pāk, tāhir, sāde-dil, nevār, → innocens, infons; günāhsız, bī-günāh, → culpa, peccatum; //zf. nā-háqq, nā-háqq yere, zálleten, bī-istihkāk, bilā-sebeb, bilā-mücib → immerito.

**tá'yīb etmek:** *f.* suçlü etmek, suçlamak, başe kaçmak, 'ayıplamak, āzār virmek, serzeniş etmek, tevbīh etmek, → arguere.

**tevbīh etmek:** *f.* suçlamak, kıovlamak, isnād etmek, zemm etmek, levm etmek, melāmet etmek → culpare; suçlü etmek, suçlamak, 'ayıplamak, tá'yīb etmek, 'ıtāb etmek, āzārlamak, āzār virmek, başe kaçmak, serzeniş etmek → arguere.

**töhhmet etmek:** *f.* üstüne bırakmak, suçlamak, isnād etmek, hāml etmek, hısāb etmek, bühtān etmek, iftirā etmek, → imputare; suçlamak, kıovlamak, isnād etmek, zemm etmek → insimulare.

**töhhmetlü:** *s.* müdde'ā, suçlü, cürümlü, cerīm, ehl-ī fesād, 'āmellü, nā-háqq, cürmnāk, esīm, esüm, mücrim → reus.

**vizr:** *is.* kıábāhāt, suç, cürm, günāh, cināyet, zenb (ç. zünüb), → crimen; cezā, ecr, → dementum.

**yazık:** *is.* suç, günāh, güneh, hātā, beze, → peccatum; günāh, zevāl, zevāllık, → miserābile.

**yazıklü:** *s.* günāhkār, hātākār, hātāger, → peccator; suçlü, bezemend, bezekār, lām → opnoxius.

**zemm:** *is.* suçlamak, kıovlamak, isnād etmek, töhhmet etmek, → insimulare; 'ayıplamak, (<'áyblamak), kıovlamak, ad çekmek, bir kimesnenüñ adini çekmek, isnād etmek, bühtān etmek → crimen, criminari.

**zenb** (ç. zünüb): *is.* suç, kıábāhāt, cürm, vizr, günāh, cināyet, ism, → delictum; suç, günāh, kıábāhāt, küstāhlık, vebāl, cürm → culpa.

#### 4.2.2.2. Hata ve Kabahatin Kavram Alanına Giren Sözcükler

**dāhiye:** *is.* kötü, kötülük, yaramaz, yaramazlık, fenā, fenālık, kem, kemlik, şerr, belā, mihnet, felāket, fitnet, seyiet, seyyiet, musībet, nühüset, bedī, bed, fesād, āfet, hātā, belīye, belve, belvā, → malum; gārīb nesne, mish, mesīh, seg-sār, hāfif, gül, dehīm, → monstrum, bkz. dāhiyet.

**dāhiyet:** (ç. devāhī): *is.* belā, hātā, kıázā, āfet, bed-bāhtlık, āşüb, āşīb, felāket, hādise, mihnet, meşākkāt, düvelet, gāilet (ç. gāvāil), musībet, nāibet, (ç. nevāib), vākı'āt, idbār, nāzilet (ç. nevāzil), → infortunum; hādise (ç. hāvādis), 'ārızā, nāzil (ç. nevāzil), musībet, vākı'ā, vākı'ā (ç. veķāyi'), nevbet (ç. nevāib), → casus; muķālifet, belā,

musībet, felāket, nekbet, meşákkát, şiddet, āfet, sáhtī, be‘s, zarrā, ‘usret, fāci‘át, → adversitas, bkz. dāhiye

**eksiklik:** *is.* kıábāhát, ‘áyb, noqsān, bed-huyī, yañlış, táksīr (ç. tākşīrāt), → vitium; yañlış, sehv, sákát, kusur, táksīr (ç. tākşīrāt), → mendum.

**ğábāvet:** *is.* ğāfillik, ğáflet, hātā, sehv, → inadvertentia; ihmālcilik, ihmāl, ğāfillik, ğáflet, tegāfūl, müsāhelet, sehv, → incuria.

**ğálát:** *is.* bir şeyüñ muhālif isti‘māli, yaramaz isti‘māl, kem isti‘māl, bed isti‘māl, su-ī isti‘māl, yañlış, sákát, hātā, zellet, táksīr (ç. tākşīrāt), kusūr, sekv, hābt, hāzde, → error; kıamaşış, bi-hūde söz, rebzet, rebezet, → erroneus; uġlūtát, ‘icmet, ‘ucmet, → barbarimus; uġlūtá, → solāecismus; ğálát-ī meşhūr, → loqui.

**ğálát etmek:** yañılmaķ, yañlış etmek, aldanmaķ, hātā etmek, günāh etmek, sevk etmek, záll etmek, teħátī etmek, hābt etmek, → errare; göz kıamaşmaķ, göz baġlamaķ, yañılmaķ, ğaşş olmaķ, sehv etmek, → hallucinari.

**ğāmer** (ğamret’in ç.): *is.* kemlikler, yaramazlıķlar, belāler, belīyāt, āfāt, ğāvāil, devāhī, benātü‘l-evber, metā‘ib, şirār, şürūr, şedōis, hānāsīr, fesādāt, mefsedāt, seyyiāt, hābāis, mefāsīd, ālām, mekārīh, → malum.

**hābt:** *is.* yañlış, sákát, hātā, zellet, táksīr (ç. tākşīrāt), kusūr, sehv, ğálát, hāys, uġlūtá, zālāl, zālālet, hüstāh, zāhte, → error.

**hābt etmek:** *f.* yañılmaķ, yañlış etmek, aldanmaķ, hātā etmek, günāh etmek, ğálát etmek, sehv etmek, záll etmek, teħátī etmek, → errare; sehv etmek, → errare.

**hātā:** *is.* yañlış, sákát, zellet, táksīr (ç. tākşīrāt), kusūr, sehv, hābt, ğálát, hāys, uġlūtá, zālāl, zālālet, küstāh, zāhte, → error; suç, günāh, cürm, kıábāhát, zenb, cināyet, ism, → delictum; suç, günāh, güneh, yazıķ, beze, → peccatum; ğāfillik, ğáflet, ğábāvet, sehv, → inadvertentia; fenālıķ, kemlik, kötülü, yaramazlıķ, fenā, kem, kötü, yaramaz, şerr, belā, mihnet, felāket, fitnet, sey‘et, seyyiet, musībet, dāhiye, nuhūset, bedī, bed, fesād, āfet, belīye, believe, belvāç → mal; belā, kıázā, āfet, dāhiyet, bed-bāhtlıķ, āşüb, āşīb, felāket, hāside, mihnet, meşákkát, düvelet, ğāilet (ç. ğāvāil), musībet, nāibet (ç. nevāib), vāķfi‘át, itbār, nāzilet (ç. nevāzil), → infortunium; ‘illet, belā, musībet, → accidens; ‘áķılsılıķ, nā-dānlıķ, vuķūfsızlıķ, ğāfillik, ğáflet, → imprudentia.

**hātā etmek:** *f.* yañılmaķ, yañlış etmek, aldanmaķ, günāh etmek, ğálát etmek, sehv etmek, záll etmek, teħátī etmek, hābt etmek, → errare; günāh etmek, yañılmaķ, kusūr etmek, günāhe girmek, günāhe irtikāb etmek, suç etmek, küstāhlıķ etmek, → peccare; suç etmek, günāh etmek, → delinquere.

**hātā ile:** *zf.* bilmezlik ile, sehven, hātāen, → inscius; bilmelig ile, sehv ile, kázā ile, kázārā, bī-kást (<kásd) ü ihtiyār, →casualiter, incogitantia; sehv ile, sehven, bilinmezlik ile, ‘ále’lgáfle, → error; ‘ákılsızlık ile, bilā-te‘ákıul, gáflet ile, gāfilāne, ‘ále’l-gáfle, sehv ile, → imprudenter; bilemezligile, sehven, → ignorantia.

**hulāf:** *is.* fenā, ber- ‘aks, yañlış, →sinistrè, yalan, yañlış, → falsum; yalan, yalan söz, kizb, dürüg, bühtān, → mendacium.

**ihmālcilik:** *is.* ihmāl, müsāhelet, gāfillik, gáflet, gābāvet, sehv, tegāfūl, → incuria.

**küstāh<sup>6</sup>:** *is.* yañlış, sákāt, hātā, zellet, tákısır, (ç. tákısırāt), kusūr, sehv, hābt, gálāt, uglūtā, zālāl, zālālet, hāys, hāzde, error.

**küstāhlık etmek:** *f.* yañılmağ, suç etmek, hātā etmek, kusūr etmek, günāh etmek, günāhe girmek, günāhe irtikāb etmek, → peccare, *bkz.* küstāhī kerden.

**kābāhāt:** *is.* çirkinlik, ziştlık, ziştī, rüsvāyılık, şün‘āt, hābāset, kubh →turpidio; yaramazlık, yaramaz iş, şerr, fesād, fücūr, şekāvet, şenā‘āt, →flagitium; yaramazlık, yaramaz iş, fişk, fitne, fesād, → scelus; suç, günāh, cināyet, zenb, günāh, küstāhlık, vebāl, cürm, → culpa; ‘āyb, eksiklik, noşsān, bed-hūyī, yañlış, tákısır, (ç. tákısırāt), → vitium; nāmūs, nenk, ‘āyb, rüsvāyılık, düşnām, →probrum; kefāret, diyet → piaculum, piamen.

**kābāhāt etmek:** *f.* cināyet etmek, günāh işlemek, günāhe irtikāb etmek, →crimen, → committere.

**kázā:** *is.* belā, hātā, āfet, dāhiyyet, bed-bāhtlık, āşüb, āşīb, felāket, hādise, mihnet, meşākkāt, düvelet, gāilet (ç. gāvāil), müsībet, nāibet (ç. nevāib), vākı‘āt, idbār, nāzilet (ç. nevāzil), →infortunium; ölüm, vefāt, fevt, mevt, ecel, ecel-ī mev‘ūd, merg, mītet, rihlet, → mors.

**meşākkāt, meşekāt:** *is.* belā, hātā, kázā, āfet, dāhiyyet, bed-bāhtlık, āşüb, āşīb, felāket, hādise, mihnet, düvelet, gāyilet, (ç. gāvāil), müsībet, nāibet (ç. nevāyib), vākı‘āt, idbār, nāzilet, (ç. nevāzil), → infortunium; fenālık, kemlik, kötülük, yaramazlık, fenā, kem, kötü, yaramaz, şerr, belā, mihnet, felāket, fitnet, sey‘et, seyyiet, müsībet, dāhiye, nihūset, bedī, bed, fesād, āfet, hātā, belīye, belve, belvā, āşüb, →malum.

**müsībet:** *is.* ‘illet, belā, hātā → accidens; fenālık, kemlik, kötülük, yaramazlık, fenā, kemi kötü, yaramaz, şerr, belā, felāket, fitnet, sey‘et, seyyiet, müsībet, dāhiye, nühūset, bedī, bed, fesād, āfet, hātā, belīye, belve, belvā, → malum. *bkz.* meşākkāt, mihnet, muhalifet.

<sup>6</sup> Kelimenin konumuzla doğrudan ilgisi bulunan anlamlarına yer verilmiştir. Diğer anlamları için TULUM:2011:1064

**nā-dānlık:** *is.* ‘aķılsızlık, vuķūfsızlık, ġōfillik, ġáflet, hātā, →, imprudentia, bkz. nā-dānī.

**noķsān:** *is.* eksilmeklik, eksiklik, tenāķķus, tāsġīr, ķāst, → diminutio; eksiklik, nāķs, → imminutio; eksiklik, eksik, ķıtlık, tāķsīrlık, ķusūr, ‘āyb (ç. ‘uyūb), ‘illet, tāķsīr, (ç. tāķsīrāt), → defectus; zārār, ziyān, mazarret, nāķs, → detrimentum; yañlıř, eksiklik, ķābāhāt, ‘āyb, bedhūyī, tāķsīr, (ç. tāķsīrāt), → vitium; // *s.* eksik, → minor.

**nūhūset:** *is.* fenālık, kemlik, kötülük, yaramazlık, fenā, kem, kötü, yaramaz, řerr, belā, mihnet, felāket, fitnet, sey‘et, seyyiet, musībet, dāhiye, bedī, bed, fesād, āfet, hātā, belīye, belve, belvā, → malum, bkz. nāhs.

**sāhte:** *s.* yalancı, yalanlū, yañlıř, yañlıřlū, yalan, düzme, dürüg, ķālb, kāzib, ‘āriyetī, nā-rāst, bātıl, → falsus.

**sāķāt, saķat:** (*ġūnl.*): *is.* yañlıř, eksiklik, ķusur, sehv, tāķsīr (ç. tāķsīrāt), → mendum; yañlıř, hātā, zellet, tāķsīr, ķusūr, sehv, hābt, ġālāt, hāys, uġlūtā, zālāl, zālālet, küstāh, hāzde → error.

**sapmak:** *f.* yañılmaķ, yol řařırmaķ → deerrare.

**sehv:** *is.* yañlıř, sāķāt, hātā, zellet, tāķsīr, ķusūr, sehv, hābt, ġālāt, hāys, uġlūtā, zālāl, zālālet, küstāh, hāzde → error. yañlıř, eksiklik, ķusur, sāķāt, sehv, tāķsīr (ç. tāķsīrāt), → mendum; ihmācilik, ihmāl, müsāhelet, ġāfillik, ġáflet, ġābāvet, hātā, → inadvertentia; ķamařıř, bayıcılık, ġālāt, ġāfillik → hallucinatio.

**sehven:** *zf.* min-ġāyri, māķsādi ve ihtiyār, bilmezligile, hātā ile, hātāen, → deliberatē, ignorantia, inscius, bkz. sehven.

**sey‘et:** *is.* kötü, kötülük, yaramaz, yaramazlık, fenā, fenālık, kem, kemlik, řerr, belā, mihnet, felāket, fitnet, seyyiet, musībet, dāhiye, nūhūset, bedī, bed, fesād, āfet, hātā, belīye, belve, belvā, → malum.

**řerr:** *is.* fenālık, kemlik, kötülük, yaramazlık, fenā, kem, kötü, yaramaz, bela, mihnet, felāket, fitnet, sey‘et, seyiet, musībet, dāhiye, nūhūset, bedī, bed, fesād, āfet, hātā, belīye, belve, belvā, meřāķķāt, āřūb, → malum; yaramazlık, kemlik, kötülük, ķāllāřlık, řirret, hārām-zādelik, fitnet, fitne, fesād, bedī, hābāset, malitia; řūrūr, řerrī, řirār → malignitas; cefā, insāfsızlık, ‘ādāletsizlik, hılāf-ī hāķķ, zulm, te‘āddī, kemlik, yaramazlık, nifāk, fiřķ, fücūr, bedī, → improbitas; ‘āyb, ķaralığı, nāmūsi rüsvāyılık, zemm, nāķs, nikuhīdeġī, recm → vituperium, bkz. řeķāvet; // *s.* bkz. řerrī.

**şün‘āt:** *is.* çirkinlik, ziştlik, ziřtī, rüsvāyılık, hābāset, ķābāhāt, ķubh → turpitudō. bkz. şen‘.

**táksír (ç. táksírāt):** *is.* kábāhát, ‘áyb, eksiklik, noksān, bed-hūyī, yañlış→ vitium; yañlış, sehv, sáqát, eksiklik, kusur→ mendum; yañlış, sáqát, hātā, zellet, kusūr, sehv, hābt, gálát, hāys, uġlūtá, zálāl, zálālet, küstāh, hāzde,→error.

**tehátī etmek:** *f.* yañılmağ, yañlış etmek, aldanmak, hātā etmek, günāh etmek, gálát etmek, sehv etmek, záll etmek, hābt etmek→ errare.

**tevehhüm:** *is.* işkil, işkillik, vehmi şübhe, gümān, reyb, zānnet, mázınnnet, sikāl, töhmet, zānn, şāibe, ihtimāl, reybet, iştibāh, şekk, endīşe→suspicio. *bkz.* tehāyyül.

**uġlūtā:** *is.* yañlış, sáqát, hātā, zellet, táksír (ç. táksírāt), kusūr, sehv, hābt, gálát, hāys, zálāl, zálālet, küstāh, hāzde,→ error; //s. gálát, ‘ıcmet, ‘ucmet,→ barbarismus; gálát→ solœcismus.

**‘ucmet:** *is.* gálát, uġlūtát, ‘ıcmet,→ barbarismus; ‘ıcmet,redd → impedimentum.

**vākı‘át:** *is.* belā, hātā, kázā, āfet, dāhiyet, bed- bāhtlık, āşüb, āşīb, felāket, hādise, mihnet, meşákķāt,düvelet, gáyilet (ç. gāvāil), musībet, nāibet (ç. nevāyib), idbār, nāzilet, (ç. nevāzil)→ infortunium; nāibet (ç. nevāyib), müsībet; incidens; *bkz.* vākı‘á, vākı‘á

**vizr:** *is.* kábāhát, suç, cürm, günāh, cināyet, zenb (ç. zünüb),→crimen; cezā, ecr, → dementum.

**yañılan:** *s.* muhtī, záll, güm, hāsir, → errans.

**yañılmağ:** *f.* yañlış etmek, aldanmağ, hātā etmek, günāh etmek, gálát etmek, sehv etmek, záll etmek, tehátī etmek, hābt etmek,→ errare; hātā etmek, günāh etmek, kusūr etmek, günāhe girmek, günāhe irtikāb etmek, suç etmek, küstāhlık etmek,→ peccare; sapmağ, yol şaşürmak, → deerrare; azmağ, sapmağ,→ aberrare; sürçmek, sehv etmek, →labi; gálet söylemek, tágyir-ī kelime etmek, telhīn etmek, lāġiyet etmek, → errare; göz kamaşmağ göz bağlanmağ, gáşş olmağ, sehv etmek, gálát etmek→ hallucinari.

**yañlış, yañlış:** *is.* sehv, sáqát, eksiklik, kusur, táksír (ç. táksírāt), → mendum; sáqát, hātā, zellet, táksír(ç. táksírāt),kusūr, sehv, hābt, gálát, hāys, uġlūtá, zálāl, zálālet, küstāh, záhte, → error; kábāhát, ‘áyb, eksiklik, noksān, bed-hūyī, táksír (ç. táksírāt),→ vitium.

**yañlışlı, yañlışlü:** *s.* gálátlü, ázáll,→ eroneus; azmağ, yol azıtmağ, yoldan çıkmak, yolın azdürmağ, yolın şaşürmak, ‘udül etmek, zálāl etmek, tecānüb etmek, bāgy etmek, zálālete düşmek, bī-rāh şüden, → deviare; ıslāhsız, imlāsız, düzeltilmemiş, kābil-ī ıslāh olmayan,→ incorrectus. *bkz.* yalan.

**yaramaz:** *is.* yaramazlık, fenālık, kemlik, kötülük, fenā, kem , kötü, şerr, belā, mihnet, felāket, fitnet, sey‘et, seyyiet, musībet, dāhiye, nühüset, bedī, bed, fesād, āfet, hātā,

belīye, belve, belvā, → malum; // s. kem, yañlış, kötü, ħábīs, bed, nā-hoş, nā-sávāb, fesādlü, fāsıd, şüm, sū' → paravus.

**yaramaz iş:** *is.* yaramazlık, şerr, fesād, ħábāhāt, fücür, şeħāvet, şenā'át → flagitium.

**yaramazlık:** *is.* kemlik, kötılık, kötülük, ħállāşlık, şerr, şirret, hárām-zādelik, fitnet, fitne, fesād, bedī, ħábāset → malitia.

**yazık:** *is.* suç, günāh, güneş, ħátā, beze, → peccatum; günāh, zevāl, zevāllık, → miserābile.

**yazıklü:** *s.* günāhkār, ħátākār, ħátāger, → peccator; suçlü, bezemend, bezekār, lām → opnoxius.

**zāll:** *s.* yañılan, muhtī, güm, ħāsır → errans.

**zāll etmek:** *f.* yañılmağ, yañlış etmek, aldanmak, ħátā etmek, günāh etmek, ħálāt etmek, sehv etmek, teħattī etmek, ħábt etmek → errare.

**zenb** (ç. zünüb): *is.* suç, ħábāhāt, cürm, vizr, günāh, cināyet, ism, → delictum; suç, günāh, ħábāhāt, küstāhlık, vebāl, cürm → culpa.

#### 4.2.2.3. Günahın Kavram Alanına Giren Sözcükler

**cürmnākī:** *is.* günāh, ism, → reatus.

**günāh:** *is.* suç, yazık, beze, 'illet, güneş, ħátā, → peccatum; yazık, zavāl, zevāllık, → miserabile; suç, zenb, ħábāhāt, küstāhlık, vebāl, cürm, → culpa; ħábāhāt, suç, cürm. vizr, cināyet, zenb (ç. zünüb), → crimen; ism, cürmnākī, → reatus; suç, cürm, ħábāhāt, ħátā, zenb, cināyet, ism, → delictum; suç, → noxa.

**günāh bağışlamak:** *f.* suç bağışlamak, suçinden geçmek, (Tanrı) yarlıgamağ, 'áfıv etmek, bāhşāyīden, bāhşī, āmürzīden, → remittere.

**günāhe irtikāb etmek:** *f.* ħábāhāt etmek, cināyet etmek, → crimen, bkz. günāh işlemek.

**günāh etmek:** *f.* suç etmek, ħátā etmek, → delinquere; suç etmek, yañılmağ, ħátā etmek, ħusūr etmek, günāhe girmek, günāhe irtikāb etmek, küstāhlık etmek, → peccate; yañılmağ, yañlış etmek, aldanmağ, ħátā etmek, ħálāt etmek, sehv etmek, zāll etmek, teħattī etmek, ħábt etmek, → errare.

**günāhinden geçmek:** *f.* suçini bağışlamak, suçinden geçmek, 'áfıv etmek, āmürzīden, → absolvere, condonare.

**günāh işlemek:** *f.* günāhe girmek, günāhe irtikāb etmek, ħábāhāt etmek, irtikāb-ī me'āsī etmek, → admittere, committere; yañılmağ, suç etmek, ħátā etmek, günāh etmek, ħusūr etmek, günāhe irtikāb etmek, küstāhlık etmek, → peccate; irtikāb etmek, → perpetrare.

**günāhkār:** *s.* yazıqlı, hātākār, hātāger, → peccator.

**ism:** *is.* günāh, cürmnākī, → reatus; suç, cināyet, → delictum; hārām, mährem, hırm → nefas

**kīn tutmak:** *f.* önegülik etmek, düşmen olmak, husümet üzre olmak, ‘ādāvet etmek, ‘ādāvet getürmek, ‘ādāvetleşmek, → inimicitia; düşmeni olmak, → gerere; *bkz.* kīn etmek, kīn giriften.

**köti, köti, kötü:** *s.* kötüsü, better, ednā, erzel, → sequior; *bkz.* kem, kemīne, // *zf.* şerren, → mále; // *bkz.* kemlik.

**küstāhlik etmek:** *f.* yañılmaq, suç etmek, hātā etmek, kusūr etmek, günāh etmek, günāhe girmek, günāhe irtikāb etmek, → peccare, *bkz.* küstāhī kerden.

**qábāhāt etmek:** *f.* cināyet etmek, günāh işlemek, günāhe irtikāb etmek, → crimen, → committere.

**māhcūr:** *s.* yassağ, yassaqlı, hārām, muhārrem, menhī, memnū‘, mümteni‘, → vetitus.

**mährem** (ç. mehārim): *is.* hārām, hırm, ism, nefas; eş, yoldaş, çift, ehl, zevc, hem-hāne, hālāl, hālāle, hem-pehlü, hem-ser, → conjux.

**menhī:** *s.* cāiz olmayan, hārām, gāyr-i cāiz, lā-yecūz, nā-má‘kūl, nā-şāyiste, nā-cāiz, → illicitus; yasağ, yasaqlı, memnū‘, hārām, → prohibitus, *bkz.* māhcūr.

**nā-cāiz:** *s.* cāiz olmayan, hārām, gāyr-i cāiz, lā-yecūz, nā-má‘kūl, menhī, nā-şāyiste, → illicitus.

**vizr:** *is.* qábāhāt, suç, cürm, günāh, cināyet, zenb (ç. zünüb), → crimen; cezā, ecr, → dementum.

**yazıq:** *is.* suç, günāh, güneh, hātā, beze, → peccatum; günāh, zevāl, zevāllıq, → miserābile.

**yazıqlı:** *s.* günāhkār, hātākār, hātāger, → peccator; suçlü, bezemend, bezekār, lām → opnoxius.

**zenb** (ç. zünüb): *is.* suç, qábāhāt, cürm, vizr, günāh, cināyet, ism, → delictum; suç, günāh, qábāhāt, küstāhlik, vebāl, cürm → culpa.

**zevāl:** *is.* kusūr → deficientia; yazıq, günāh, zevāllıq → miserābile.

#### 4.2.2.4. Suçu, Hatayı, Kabahati, Günahı İşleyen veya Ona Maruz Kalan ile İlgili Sözcükler

**cerīm:** *s.* suçlü, müdde‘ā, töhmetlü, cürümlü, ehl-i fesād, ‘ámellü, nā-háqq, cürmnāk, esīm, esüm, mücrim → reus.

**ehl-i fesād:** *s.* suçlü, töhmetlü, ‘ámellü, cürümlü, cerīm, mücrim, cürmnāk, müdde‘ā, nā-háqq, esīm, esüm, → reus.

**ehl-ī ğadr:** *s.* aldayici, ğābin, ğāddār, telbīs, telbīslü, mekār, hīle-bāz, →fraudentus; yemān, fitneci, fitnelü, şerīr, bed kıstlü, ned-endīş, bed-girdār, bed-gümān, bed-fercām, be-şerr, sikīz, fitne-engīz, siyeh-derün, hābīs, şerrlü, eşerr (ç. eşirrā), →malignus.

**esīm:** *s.* suçlü, ‘āmallü, tōhmetlü, cürümlü, cerīm, mücrim, cürmnāk, , nā-hākķ, ehl-ī fesād, esüm, →reus.

**fācir:** *s.* füccār, yaramaz, kem, hābīs, şerīr, şerr, fāsıķ, münāfıķ, fāhış, bi-sāmān, bī-ser ü sāmān, → improbatus; ehl-ī fesād, şāķī, İt. maryol, → sceleratus; münāfıķ, mulhıd, dīnsız, kāfir, bed-kīş, nā-Hudā, zındıķ, füccār, cibte, dehrī, →impıus.

**fāsid:** *s.* yaramaz, kem, yañlış, kötü, hābīs, bed, nā-hoş, nā-sāvāb, fesādlü, şüm, sū’, →pravus; ‘āayıplü, kıbāhātlü, bed-hü, bed hüylü, má‘yüb, →vitiosus.

**fenā:** *is.* kem, yaramaz, kötü, yavuz, yauz, yemān, kötü, yatlü, şerrlü, fesādlü, ehl-ī fesād, →malus

**fitnelü:** *s.* hīlekār, hīle-bāz, muhtāl, mekkār, hāddā’, kıllāş, → delosus, *bkz.* fettān, fitneci.

**ğāddār:** *s.* iki yüzlü, hāin, ehl-ī ğadr, hıyānetger, bed-nihād, İt. maryol, →perfidus; // *is.* hāin, hıyānetger, → proditor.

**ğāyr-ī mezmüm:** *s.* suçsız, günāhsız, müverrek, → inculpatus

**ğázāblü:** *s.* yavuzlanmış, kudurmış, mütebbid, hışımnāk, → efferatus, *bkz.* ğázābe gelmiş.

**hādim:** *is.* yıkıcı, bozıcı, hārāb idici, tebāhkār, → destructor; ber-bād, idici, eversor; yıkıcı, müdehdım, → dirutor.

**helāhül:** *s.* kıtil, mühlik, mümīt, öldürecek, →letalis.

**hīle-bāz:** *s.* aldayici, dolandürici, dolabçı, aynacı, ğābin, kāyid, mekkār, ğāddār, müzevvir, telbīs, firībende, firīb, mütāl, meķķār ü hīlekār, →deceptor; aldayici, ğābin, ğāddār, telbīs, telbīslü, mekkār, ehl-ī ğadr, →fraudentus; fitnelü, hīleger, hīlekār, mekkār, fettān, müfsid, sāhıb-āĝrāz, → fectiosus; yalan, aldayici, aynacı, telbīs, müzevvir, hāddā’, hud‘āger, firībende, → fallax; hoķķā-bāz; tās-bāz, şu‘bede-bāz; cān-bāz, → agyrtes; pusı idici, dolandürici, → insidiosus; telbīslü, telbīs, fettān, → captiosus; telbīslü, telbīs, ‘āyyār, hīlekār, →versipellis, *bkz.* hāddā’, hārām-zāde

**hīleger:** *s.* sáyref, sārif, tātār, hīlekār, mekkār, → techna, *bkz.* hīle-bāz.

**hīlekār:** *s.* zeyrek, hāydi’, kürbüz, →versutus; kıllāş, →abstrusus, *bkz.* hīle-bāz, hīleger.

**hāin:** s. ġáddār, ehl-ī ġádr, hıyānetger, bed-nihād, iki yüzlü, İt. maryol, → perfidus; doğru olmayan, sözinde durmayan, ıkrārından dönen, sözünden dönen, bī-vefā, → infidelis; i'tikātsiz, bī-vefā, hāvvnān, 'ādīmü'l-vefā, bābāk, → infidus; // is. ġáddār, hıyānetger, → proditor

**hālūt:** s. kariştürici, hālūt, müebbiş, muhállıt, şāib, → miscere.

**hāsir:** s. yañılan, muhtızāl, güm, → errans; ziyānkār, mázárretlü, muhsir, muzırr, → damnum; zārār görmüş, ziyān görmüş, ziyāne, müterettib, máhsār, mütezárre, muhāsser, hāsır, → damnum; hāsır, muhsir, → jactura.

**hātāger:** is. yazıklı, günāhkār, hātākār, → peccator.

**hātākār:** bkz. hātāger.

**hātı:** s. suç iden, cārim, → delinquens.

**hud'āger:** s. yalan, aldayıcı, aynacı, telbīs, müzevvir, hāddā', firībende, hīle-bāz, → fallax.

**iftirāci:** is. iftirākār, bühtānci, ġámmāz, nemmām, → calumniator.

**iftirācilik:** is. iftirākārı, → calumniari.

**iftirākār:** is. kıovci, kıovlayıcı, ġámmāz, nammām, nemīmekār, kıumzı, → sycophanta, bkz. iftirāci

**ihānetçi:** is. hır görücü, hırlayıcı, mühīn, → contemnendus.

**ihānet idici:** s. müstāgnī, → dedignans.

**i'tikādsız:** s. bī-vefā, hāin, hāvvnān, 'ādīmü'l-vefā, bābāk, → infidus, bkz. inanmayan.

**kāsir:** is. kıırıcı, kııran, sınıcı, şiken, → fractor; hāzim, mükessir, düşmen-küb, → profligator.

**kāyid:** is. aldayıcı, dolandürücü, dolabçı, aynacı, ġabin, mākır, mekkār, ġaddār, müzevvir, telbīs, firībende, firīb, muhtāl, hīle-bāz, mekkār ü hīlekār, → deceptor.

**kāzib:** is. yalancı, yalan söyleyici, mesel okuyıcı, günl. masal okuyıcı, bühtānci, kezzāb, dürügger, dürüg-güy, dürüg-gü, dürüg-zen, → mendax; yalan söyleyen, vāli', deccāl, → mentiri, falsidicus; yalancı, yalanlı, yañlı, yañlılı, yalan, düzme, dürüg, kıalb, sāhte, 'āriyetī, nā-rāst, bātıl, → falsus.

**kem<sup>7</sup>:** s. yaramaz, , kötü, yavuz, yauz, yemān, kötü, yatlı, şerrlü, kıara, fenā, şerr, şerir, fesādlü, sū'süi, bed, be-şerr, ehl-ī fesād, → malus; yaramaz, hābīs, şerir, , şerr, fāsık, fācir, füccār, münāfık, fāhış, bī-sāmān, bī-ser ü sāmān, → improbus; yaramaz, yañlı, kötü, fesādlü, fāsıd, hābīs, bed, nā-hoş, nā-sāvāb, şüm, sū', → pravus; fenālık, kemlik,

<sup>7</sup> Kelimenin yalnızca konumuz kapsamına giren anlamları verilmiştir. Diğer anlamları için TULUM:2011:1028

kötülük, yaramazlık, fenā, kötü, yaramaz, şerr, belā, mihnet, felāket, fitnet, sey'et, seyyiet, musībet, dāhiye, nühüset, bedī, bed, fesād, āfet, hātā, belīye, belve, belvā, → malum; // *zf.* yaramaz, fenā, kötü, kemlik ,ile, şerr ile, şerren. →malè; 'áksine, →perperam.

**kem dillü:** *s.* kem söyleyici, ğáybet söyleyici, ğámmāz, zemmām, 'áyyāb, 'áyyābī, şātim, bed-gūy (ç. bed-gūyān), 'áyb-gūy, bed-zabān, → maledicus.

**kemīn-dār:** *is.* pusuyá girici, kemīn-sāz, muhīl, rāsıd, rīken,rīgen, rīmen, → insidiator; pusu kırıcı, dolabçi, dolandürücü, kemīn-sāz, muhtāl, → indisidiæ.

**kemlik idici:** günehkār, rū-siyāh, rū-siyeh, →malum

**kīn-tüz:** *is.* ğávġāci, → certamen, contentio.

**kösülü:** *s.* dargun, yavuz, sáht-rūy, āzürde-ġātır, ħáhırnāk, → indignabundus; doġunmuş, incinmiş, bī-huzūr, →offensus.

**ħábōhātılı:** *s.* suçlü, müzneb, →culpa; suçlü,→ sons; 'áyiplü, bed-ġū, bed ħūylü, fxasid, má'yüb,→ vitious.

**ħáhrı:** *s.* intıġām alıcı, kīn güzār, ħáhhār, → vindex.

**ħállāş:** *s.* fitnelü, fitneci, fitne, hārām-zāde, çok bilici, fettān, şerır, şáħı, telbīs, →malitious; hīlekār, →abstrusus; hīlekār, hīle-bāz,muhtāl, mekkār, ħáddā', fitnelü, → dolosus; müdārā idici, iki yüzlü, mürāyī→ dissimulator; hārām-zāde, çok bilici, tilki, fettān, sāhır, →vafer; zeyrek, 'ārif, anac, hārām-zāde, şehir oġlan, şehir oġlani, ħállāc, hīle-bāz, , fettān, rind, rind-ı cihān, 'áyyār, →astulus; ħārābatı, →oenopolium; 'áġıl sāhıbi, tedbır sāhıbi, re'y sāhıbi, mütetebbir, vākıf-ı ūmur-ı devlet, →politicus; básıretlü, 'áköllü, uslu, ehl-ı básıret, gözi açık, nuġsend, tızfehem, ehl-ı nāzár, keyyis, ekyes (dişi. kavsa), nükte-dān, rind, rüşen, → sagax; çok bilür, zeyrek, 'ārif, vākıf, cerb-dest, →callidus; 'ārif, nükte-dān, zārıf, ħállāşçe, zeyrek, hāzır cevāb, nükte-gūy, şehir oġlan, telbīs, hārām-zāde, → argutulus, argutus, bkz. ħállāc.

**ħállāş kişi:** *is.* aldayıcı, aynacı, telbısci, telbıskār, mekkār ü hīlekār, tárrār, 'áyyār→impostor.

**ħara:** *s.* kem, yaramazi kötü, yavuz, yauz, yemān, kötü, yatlü, fenā, şerlü, şerr, sū', sūi, bed, be-şerr, şerır, fesādlü, ehl-ı fesād, →mahlus; nā-kes, nā-çız, háġıru'l mıktār (<- mıkdār), →piretium; oġırsız, kutsız, kādemsız, nā-mes'ūd, bed-báht, şüm, meyšüm, *günl.* meyšim, meş'üm, bī- se'ādet, rū-siyāh, siyeh-rüz.

**ħātil:** *is.* öldürücü, káttāl, → interfector bkz. ħanlı; //s. mühlik, helāhül, mümıd, öldürecek, → letalis; mātendlü, cān-fersa, → funestus; kıyıcı, keşende, cān-sitān, cān-rübā, →occidere.

**ḳátīl:** (dişi. ḳātīle, ç. ḳutelā): *s.* öldürülmüş, māḳtūl, münḳátīl, müsháḳ, →interemptus; māktūl, küşte, láhīm, ferīs, →interfectus, necatus.

**ḳuttā** (ḳāt‘ ‘ın ç.): *is.* kesiciler, hárām-zāde, yaramezler, reh-zenān, mūliyān, →paraedo.

**má‘fū:** *s.* suçi bağışlanmış, ‘áfvlunmuş, mu‘āf, má‘füvv, →absolutus; bağışlanmış, máǧfūr, →putridus.

**máǧbūn:** *s.* aldanmış, firīte, firībīde, ālüfte, máǧrūr, →deceptus; aldanmış, máhrūm, →fraudatus; máhsūd, →invidious; nā-pesend, nā-máḳbūl, mekrūh, → invisus.

**máǧfiret táleb etmek:** *f.* istiǧfār etmek, ‘áfvtáleb etmek, isti‘fā etmek, günl. töbe etmek, suçın dilemek, isti‘fā-ī küstāhī etmek, ‘uzur-hānlık etmek, →venia.

**máḳrūf:** *s.* suçlanmış, mezmūm, →culpatus; tá‘n olunmuş, zemm olunmuş, mezmūm, zamīm, müstezamm, müzimm, müzemmem, nikūhīde, →vituperatus.

**máḳtūl:** *s.* öldürülmüş, münḳátīl, ḳátīl (dişi. ḳátīle, ç. ḳutelā), küşte, ber-küşte, láhīm, müzháḳ, ferīs, →interfectus, necatus, necatus occisus.

**mākir:** *is.* aldayici, dolandürici, dolabçi, aynaci, ğābin, kāyid, mekkār, ğaddār, müzevvir, telbīs, firībende, firīb, muhtāl, hīle-bāz, mekkār ü hīleḳar, →deceptor; mekkār (dişi. mekkāre), muhtāl, muhīl, hebbāl, nācicü’l-hıyel, →machinator.

**mashara,** →calophanta; ‘ārif, nükte-dān, zārīf, ḳállāş, ḳállāşçe, zeyrek, hāzır-cevāb, nühte-gūy, şehr oǧlan, hárām-zāde, →argutulus, argutus, *bkz.* tárrār.

**má’sūm:** *s.* suçsuz, günāhsız, günāhten, má’sūm, bī-günāh, cürümsüz, bī-cürm ü günāh, āzād, pāk, tāhir, sāde-dil, nevār, →innocens

**mázárretlü:** *s.* zarárlü, ziyānlü, hāsir, ziyānkār, mühsir, muzırr → damnosus, damnum; suçlü, zarárlü, muzırr, zārr, zárár-dār, ziyānlü, ziyānkār, →noxius.

**máznun:** *s.* şühelü, töhmetlü, zánūn, zánīn, müttehem, →suspectus, putatus; sanılmış, →existimatus

**má’zūr etmek:** *f.* bağışlamak, suçını bağışlamak, ‘áfvetmek, dāmen-ī ‘áfv ile setretmek, →ignoscere.

**mebzul:** *s.* bağışlanmış, mevhūb, mütháf, mu‘tā, mühdā, → donatus. *bkz.* mebī‘

**meḳḳār** (dişi. mekkāre): *s.* aldayici, ğābin, ğaddār, telbīs, telbīslü, hīle-bāz, ehl-ī ğádr, →fraudentus; hīlekār, hīle-bāz, muhtāl, hāddā’, fitnelü, ḳállāş, →dolosus; sáyref, sārīf, tárrār, hīleger, hīlekār, →techna; telbīs; →halaphanta; bed-kār, bülād, böğücü, →maleficus; bayici, göz bayici, böğücü, buğuci, cādū, sáhhār, sāhır, sıhır-bāz, cādūker, cādūger, rāḳī, rāḳıye (ç. revāḳī), efsūn-kūn, sıhır-sāz, →fascinans; fitnelü, hīleger, hīlekār, hīle-bāz, fettān, müfrid, sāhıb-áǧrāz, →factiosus, *bkz.* mākir.

**mekkār ü hilekār:** *s.* aldayici, aynaci, qallaş kişi, telbīs, telbīsçi, telbīskār, tárrār, ‘áyyār, →impostor; *İt.* maryol, →astutus; *bkz.* mākir.

**merhámetsız:** *is.* yavuz, yezīd, zālim, tünd, → sævus.

**mevzūr:** *s.* suçlü olan, →crimen

**mihnete düşmek, mihnete düşmek:** *f.* záhmete düşmek, meşáqqáte düşmek, mihnete mübtelā olmağ, belāye mübtelā olmağ, → inridere; bir belāye oğramağ, belāye mübtelā olmağı belā çekmek, → infortunium.

**mu‘āqābet etmek:** *f.* háqqından gelmek, mücāzāt virmek, cezāsın virmek, ‘ıqāb etmek, tá‘zīb etmek, siyāset etmek, → punire.

**mu‘āqāb olmağ:** *f.* háqqından gelinmek, cezālanmağ, cezāsın bulmağ, →punire.

**muzırr:** *s.* suçlü, zárárlü, zárár-dār, ziyānkār, ziyānlü, mázárrátlü, zārr, → noxius; suçlü →nocens, nocivus; mizāce muhalif, zárárlü, →insalubris; müfsid, fīrūn, → perniciosus; *bkz.* mázárretlü.

**mücāzāt etmek:** *f.* i‘vāz etmek, ‘ıváz virmek, ‘ıvázlamak, cezā virmek, mükāfāt etmek, qázā etmek, mükābele etmek, → compensare.

**mücrim:** *s.* müdde‘ā, suçlü, töhmetlü, cürümlü, cerīm, ehl-i fesād, ‘ámellü, nā-háqq, crmnāk, esīm, esüm, → reus; bühtānci, bühtānlü, → crimosus; // *is.* yaramaz işleyici, asılacağ, şerīr, müfsid, redī, seyyie-kār, bed-kār, bülād, bedgirdār, müs‘ī, →malefactor.

**müfte geçmiş:** *s.* háqqından gelinmemiş, cezāsız, cebālanmış, → impunitus.

**müfāvázá etmek, müfāvezá etmek:** *f.* i‘vāz etmek, ‘ıváz virmek, ‘ıvázlamak, cezā virmek, hālefin virmek, cezādāden, → retribuere.

**müfte geçmiş:** *s.* háqqından gelinmemiş, cezāsız, cebālanmış, → impunitus.

**mühīn:** *is.* hor görici, horlayıcı, ihānetçi, → contemptor, despector.

**mühlük:** *s.* öldürecek, qātil, mümīt, helāhül, →letalis; zárárlü, hālik, rimded, rimdid, rimdīd, →exitiabilis.

**münāfık:** *s.* iki yüzlü, dü-rüy, dü-rü, zü’lvecheyn, dü-renk, →duplex, gerens, os, oris; şerīr, şákī, bed-kār, → nefarius; yaramaz, füccār, kem, hābīs, şerīr, şerr, fāsık, fācir, fāhiş, bī-sāmān, bī-ser ü sāmān, →impronus; iki yüzlü ādem, yüregi çürük, zü’lvecheyn, dü-rü, dü-renk, ehl-ī nifāq, mürāyilik, riyā, zárq, zırq, →hypocrisy, *bkz.* mekr.

**mürüvvetsız:** *bkz.* merhámetsız.

**müzevvir:** *s.* yalan, aldayici, aynaci, telbīs, hāddā‘, hud‘áger, firībende, hīle-bāz, →fallax, *bkz.* mākir.

**müzevirlük:** *is.* hîle-bâzlık, hîle-bâzî, hîle-kârî, hîle-kerî, hîle, →versutia; âl, aldayış, telbîs, telbîslik, telbîzlik, tezvîr, hud‘á, firîb, →falaccia; yalan, alblık, kizb, düruğ, tezvîr, nâ-há, riyâ,

nifâ, →falsitas, bkz. mekkârlık.

**müzeb:** *s.* suçlü, ábâhâtlü, →culpa

**nâ-há:** *s.* hásız, háa muâlif, muğâyir-î şer‘, →injustus; yaramaz, insafsız, ‘ádâletsız, hâksız, müte‘áddî, → iniquus; suçlü, ‘ámellü, töhmetlü, cürümlü, müdde‘â, cerîm, ehl-î fesâd, cürmnâ, esîm, esûm, mücrim, →reus; // *is.* yalan, alblık, kizb, düruğ, müzevirlük, tezvîr, nâ-há, riyâ, nifâ, →falsitas; zulm, háyf, ádr, te‘áddî, cevr, cefâ, sitem, mázlem, te‘árruz, ziyân, zârer, mázáret, hılaf-î há, ezîye, →injuria.

**nâ-kes:** *s.* alak, kötü, hurmetsız, i‘tibârsız, or, háîr, bî-se‘âdet, ásîs, günl. nekes, háîrû‘l-mıdâr, (<-mıdâr), kemîn, dün, denî, pest ü or, âkisâr, fûrû-mâye, siyeh-kâse, →vilis.

**nâ-râst:** *is.* aruru, yambegi (<yanbegi), ‘ârızâten, sapa, egri, →oblique; yalanci, yalanlü, yañlışlü, yalan, düruğ, alb, kôzib, düzme, sâhte, ‘âriyetî, bâtıl, →faltus, bkz. nâ-dürüst.

**nâ‘ür:** *s.* azmış, azđun, fitnelü, fitne-engîz, müfsid, fettân, fitne, zorba, celâlî, ‘âsî, ná‘‘âr, ehl-i tuğyân, →desitiosus.

**nikühîde:** *s.* tá‘n olunmış, zemm olunmış, mezmûm, zemîm, müstehzemm, müratus; mühân, →spretus

**pervâş:** *s.* ihmâl idici, ihmâlcî, mühmil, üşengen, torla, kâhil, âfil, mütekâsil, mütesâhil, mütesâmih, sâhî, âbî, mâcin, sehvân, fernâs, lâne, mütesâyib, muill, müsâhil, mü‘tebil → negligens.

**redî:** *is.* yaramaz işleyici, asılaca, şerîr, mücrim, müfsid, seyyie-kâr, bed-kâr, bülâd, bed-girdâr, müs‘î, → malefactor.

**remende:** *s.* yemân, yavuz, mütekebbir, sert, keskin, hiddetlü, zâlim, dürüşť, tünd, bed-râm, dirende, váhřî, sikîz, sâul → fero.

**riyâkâr:** *s.* iki yüzlü, mürâî, mürâyî, dü-rü, münâfi, zerrâ, ehl-î nifâ, pür-riyâ, sâzkâr, bed-ârâm, müdâhin, →hypocrosis

**rû-siyâh:** *s.* kemlik idici, günehkâr, rû-siyeh, →malum; ‘âyiplanmış, rüsvây, münfâzih, →ignominia.

**sâde-dil:** *s.* suçsız, günâhsız, bî-günâh, má‘sûm, günâhten má‘sûm, cürümsız, bî-cürm ü günâh, âzâd, pâk, tâhir, nevâr, →innocens.

**sāh̄te:** *s.* yalancı, yalanlı, yañlı, yañlışlı, yalan, düzme, dürüĝ, k̄alb, k̄azib, ‘āriyetī, nā-rāst, bātıl, →falsus.

**sāul:** *s.* yemān, yavuz, sert, keskin, hıddetlü, mütekebbir, zālim, dürüş, tünd, bedrām, dirende, remende, vāhşī, sikīz→ferox.

**seffāh:** *s.* cebbār, zālim, sitemkār, tāĝī, ehl-ī te‘āddī, ehl-ī bāĝy, zālim, şoĥ, seffāk, cābir, dācil, hāccāc, ‘āsūf, fir‘āvn, ākil, hūn-hor, hūn-rīz→tyrannus.

**sehvān:** *s.* fikirsız, ihmālcı, ĝāfil, ĝāflān, sāhī, müsāhil, ĝābī, fernās,→incuriosus.

**sezāsın virmek:** *f.* cezāsın virmek, hāķķından gelmek,→pœna.

**sitem etmek:** *f.* zulm etmek, zālim olmak →tyrannis.

**sitemkār:** *s.* yaramaz, bī-dād, zālim, cāyir, cevr idici, cāfī, cefākār, bī-insāf, hāķsız, nā-hāķķ, müte‘āddī,→iniquus, injustus; yavuz, dürüş →trux.

**siyeh-kūse:** *s.* alçaķ, kötü, hurmetsız, i‘tibārsız, ĥor, hāķīr, bī-se‘ādet, ĥāsīs, nā-kes, günl. nekes, hāķīrū’l-mıķtar (<mıķdār), kemīne, dūn, denī, pst ü hor, ĥākisār, fūrū-māye,→vilis.

**sū‘:** *s.* yaramaz, kem, yañlı, kötü, ĥābīs, bed, nā-hoş, nā-sāvāb, fesādlü, fāsīd, şūm→pravus; sūi, kem, yaramaz, kötü, yavuz, yauz, yemān, kötü, yatlı, fenā, şerrlü, k̄ara, şerr, bed, be-şerr, şerīr, fesādlü, ehl-ī fesād→malus.

**suç iden:** *s.* ĥātī, cārim →delinquens.

**suçlü:** *s.* k̄ābāhātli, müzneb,→culpa,sons; yazıķlı, bezemend, bezekār, lām, →obnoxius; āsim, →delictum; tōhmetlü, cürümlü, cerīm, müdde‘ā, ehl-ī fesād, ‘āmellü, nā-hāķķ, cürmnāk, esīm, esūm, mücrim, reus; zārārlü, zārārdār, mázārrātli, muzırr, zārr, ziyānkār, ziyānlü,→noxius, nocens.

**suçlü olan:** *s.* mevzūr,→crimen

**suçsız:** *s.* günāhsız, bī-günāh, má’sūm, günāhten má’sūm, cürümsız, bī-cürm ü günāh, āzād, pāk, tāhir, sāde-dil, nevār,→innocens, infons; günāhsız, bī-günāh,→culpa, peccatum; //zf. nā-hāķķ, nā-hāķķ yere, zālleten, bī-istihkāk, bilā-sebeb, bilā-mücbib→immerito.

**şāĝĝāb:** *is.* fitne k̄opārici, fettān, fitne-engīz, muhārriķ-ī fisād, muhrikü’l-fitne, muhārriķü’l-fitne, āteş-efrüz,→concitato.

**şāib:** *s.* karıştūrici, ĥālīt, ĥālūt, müebbiş, muĥāllīt, (birl.) –şūr,→miscere; müştehib,→incanescere.

**şāķī** (ç. eşķiyā): *is.* fitnelü, fitneci, fitne, k̄allāş, hārām-zāde, fettān, şerīr, telbīs→malitiosus.

**şātīm:** s. ğ̄bet idici, dilleyici, melāmet idici, ğammāz, → maledicentissimus; kem dillü ğammāz, kem söyleyici, ğāybet söyleyici, zemmām, ‘áyyāb, ‘áyyābī, bed-gūy (ç. bed-gūyān), ‘áyb-gūy, bed-zabān → maledicus.

**şefkâtsiz:** s. yavuz, merhámetsiz, insānīyetsiz, bi-şefkât, mürüvvetsiz, bī-mürüvvet, ğālīz, dürüş, nā-merd, küstāh, şüm-çeşm → inhumanus.

**şenī’:** s. çirkin, fenā, kábīh, zişt, çepel, hızan, ‘áyblü, mürdār, fāhış, → turpis.

**şerīr:** s. kem, yaramaz, kötü, yavuz, yauz, yemān, kötü, yatlü, fenā, şerrlü, kara, şerr, sü’, sū’, bed, be-şerr, fesādlü, ehl-ī fesād, → malus; bed kâstlü, yemān, be-endiş, ben-gümān, bed-fercām, be-şerr, sikīz, fitneci, fitnelü, fitne-engīz, siyeh-derūn, bed-girdār, şerrlü, hābīs, ehl-i ğādr, eşerr (ç. şerirrā), → malignus; füccār, yaramaz, kem, hābīs, şerr, fāsık, fācir, münāfık, fāhış, bī-sāmān, bī-ser ü sāmān, improbus, bkz. şākī; is. yaramaz işleyici, asılacak, mücrim, müfsid, redī, seyyie-kār, bed-kār, bülād, bed-girdār, müs‘ī → malefactor.

**şoh:** s. cebbār, zālīm, seffāk, seffāh, cābir, dācil, hāccāc, ‘ásūf, fir‘āvn, ākil, hūn-ğor, hūn-rīz → tyrannus.

**şūm:** s. yaramaz, kem, yañlı, kötü, hābīs, bed, nā-ğoş, nā-sāvān, fesādlü, fāsīd, sū’ → pravus.

**tāġī:** s. cebbār, zālīm, sitemkār, ehl-ī te‘āddī, ehl-ī bāġy, zālīm, şoh, seffāk, seffāh, cābir, dācil, hāccāc, ‘ásūf, fir‘āvn, ākil, hūn-ğor, hūn-rīz, → tyrannus.

**tārīh** (ç. *tārīhā*): s. alçaq, dün, denī, pest, şiv, ğor, hāķīr, fūrū-nişeste, → humilis.

**tārrār:** is. aldayici, aynaci, kállāş kişi, telbīs, telbīsçi, telbīskār, mekkār ü hīlekār, ‘áyyār → imppostor; sáyref, sārīf, hīlekār, hīleger, mekkār → techna.

**tá‘zīb etmek:** f. cefā etmek, incitmek, ulaşmak, ızdırāb virmek, zāhmet virmek, elem virmek, sitem virmek, āzürde etmek, rencīde etmek, ezīyet ü hāķāret etmek, īzā etmek → vexare; hāķķından gelmek, mücāzāt virmek, cezāsın virmek, ‘ıķāb etmek, mu‘āķābet etmek, siyāset etmek → punire.

**tecānüb etmek:** f. yañlı yola gitmek, azmak, yol azıtmak, yoldan çıkmak, yolın azdürmek, yolın şaşürmek, ‘udül etmek, zālāl etmek, bāġy etmek, zālālete düşmek, bī-rāh şüden, → deviare; bkz. te‘ākküs etmek, tebā‘ud etmek.

**telbīs:** is. aldanmaķlıq, āl, hīle, telbīslik, ğünl. telbizlik, hīle-bāzlıq, ğābn, fitnesāzlıq, ğādr, ğāddārlıq, fitnelik, ğud‘á, mekr, renk, keyd, firīb, rīv; frau; aynacılık, telbīslik, hīle, mekr, tezvīr, renk; ğor-dest, → impostura; telbīslik, ğünl. telbizlik, hīle, mekr, keyd, fenn, renk, nīrenk, ğışş, ihtiyāl, ‘undevāt, mekīdet, fūsūn, rīf, hāndāq, pā-bend, dolab, mekkārlıq, ğādr, filīv, mekādet, → dolus; al, dolab, mukādet, hādī‘át, hātīlān →

circumventio; āl, aldayış, telbīslik, günl. telbizlik, müzevverlik, tezvīr, ĥud‘á, firīb, → fallacia; telbīslik, qovıcılık, ġammāzlık, nemīmet, ġámz, →sycophantia; tezvīr, →captio; tenmīs, müdāhenet, →impostura; // s. telbīslü, iki yüzlü, qalb, qállāş, →subdulus; aldayıcı, dolandürici, dolapçı, aynacı, ġābin, kāyid, mākir, mekkār, ġáddār, müzevvir, firībende, firīb, muhtāl, hīle-bāz, mekkār ü hīlekār, → deceptor; telbīslü, aldayıcı, ġābin, ġáddār, mekkār, hīle-bāz, ehl-ī ġádr, → fraudulentus; yalan, aldayıcı, aynacı, müzevvir, ĥáddā‘, ĥud‘áger, firībende, hīle-bāz, → fallax; dolandürici, dolapçı, muhtāl, ‘áyyār, qállāş, hārām-zāde, fettān, şerīr, şáqī, → malitiosus; telbīslü, ‘áyyār, hīlekār, hīlebāz → versipellis; telbīslü, hīle-bāz, fettān, → captiosus; mekkār, →halaphanta;

**tesāmuĥ:** is. yárlıġ, ‘áfv, baġıřlamaqlık, máġfıret, ıġmāz, ıġmāz-ī ‘áyn, şefqát, ruĥsát, sühūlet, → indulgentia.

**tevbe:** is. günl. töbe, peřimānlık, peřimānī, nedāmet, tevbekārī, töbekārī, inābet, →pœnitentia.

**tevvāb:** s. peřimān, nādım, piřmān, müstáġfir, günl. töbekār, günl. töbelü, →pœnitens.

**töĥmetlü:** s. müdde‘ā, suçlü, cürümlü, cerīm, ehl-ī fesād, ‘ámellü, nā-háqķ, cürmnāk, esīm, esüm, mücrım → reus.

**tünd:** s. yavuz, yezīd, zālim, merhāmetsız → sœvus.

**váhşī:** s. yavuz, zālim, kıyıcı, sert, ġázüb, yebānī, deştī, ‘ıfrīt, ġárān, ġárrān → ferus.

**yalanci:** s. nā-dürüst, mecāzi, sāĥte → verus; düzgünlenmiş, düzgünlü, sülmenlü, → fucatus, bkz. yalan.

**yañılan:** s. muĥtī, zāll, güm, ĥāsır, → errans.

**yañlıřlı, yañlıřlı:** s. ġálátlü, ázáll, → eroneus; azmaķ, yol azıtmaķ, yoldan çıkmak, yolın azdürmak, yolın şaşürmak, ‘udül etmek, zálāl etmek, tecānüb etmek, báġy etmek, zálālete düşmek, bī-rāĥ şüden, → deviare; ıslāhsız, imlāsız, düzeltilmemiş, kābil-ī ıslāĥ olmayan, → incorrectus. bkz. yalan.

**yauz, yavuz:** s. kem, yaramaz, kötü, yemān, kötü, yatlı, fenā, řerrlü, qára, řerr, sü‘, sū‘, bed, be-řerr, řerīr, fesādlü, ehl-ī fesād, → malus.

**yazıķlı:** s. günāĥkār, ĥátākār, ĥátāger, → peccator; suçlü, bezemend, bezekār, lām → opnoxius.

**yemān:** s. bed kıstlı, řerīr, bed- endiş, bed-gümān, bed-fercām, be-şerr, sikīz, fitneci, fitnelü, fitne-engīz, siteh-derün, bedgirdār, şerrlü, ĥábīs, ehl-ī ġádr, eşerr (ç. eřırrā), → malignus, bkz. yauz, yavuz.

**yezīd:** s. lá‘netlü, mel‘ün (ç. melā‘īn), le‘īn, düzāh-ķárār, bed-āyīn→ maledictus; eñ kötüsü, pek fenā, ziyādesi ile yaramaz, ğāyette kötü, kemrek, kemterīn, eşerr,→ pessimus, *bkz.* yavuz, yemān.

**zālim:** s. ‘ādāletsız, insāfsız, bī-dād, cevr idici, cāyir, cefākār, sitemkār,→ injustus; yaramaz, insāfsız, ‘ādāletsız, bī-dād, bī-insāf, sitemkār, hāksız, nā-hāķķ, müte‘addī,→ iniquus; yavuz, yauz, bī-rāhm, bī- şefķát, cān-āzār, dil-āzār, → atrox; yavuz, yezīd, merhātsiz, tünd, → sæus; ‘ıfrīt, yavuz, yemān, rāhmsız, bī-rāhm, bī-emān, bī- şefķát, zulumkār, dil-āzār; fir‘āvun, → crudelis; cebbār, sitemkār, tāğī, ehl-ī te‘addī, ehl-ī bāğy, zālīm, şoĥ, seffāk, seffāh, cābir, dācil, hāccāc, ‘āsūf, fir‘āvun, ākil, hūn-ĥor, hūn-rīz, → tyrannus; yavuz, ķıyıcı, sert, yebānī, vāhşī, deşt-ī ğāzūb, ‘ıfrīt, ğārān, ğārrān, → ferus.

**zālim olmak:** f. yavuzlanmaķ, dürüşt olmaķ, zulumkār olmaķ, zulm etmek, ezīyet etmek, → sævire; yavuzlanmak, crudescere.

**zāll:** s. yañılan, muĥtī, güm, ĥāsir→ errans.

#### 4.2.2.5. Kavram Alanına Giren Diĝer Sözcükler

**ĝābn:** is. āl, aldayış, aldamaķlıķ, hīle, hīlebālıķ, telbīs, telbīslik, günl. telbizlik, müzevvirlik, tezvīr, ĥud‘á, firīb, ĝādr, ĝāddārlıķ, fitnelik, fitne-sāzlıķ, ĥud‘á, mekr, renk, keyd, firīb, rīv,→ fallacia, fraus; āl, aldayış, aldanc, hīle, ĝābn, ĥud‘á, mekr, ĝādr, keyd, sikālıř, hīleķārī, hīlegerī, firīb,→ deceptio; āl, riyā, müdāhenet, ĝābn,→ fucus.

**ĝābn etmek:** f. aldamaķ, aldatmaķ, āl etmek, ĝābn ü hırmān etmek,→ fraudare; aldamaķ, aldatmaķ, renk etmek, aldanc olmaķ, āl etmek, ĝādr etmek, hīle etmek, firīften, firīb kerden,→ decipere.

**ĝāddarlıķ:** is. ĥāinlik, maryollıķ, ĥıyānet, ĥıyānetkerī, ĝādr (ç. āĝdār),→ perfidia.

**ĝādr:** (ç. āĝdār): is. zulm, háyf, te‘addī, cevr, cefā, sitem, mázlem, te‘árruz, ziyān, zārer,→ injuria; ĥāinlik, ĝāddārlıķ, maryollıķ, ĥıyānet, ĥıyānetkerī, → perfidia. ĝādr etmek: f. güç etmek, zulm etmek, cevr etmek, cefā etmek, ezīyet etmek,→ injuriosus; te‘addi etmek,→ injuria, infuriosus; kemlik sanmaķ, ĝarāz etmek, hıķd etmek, → male; duyurmak, duyultmak, fāş etmek, ifşā etmek, ĥıyānet etmek, ihtıyān etmek,→ prodere; ķovulamaķ, táķīb etmek, tárd etmek, fersüden,→ persequi, *bkz.* ĝābn etmek.

**ĝarāz** (ç. āĝrāz): is. düşmenlik, kīn, buĝz, bend-hāhlıķ, bed-hāhī, ‘adāvet, ĥusūmet, hıķd,→ odium; dolab, aāl, hāndāķ, mekr, hīle, ihtıyāl, ķāst (<ķāsd), keyd, meķīdet, pāy-bend, pā-bend,→ machinatio; *bkz.* ĝādr.

**ĝāzāb:** is. güc, keskinlik, el,zor,ķuvvet, ķudret, zābr, cebr, zecr, hādd, cevr, ķāhr, ‘unf, cehr, tüvān, zārūret, tāķát, yed, dest, cefā, sitem, be‘s, hīlet, sevret, hāzīmet,→ vis;

cūşış, cūşī, → effervescentia; dargınlık, öke, güc, bī-huzūrlık, hışm, dil-gırlık, → indignatio, bkz. gáyız.

**ğufırān:** *is.* yarlıg, yarlıg, ‘áfıv, mágfıret, → venia.

**hādd** (ç. hudūd): *is.* güc, keskinlik, zor, kuvvet, kudret, zārb, cebr, zecr, cevr, kxhr, ‘unf, cehr, tūvān, zārūret, tākāt, el, yed, dest, cefā, sitem, be‘s, hīlet, sevret, gázáb, hāzimet, → vis; lett, ‘ázāb, lebenet, → fustigatio; ‘ázāb, káhr, elem, ‘ıķāb, ‘uķūbet, recs, → pœna.

**hākāret:** *is.* alçaqlık, horlık, denāet, dūnī, pestī, mezellet, tezellül, lūzle, → humilitas; alçaqlamaqlık, alçaqlık, tezlīl, süfl, pestī, → depressio; horlık, ihānet, züll ü melām, ibtizāl, tınāz, istihzā, tākır, mezellet, ihtıķār, nekbet, → contemptus; horlık, cevr ü cefā, mezellet, → despectus; alçaqlık, horlık, hākırlık, horī, mezellet, nā-kesī, → vilitas.

**hākır:** *s.* alçak, kötü, hurmetsız, ‘tibārsız, hor, bī-s‘ādet, hāsīs, nā-kes, günl. nekes, hākırü‘l-mıķdār (<mıķdār), kemīne, dūn, denī, pest ü hor, hākısār, fūrū-māye, siyeh-kāse, → vilis; i‘tibārsız, alçak, leīm → inglorius; alçak, hor, düşkün, tırl, zevāllü, hāyretsız, eksıklü, gevşek, dūn, denī, sifle, zelīl, münkesir, pest, üftāde, → abjectus.

**hārīm:** *s.* yasaķ, yasaķlü, menhī, memnū‘, → prohibitus.

**hāyf:** *is.* zulm, gādr, te‘āddī, cevr, cefā, sitem, mázlem, te‘ārruz, ziyān, zārer, mázārret, nā-hākķ, hılāf-ī hākķ, ezīye, → injuria.

**hāyvānlık:** *is.* yemānlık, yavuzlık, yauzlık, vāhşet, seb‘ıyet, dürüştı, ‘ıfrıt, → feritas.

**hīle:** *is.* aldayış, aldanc, asl, gābn, hud‘á, mekr, gādr, keyd, sikōliş, hīle-kārī, hīlegerī, fırb, → deceptio; aynacılık, telbīslik, telbīs, mekr, tezvır, renk, hordest, → impostura; kallaşlık, zeyreklik, rindlik, fenn, kiyāset, hārām-zādelik, → asrutia; āl, fenn, → ars; mekr, keyd, mekīdet, fūsūn, rīf, hāndāķ, pā-bend, dolab, telbīs, telbīslik, günl. telbizlik, mekkārlik, gādr, filīv, mekādet, → dolus; āl, al, fenn, günl. fend. renk, reng, keyd, rindlik, mekr, fitne, → stratagema, stropha, astus; gārāz, kást (<kāsd), dolab, āl, hāndāķ, meķr, ihtiyāl, keyd, mekīdet, pāy-bend, pā-bend, → machinatio; müzevvirlik, hīle-bāzlık, hīle-bāzī, hīle-kārī, hīle-kerī, → versutia; renk, → fabrica; düzgün, sūret, sūret-ī mu‘āmele, tesvīl, renk, müdārā, tecāhül, → fictio.

**hābāis:** (hābāise‘nin ç.): *is.* kemlikler, yaramazlıklar, belāler, belıyāt, āfāt, gāvāil, devāhī, benātü‘l-evber, metā‘ıb, şırār, şürūr, şedāid, hānāsır, fesādāt, mefāsit, mefsedāt, seyyiāt, ālām, mekārīh, gāmer (ç. gāmret), → malum.

**hābāset:** *is.* yaramazlık, kemlik, kötilik, kötülük, kállāşlık, bed-kārlik, şırār, şirret, şerr, hārām-zādelik, fitnet, fitne, fesād, bedī, → malitia, maleficium; çirkinlik, ziştlık, ziştı, rüsvāyılık, şün‘át, kábāhāt, kubbh, → turpitude.

**hád‘ etmek:** *f.* aldamak, aldatmak, ğábn etmek, ğádr etmek, ħud‘á etmek, firībende, münkir, ūiden, firīften, → fallere.

**hásāret:** *is.* aldayış, ğádr, ziyān, → defraudatio; zárar, ızrār, āzār, ziyānkārlık, ziyānkārī, ezīyet, ziyānlık, → damnificatio; zárar, ħüsrān, ħāsr, ħüsr, ziyān, → jactura; yazık, zárar, ziyān, mázárret; zárar, güzend, ziyānī, → damnum.

**ħisset:** *is.* alçaqlık, ħásīslık, nā-keslik, günl. nekeslik, mümkislik, mürüvvetsızlık, → illiberalitas.

**ħord-dest:** *is.* aynacılık, telbīslik, telbīs, hīle, mekr, tezvīr, renk, → inpostura; yan kesici, dágál, kīse-ber, ħord-destī, ‘áyyār, → manticularius.

**ħorlık:** *is.* alçaqlık, denāet, dūnī, pestī, hākāret, mezellet, tezellül, lūzle, → humilitas; müsāmáhát, ihmāl, ğáflet, fevt, tekāsül, tehāvün, istıhkār, → neglectus *bkz.* hākāret

**iftirā:** *is.* düzme, ihdās, dürüg, behāne, → commentum; isnād, bühtān, bücül, behr, → imputatio; zūr, zevr, bühtān, → falsus; bühtān, → calumnia.

**iftirācilik:** *is.* iftirākārī, → calumniari

**istıskār etmek:** *bkz.* ihānet etmek.

**ızā:** *is.* baş ağırtmaqlık, renciş-ī hātır, āzāriř, āzār, dāhl, sitem, cevr, cefā, renciş, müzāhāmet, → molestatio.

**ızā etmek:** *f.* ağırtmak, acitmak, elem virmek, derdnāk etmek, zāhmet etmek, zāhmet getürmek, zāhmet çektürmek, zāhmet dāden, zāhmete komaş, mu‘āddet etmek, heçiden, tevānīden, → dolor; zárarlamak, zárar etmek, ziyān etmek, ezīyet etmek, ızrār etmek, → damnificare, *blz.* incitmek.

**ızdırā:** *bkz.* ihānet.

**ızlāl etmek:** *bkz.* ihānet etmek.

**keder getürmek:** *f.* incitmek, osandürmak, sıkmaş, kimseye ağır olmak, keder virmek, zāhmet çektürmek, zāhmete konnaş, şakş etmek, sıklet etmek, elem virmek, rencīde etmek, düřhārī nümüden, cefā virmek, cevr ü vefā etmek, zulm etmek, sitem etmek, ızdırāb etmek, ızdırāb virmek, → molestia.

**kem<sup>8</sup>:** *s.* yaramaz, , kötü, yavuz, yauz, yemān, kötü, yatlü, řerrlü, kara, fenā, řerr, řerīr, fesādlü, sū’süi, bed, be-řerr, ehl-ī fesād, → malus; yaramaz, ħābīs, řerīr , řerr, fāsık, fācir, füccār, münāfiř, fāhiř, bī-sāmān, bī-ser ü sāmān, → improbus; yaramaz, yañlıř, kötü, fesādlü, fāsıd, ħābīs, bed, nā-ħoř, nā-sāvāb, řüm, sū’, → pravus; fenālık, kemlik, kötülük, yaramazlık, fenā, kötü, yaramaz, řerr, belā, mihnet, felāket, fitnet, sey’et,

<sup>8</sup> Kelimenin yalnızca konumuz kapsamına giren anlamları verilmiştir. Diğer anlamları için TULUM:2011:1028

seyyiet, musîbet, dâhiye, nühüset, bedî, bed, fesâd, âfet, hâtâ, belîye, belve, belvâ, → malum; // *zf.* yaramaz, fenâ, kötü, kemlig ile, şerr ile, şerren. →malè; ‘âksine, →perperam.

**kemîn:** *is.* pusu, pusu, dolab, kemîngâh, kemend, keyd, mekâdet, mekîdet (ç.mekâyid), âl, hândâk, mekr ü hîle, kümün, → insidiæ; gizlenecek yer, pusu yeri, kemîngâh, kümün, →latibulum.

**kemîn-dârlık etmek:** *f.* pusuye girmek, başgu etmek, pusgu etmek, pusu etmek, dolab kırmaç, duzaç kırmaç, dolandürmaç, kemîn kerden, kemîn sâhten, → insidiæ.

**kemîne:** *s.* eksik, eksiklü, kıt, nâ-temâm, nâkııs, mâşsür, kem, zâil, → deficiens; eksiklü, eksik, ‘âyblü, pür-tâksîr, nâkııs, kem, kemterîn, má’yüb, ‘âyblü, → defectuosus; alçaç, kötü, hurmetsiz, i’tibârsız, hor, háķîr, bî-se’âdet, hâsîs, *günl.* nekes, háķîrü’l-miķtâr (<-miķdâr), dün, denî, pest ü hor, hâkisâr, fûrû-mâye, siyeh-kâse, →vilis.

**kemlik:** *is.* kötülük, yaramazlık, fenâlık, fenâ, kem, kötü, yaramaz, şerr, belâ, mihnet, felâket, fitnet, sey’et, seyyiet, musîbet, dâhiye, nühüset, bedî, bed, fesâd, âfet, hâtâ, belîye, belve, belvâ, → malum; yaramazlık, kötülük, kötülük, kıllâşlık, şerr, şirret, hârâm-zâdelik, fitnet, fitne, fesâd, bedî, hâbâset, →malitia; yaramazlık, yürek çürüklüğü, nâ-hoşluk, bedî, → pravitas; yaramazlık, insâfsızlık, ‘âdâletsizlik, hılâf-î háķķ, zulm, te’âddî, şerr, bî-dâd, cevr, cefâ, ‘âmel-î nâ-hâķķ, → iniquitas.

**kemlik etmek:** *f.* kötülük etmek, şerr etmek, fesâde irtikâb etmek, şerer, şerâret, şirret, fesâd kerden, →malum, *bkz.* kem etmek.

**kemlik görmek:** *f.* musîbet görmek, →malum.

**kemlikler:** *is.* yaramazlıklar, belâler, belîyât, âfât, ğâvâil, devâhî, benâtü’l- evber, metâ’ib, şirâr, şürür, şedâid, hânâsîr, fesâdât, mefsedât, hâbâis, seyyiât, mefâsid, âlâm, mekârih, ğâmer (ç.ğâmrret), →malum.

**kemrek:** *s.* eñ kötisi, ğâyette kötü, pek fenâ, ziyâdesi ile yaramaz, kemterîn, eşşerr, yezîd, → pessimus; kötürek, daħı, fenâ, *günl.* daha fenâ, fenâce, beter, bedter, eşşerr, âhbes, → peyor.

**kemter:** alçaçrak, ğâyette zelîl, âhķâr, ednâ, daha alçaç, alçaçrak, aşâğaki, esfel (ç. esâfil), süflî, ednâ, tâhtânî, fûrüter, → inferior, *bkz.* kem.

**kemterîn:** *s.* ziyâde alçaç, eñ alçağı, eñ altteki, esfel, ednâ, → infimus; muhânnes, leîm, müstehân, hâsîs, dün-himmet, efkende, nâ-kes, ser-nigün, hâksâr, fûrû-mâye, tehî-dest, nâ-sütüde, tûre-rüzigâr, → abjectus, *bkz.* kem, kemrek, kemter.

**kerb:** is. güc, záhmet, elem, ğám, ğussá, meşákķát, mihnet, belā, düşvārlık, endüh, sıķlet, tá‘b, renc, renciş, āzürdegī, āşüb, āsīb, ızdırāb, istişķāl ezā, ‘ānā, nekbet, teráh, kŭrbet hŭrhŭr, molestia.

**keyd:** is. aldamaķlık, āl, hīle, fitnelik, fitne-sāzlık, telbīs, telbīlik, telbizlik, hīle-bāzlık, ğábn, ğádr, ğáddārlık, ħud‘á, mekr, renk, firīb, rīv, → fraus; aldayiş, aldanc, al, hīle, ğábn, ħud‘á, mekr, ğádr, sikōliş, hīle-kārī, hilegerī, firīb, → deceptio; āl, fenn, *ġünl.* fend, hīle, renk, →stratagema; dolab, āl, hāndāk, mekr, hīle, ihtiyāl, ğáráz, ķást (<ķásd), mekīdet, pāy- bend, pā-bend, rŭy, ser-firāzī, bŭzŭrgŭvārī, berħordārī, mübāhāt, mekremet, fáħrānīyet, ‘aynü’l-insān, →gloria.

**kīn:** is. bed-hŭhlik, bed-hŭhī, hıķd (ç. áħķād), tefe, ğárāzi ğádr, ğıll, ben-dilī, kīne, →malevolentia; ‘ádvān, kīne, → rancor; düşmenlik, ‘ádāvet, ğáráz, ħusūmet, hıķd, → odium; intıķām, pādāş, nākmet, demār, bīşe, dād, →vindicta.

**ķalb:** is. düzme, düzmece, ‘āriyetī, *ġünl.* eyreti, *ġünl.* egreti, sāhte, müzevver, →fictitius; yalanci, yalanlŭ, yañliş, yañlişlŭ, yalan, düzŭlmış, düzme, sāhte, ‘āriyetī, dŭrŭĝ, kāzib, nā-rāst, bātıl, →falsus, mentius; düzme, piç, sāhte, →adulteratus; iki yüzlŭ, ķallāş, telbīs, telbīslŭ, →subdulus.

**ķállāşlık:** is. yaramazlık, kemlik, kötılık, kötülük, şerr, şirret, hārām-zādelik, fitnet, fitne, fesād, bedī, hābāset, →malitia; zeyreklik, rindlik, fenn, hīle, kiyāset, hārām-zādelik, →astutia; hārām-zādelik, tilkicilik→vafrementum; huşendlik, zeyreklik, hīle-bāzlık, →calliditas.

**ķara:** s. kem, yaramazi kötü, yavuz, yauz, yemān, kötü, yatlŭ, fenā, şerlŭ, şerr, sŭ‘, sŭi, bed, be-şerr, şerīr, fesādlŭ, ehl-ī fesād, →mahlus; nā-kes, nā-çiz, háķirŭ‘l mıķtār (<-mıķdār), →piretium; oĝırsız, kutsız, kādemsız, nā-mes‘ūd, bed-bāht, şŭm, meyšŭm, *ġünl.* meyšim, meş‘ŭm, bī- se‘ādet, rŭ-siyāh, siyeh-rŭz.

**ķást (<kasd):** is. ğáráz, dolab, āl, hāndāk, mekr, hīle, ihtiyāl, keyd, mekīdet, pāy-bend, pā-bend, →machinatio; ictirā, tecāsŭr, → avusum.

**ķát‘ī tārīķ etmek:** f. hırsızlık etmek, yol kesmek, yol urmak, yan kesmek, hārāmīlik etmek, reh-zenlik etmek, rāh-zenlik etmek, eşķiyālīķ etmek, şákāvet etmek, tehārrŭm, →ladrocinari, infestare bkz. ķát‘-ī rāh etmek.

**ķáz‘et:** is. leke, ķuz‘et, ķuz‘át, ‘āyb, →labes.

**māĝfiret:** is. yarlıĝ, yarlıĝ, yārliĝ, ‘āfv, baĝışlamaķlık, ıĝmāz, ıĝmāz-ī ‘āyn, tesāmuh, şefķát, ruhsát, sŭhŭlet, → indulgentia.

**māĝlátá:** is. yañılmac, dolab, →labyrinthns; ķorķu, ķorķulık, muħātäre, ħátár, bīm, ihtimāl, →periculum.

**máǵz-ī püšt:** *is.* hárām máǵz, h́aytu'rráqábe, niḥā', náḥā', nuḥā', náḥt, nuḥt, →medulla.

**máḳsád:** (ç. mákāsıd): *is.* ḳást, ğaráz(ç. ágráz).→molimen.

**máḳsūd:** *is.* ğaráz,→meta, *bkz.* máḳsád.

**máráz:** *is.* derd, ibtilā, 'illet, ğaráz, vecá',→affectio; sayrulıḳ, h́ástelik, günl. hastalık, 'illet, derd, záhmet, renc, mizāc nā-ḥoşlıǵı, h́ástegī, inkīsār-ī mizāc, sáḳám, sáḳām, →morbus.

**mázárret:** *is.* yazıḳ, zárár, ziyān, h́ásāret, zár, güzend, ziyānī, →damnum; zárár, ziyān, noḳsān, náḳs, →detrimentum; zulm, háyf, ğádr, te'áddī, cevr, cefā, sitem, mázlem, te'árruz, ziyān, zárár, nā-háḳḳ, h́ılāf-ī háḳḳ, ezīye, →injuria.1

**mázlemet:** *is.* zulm, cevr, báǵy, 'ádāketsızlık, h́ılāf-ī Şer', bī-dād, háyf, sitem, h́ılāf-ī háḳḳ, →injuria; yavuzluk, zulm, seb'ıyet, →crudelitas.

**mecennet:** *is.* ḳuduzluk, ḳodozluk, yauzluk, tehevvr, h́ıŐm, mecnūnluk, →furor.

**mefāsıd** (mefsedet'in ç.): *is.* kemlikler, yaramazlıklar, belāler, belıyāt, āfāt, ğāvāil, devāhī, benātü'l-evber, metā'ıb, Őırār, Şürür, Őedāid, h́ánāsır, fesādāt, mefsedāt, h́ábāyis. seyyiāt, ālām, mekārıh, ğāmer ( ğāmret'in ç.).→malum.

**mefsedāt** (mefsedet'in ç.): *is.* kemlikler, yaramazlıklar, belāler, belıyāt, āfāt, ğāvāil, devāhī, benātü'l-evber, metā'ıb, Őırār, Şürür, Őedāid, h́ánāsır, fesādāt h́ábāyis. seyyiāt, mefāsıd, ālām, mekārıh, ğāmer ( ç. ğāmret).→malum.

**mekr:** *is.* aldamaḳlık, āl, h́ile, telbīslik, telbizlik, h́ile-bāzlık, telbīs, ğābn, fitnesāzlık, ğáddarlık, fitnelik, h́ud'á, renk, keyd, firīb, rıv,→fraus; aldayış, aldanc, al, h́ile, ğābn, h́ud'á, ğádr, keyd, sikāliŐ, h́ile-kārī, h́ilegerī, firīb; deceptio; āl, renk→techna; aynacilik, telbīslik, telbīs, h́ile, tezvır, renk, ḥord-dest,→impstura; fenn, günl. fend, h́ile, reng, rindlik, fitne,→astus; ittıhād, ittifāḳ, birlik, teŐāvür, h́ile-bāzlık, fitne, fesād,→factio; ikiyüzlülük; münāfıḳlık, nifāḳ, →duplicitas, *bkz.* mekādet, mekīdet

**meŐ'üm** (ç. meŐāyim): *s.* oğursız, ḳutsız, meyŐüm, günl. meyŐim, ḳádemsız, nā-mes'ūd, ḳara, bed-báḥt, Őüm, bī-se'ādet, rü-siyāh, siyah-rüz, bī-behre, tıre-rüzıgār, Őüm-ḳádem, h́ıre-dest, nā-sāzkār, →infaustus.

**mıhnet, mıhnet:** *is.* fenālık, kemlik, kötülük, yaramazlık, fenā, kemi kötü, yaramaz, Şerr, belā, felāket, fitnet, sey'et, seyyiet, musıbet, dāhiye, nühüset, bedī, bed, fesād, āfet, h́atā, belıye, belve, belvā, →malum. *bkz.* meskenet, meŐáḳḳát.

**müdüārā:** *is.* iki yüzlülük, açmazlık, müdüārāt, süret-i mu'āmele, nifāḳ, iĝmāz, ğānz-ī 'áyn, teĝafül, →dissimulatio; düzgün, süret, süret-i mu'āmele, tesvıl, h́ile, renk, tecāhül, →fictio.

**müdüāhenet:** *is.* āl, riyā, ğābn,→fucus; telbīs, tenmīs,→impostura.

**mürāilik:** *is.* iki yüzlülük, münāfıklık, riyā, zārķ, zırķ, nifāķ, → hypocrisis

**müzevirlilik:** *is.* hīle-bāzlık, hīle-bāzī, hīle-kārī, hīle-kerī, hīle, → versutia; āl, aldayış, telbīs, telbīslik, telbīzlik, tezvīr, ħud‘á, firīb, → falaccia; yalan, ħalblık, kizb, düruĝ, tezvīr, nā-háķķ, riyā, nifāķ, → falsitas, bkz. mekkārılık.

**nā-ħoş:** *s.* yaramaz, kem, yañlış, kötü, ħábīs, bed, nā-sávāb, fesādlü, fāsīd, şüm, sū‘, → pravus; kōsīf, ‘áķīm, → infelix; sáyru, ħasta, má‘lül, márīz, nā-tüvān, → infirmus.

**nāķıs:** *s.* máķsūr, kem, kemīne, zāil, → deficiens; eskiklü, eksik, ‘áyblü, pūr-táķsīr, kem kemīne, kemterīn, má‘yüb, ‘áyblü, → defectuosus; eksilmiş, azalmış, kem-şüde, kem, máķsūr, meczūf, → diminutus.

**náķısát:** *is.* kemālsızlık, náķs, ‘áyb, táķsīr, → imperfectio.

**náķmet:** *is.* intıķām, kīni pādāş, demār, bīşe, dād, → vindictia.

**neķbet:** *is.* záhmet, güc, elem, ğám, ğussá, meşáķķát, mihnet, belā, düşvārılık, endüh, sıķlet, tá‘b, renc, renciş, āzürdegī, āşüb, āsīb, ızdırāb, kerb, istisķāl, ezā, ánā, teráh, kürbet, ħārħār, → molestia; muħalifet, belā, musībet, felāket, meşáķķát, şiddet, āfet, sáhtī, be‘s, dāhiyet, zārrā, ‘usret, fāci‘át, → adversitas; ħorlık, háķāret, ihānet, züll ü melām, ibtizāl, tınāz, istihzā, táhkīr, mezellet, ihtıķār, → contemptus; rüsvāyılık, rüsvāyī, ‘ayıplik, ‘áyb, ‘ırz noķsanlığı, nāmūs, ‘ār, siyeh-rüyī, tá‘net, nenk, → ignominia.

**nikühīde:** *s.* tá‘n olunmuş, zemm olunmuş, mezmüm, zemīm, müstehzemm, müratus; mühān, → spretus.

**nikühīdegī:** *is.* ‘áyb, yüz ħaralığı, nāmūs, rüsvāyılık, zemm, náķs, şerr, recm, → vituperium.

**pāy-mālī:** *is.* ezīyet, zulm, te‘áddī, cevr, → oppressio.

**peştī:** *is.* alçaķlık, ħorlık, denāet, dünī, háķāret, mezellet, tezellül, lüzle, → humilitas; alçaķlamaķlık, alçaķlık, háķāret, tezlīl, süfl, → depressio.

**pūsı, pusu:** *is.* dolap, kemīn, kemend, kemīngāh, keyd, mekādet, meķīdet (ç. meķāyid), āl, ħándáķ, mekr ü hīle, máhl, → insidiæ

**reng:** *is.* fenn, günl. fend. hīle, rindlik, mekr, fitne, → astus.

**renk etmek:** *f.* aldamaķ, aldatmaķ, aldanc olmaķ, al etmek, ğádr etmek, hīle etmek, ğábn etmek, firīften, firīb kerdn, → decipere; aynacilik, etmek, müdānet etmek, ğāşş etmek, sıhr etmek → fusus.

**riyā:** *is.* āl, müdāhenet, ğábn, → fucus; yalan, ħalblık, kizb, dürüĝ, müzevirlilik, tezvīr, nā-háķķ, nifāķ, → falsitas; iki yüzlülük, münāfıklık, mürāilik, zārķ, zırķ, nifāķ → hypocrisis.

**sū-isti‘māl:** *is.* bir şeyüñ muḥālifisti‘māli, yaramaz isti‘māl, kem isti‘māl, bed isti‘māl, kem ‘ādet, bid‘āt, yañliş, ğálát, → abunsio.

**sūret:** (ç. sıver): *is.* sūret-ī mu‘āmele, düzgün, tesvīl, hīle, renk, müdārā, tecāhül, → fictio; tek; → prætexus.

**sūret-ī mekrūhe:** *is.* müdārāt, müdārā, iki yüzlülük, nifāķ, açmazlık, ıġmāz, ğámz-ī ‘áyn, tegāfül → tegāfül.

**süfl:** *is.* alçaqlamaķlık, alçaķlık, hākāret, tezlīl, pestī → depressio.

**süflī:** *s.* dahı alçaķ, günl. daha alçaķ, alçaķraķ, aşıġadaki, esfel (ç. esāfil), ednā, kemter, táhtānī, fūrūter → inferior, bkz. sāfil.

**şáķāvet:** *is.* deñsizlik, edebsizlik, yüzsizlik, azġunluk, şohlık, hārām-zādelik, sefihlik, → insolentia.

**şáķāvet etmek :** *f.* ‘ādāvet etmek, ihānet etmek, fesāde irtikāb etmek, ittīsāl-ī máķt etmek → hostilitas.

**şen‘:** *is.* çirkinlik, zıştlik, zıştī, mürdārlık, şün‘āt, fāhıset, → fœditas.

**şenī‘:** *s.* çirkin, fenā, ķábīh, zışt, çepel, hızan, ‘áyblü, mürdār, fāhış, → turpis.

**şerūret:** *is.* kemlik etmek, kötülük etmek, fesād kerden, şerr etmek, fesāde irtikāb etmek, şerer, şerret, → malum. *bkz.* şerāir.

**şirār:** *is.* yaramazlık, bed-kārlık, şerret, ḥábāset → malefıcium; şerr, şürūr, şerrī; malignitas; (şerr’in ç.) kemlikleri yaramazlıkler, belāler, belīyāt, āfāt, ğāvnāil, devāhī, benātü‘l-evber, metā‘ib, şürūr, şedāid, ḥānāsīr, fesādāt, mefsedāt, ḥábāyis. seyyiāt, mefāsıd, ālām, mekārıh, ğāmet (ç. ğámret). → malum.

**tá‘āddī:** *is.* zulm, cevr, zor, cevr ü ezīyet, cebbāri, sitem, tetāvül, → tyrannis; güc, zor, eziyet, cebbārī, sitem, tetāvül, → tyrannis; güc, zor, ķāhr, yavuzlık, cebr, cevr, sitem, cefā, tehevür, fuzül, fesād, zārb, zulm, dest-dirāzī, → violentia.

**táḥķīr:** *is.* hākāret, ḥorlık, ihānet, züll ü melām, ibtizāl, tınāz, istihzā, mezllet, ihtıķār, neķbet, → contemptus.

**táḥfif:** *is.* ihānet, izdirā, tehāvün → despectio.

**tegāfül:** *is.* ihmālcilik, ihmāl, müsāhelet, ğāfillık, ğáflet, ğábāvet, sehv, → incuria; iki yüzlülük, açmazlık, müdārāt, müdārā, sūret-ī mu‘āmele, nifāķ, ıġmāz, ğámz-ī ‘áyn → dissimulatio.

**tehāşşün etmek:** *f.* yavuzlanmaķ. → exasperare.

**tehāvün:** *is.* ihānet, táḥfif, izdirā → despectio; müsāmāhāt, ihmāl, ğáflet, fevt, tekāsül, istihķār, ḥorlık → neglectus.

**telbīs:** *is.* aldanmaçlık, òl, hīle, telbīslik, günl. telbizlik, hīle-bāzlık, ğābn, fitnesāzlık, ğādr, ğāddārlik, fitnelik, ħud‘á, mekr, renk, keyd, firīb, rīv; frau; aynacilik, telbīslik, hīle, mekr, tezvīr, renk; ħor-dest, → impostura; telbīslik, günl. telbizlik, hīle, mekr, keyd, fenn, renk, nīrenk, ğışş, ihtiyāl, ‘undevāt, mekīdet, fūsūn, rīf, hāndāk, pā-bend, dolab, mekkārlik, ğādr, filīv, mekādet, → dolus; al, dolab, mukādet, ħādī‘át, ħátlān → circumventio; òl, aldayış, telbīslik, günl. telbizlik, müzevverlik, tezvīr, ħud‘á, firīb, → fallacia; telbīslik, qovıcılık, ğāmmāzlık, nemīmet, ğānz, → sycophantia; tezvīr, → captio; tenmīs, müdāhenet, → impostura; // *s.* telbīslü, iki yüzlü, qālb, qāllāş, → subdolus; aldayıcı, dolandürici, dolapçı, aynacı, ğābin, kāyid, mākir, mekkār, ğāddār, müzevvir, firībende, firīb, muhtāl, hīle-bāz, mekkār ü hīlekār, → deceptor; telbīslü, aldayıcı, ğābin, ğāddār, mekkār, hīle-bāz, ehl-ī ğādr, → fraudulentus; yalan, aldayıcı, aynacı, müzevvir, ħāddā‘, ħud‘áger, firībende, hīle-bāz, → fallax; dolandürici, dolapçı, muhtāl, ‘áyyār, qāllāş, hārām-zāde, fettān, şerīr, şáķī, → malitiosus; telbīslü, ‘áyyār, hīlekār, hīlebāz → versipellis; telbīslü, hīle-bāz, fettān, → captiosus; mekkār, → halaphanta;

**tesvīl:** *is.* sūret, sūret-ī mu‘āmele, düzgün, hīle, renk, müdārā, tecāhül, → fictio; düzme, düzen, tesvīlāt, fıryet, → figmentum.

**tilkicilik:** *is.* qāllāşlık, hārām-zādelik. → vafamentum. *bkz.* tilkücilik.

**tünd:** *s.* yavuz, yezīd, zālim, merhāmetsız → sævus.

**yalan:** *is.* qalblık, kizb, dürüg, müzevvirlik, tezvīr, nā-hāķķ, riyā, nifāķ → falsitas; yalan söz, kizb, dürüg, ħılāf, bühtān → mendacium; yañliş, ħılāf, → falsum; // *s.* ğāyr-ī sáhīh → alienus; yalanci, yalanlü, yañliş, yañlişlü, dürüg, qālb, qāzib, düzme, sāhte, → adinventus; mesellü, günl. masallü, sāhte, → fabulosus; oğurlanmış, → subreptitus; aldayıcı, aynacı, telbīs, müzevvir, ħāddā‘, ħud‘áger, firībende, hīle-bāz → fallax.

**yızlık:** *is.* bozuşksızlık, fenā, fesād, tebāh, → corruptela, *bkz.* yınlık (?).

**zārķ:** *is.* iki yüzlülük, münāfıķlık, mürāīlik, riyā, zırķ, nifāķ → hypocrisis.

**zulum.** *is.* cevr, bāgy, mázlemet, ‘ādāletsızlık, ħılāf-ī şer‘, bī-dād, háyf, sitem, ħılāf-ī háķķ, → injustitia; yaramazlık, kemlik, insāfsızlık, ádaletsızlık, ħılāf-ī háķķ, te‘áddī, şerri bī-dād, cevr, cefā, ‘amel-ī nā-hāķķ → iniquitas.

Kategoriler arasında “Suçu, Hatayı, Kabahati, Günahı İşleyen veya Ona Maruz Kalan ile İlgili Sözcükler”deki çeşitlilik üzerinde ayrıca durmak gerekir. Kategoride işleyen ve maruz kalanların birlikte verilmesi bu veriyi sayısal olarak etkilemekle birlikte kültürel olarak bir işi yapan ile daha çok ilgilenmemiz ilgi çekicidir. Aynı eylemi yapmış olan kişileri farklı şekillerde adlandırmamız dil bilgisi dışında suç işleyen

kişilik özelliklerini de içeren daha geniş bir alana sahiptir. Suç işleyen, suçlu anlamındaki aşağıdaki örnekler düşüncemizi destekler niteliktedir:

**cerīm:** s. suçlü, müdde‘ā, töhmetlü, cürümlü, ehl-i fesād, ‘ámellü, nā-háqq, cürmnāk, esīm, esüm, mücrim →reus.

**ehl-ī fesād:** s. suçlü, töhmetlü, ‘ámellü, cürümlü, cerīm, mücrim,cürmnāk, müdde‘ā, nā-háqq, esīm, esüm,→reus.

**esīm:** s. suçlü, ‘ámellü, töhmetlü, cürümlü, cerīm, mücrim,cürmnāk, , nā-háqq, ehl-ī fesād, esüm,→reus.

**ķábāhātlü:** s. suçlü, müzneb, →culpa; suçlü,→ sons; ‘áyiplü, bed-ķū, bed ķūylü, fxasid, má‘yūb,→ vitious.

**mázárretlü:** s. zárárlü, ziyānlü, ķāsir, ziyānkār, mühsir, muzırr→ damnosus, damnum; suçlü, zárárlü, muzırr, zārr, zárár-dār, ziyānlü, ziyānkār,→ noxius.

**mevzūr:** s. suçlü olan, →crimen

**muzırr:** s. suçlü, zárárlü, zárár-dār, ziyānkār, ziyānlü, mázárrātlü, zārr, → noxius; suçlü →nocens, nocivus; mizāce muķalif, zárárlü, →insalubris; müfsid, fırūn,→ perniciosus; bkz. mázárretlü.

**mücrim:** s. müdde‘ā, suçlü, töhmetlü, cürümlü, cerīm, ehl-i fesād, ‘ámellü, nā-háqq, crmnāk, esīm, esüm,→ reus;bühtānci, bühtānlü, → crimosus; // is. yaramaz işleyici, asılacak, ķerīr, müfsid, redī, seyyie-kār, bed-kār, bülād, bedgirdār, müs‘ī, →malefactor.

**müzneb:** s. suçlü, ķábāhātlü,→culpa

**suçlü:** s. ķábāhātlü, müzneb,→culpa,sons; yazıķlü, bezemend, bezekār, lām, →obnoxius; āsim, →delictum; töhmetlü, cürümlü, cerīm, müdde‘ā, ehl-ī fesād, ‘ámellü, nā-háqq, cürmnāk, esīm, esüm, mücrim, reus; zárárlü, zárárdār, mázárrātlü, muzırr, zārr, ziyānkār, ziyānlü,→ noxius, nocens.

**töhmetlü:** s. müdde‘ā, suçlü, cürümlü, cerīm, ehl-ī fesād, ‘ámellü, nā-háqq, cürmnāk, esīm, esüm, mücrim→ reus.

Diğer sözcükler başlığı altındaki çeşitliliğe bakıldığında ise suçun niteliği dikkat çekmektedir. İhanet, yalan, merhametsizlik, hile, zulüm birer suç unsuru kabul edilmiştir. Bu da bize toplumda hangi durumların nasıl yorumlandığını günah, suç ve hatanın çoğu zaman birbirini karşıyormuş gibi görünse de aslında birbirlerinden ayrı tutulduklarını göstermektedir.

17. Yüzyıl Türkçesi Söz Varlığı(Tulum:2011)’ndan elde edilen verilerden hareketle suç sözcüğünün geniş bir kavram alanına sahip olmakla birlikte en çok suç, hata, günah,

kabahat, ceza gibi ifadelerle karşılandığı görülmektedir. Bu sözcüklerin 1945-1950 yıllarını kapsayan Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü(ÖLKER:2011:327)'nde

ceza 220

cürüm 21

günah 89

günahkâr 14

hata 133

hata etmek 3

hatalı 22

kabahat 36

kabahatli 4

suç 155

suçlamak 3

suçlandırılmak 3

suçlandırma 1

suçlandırmak 8

suçlu 65

suçsuz 8 defa tekrar edildiği görülür. Bu veriler hem çeşitliliği hem de yıllar içerisinde kullanımın devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Ferit Develioğlu'nun "*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*"inde (DEVELİOĞLU:201.ss.161-1373) suç anlamına gelen sözcükler incelendiğinde:

**Cinâyât:** Büyük, ağır suçlar

**Cünâh:** Günah

**Cünha:** Ufak cürüm, küçük kabahat, küçük suç

**Cürm:** Suç

**Galat:** Yanlış, yanılma

**Gavâyet:** Azgınlık, Hak yolundan sapma, kötü yola sapma.

**Gufûl:** Dikkatsizlikten veya şaşırmandan dolayı yapılan hata.

**Günah(f.i):** Allah'ın emirlerine aykırı olarak görülen iş, dînî suç.

**Hatû(a.i):**yanlışlık, yanılma. Günah. Kabahat, kusur.

**İcnaf:** Doğruluktan ayrılma.

**İsm(a.i):** Suç, günah.

**Kazâ(a.i):** 3.İstemedenden yapılan kötü, zararlı iş.

**Kebîre(a.i):** Büyük günah.

**Vizr:** *Günah, suç.*

**Zenb:** *günah,suç,kabahat.*

Sözcüklerinde görüldüğü gibi suç derecelerine göre de farklı adlar almaktadır. Suçun ahlaki bir terim olması onu toplumdan topluma hatta kişiden kişiye göre değişken bir anlam dünyasına dahil etmektedir. Bir toplumda suç sayılan bir şeyin başka toplumda hata gibi görülebileceği veya aynı toplumda yaşayan bireyler için aynı eylemin farklı anlamlar ifade edebileceği düşünüldüğünde bu çeşitlilik kaçınılmaz olacaktır. Bununla birlikte suçu karşılayan sözcüklerin büyük oranda Arapça olması bu çeşitlilikte İslamiyet etkisinin de olabileceğini göstermektedir.

Suçun kendisi oldukça kapsamlı bir kavram olmakla birlikte hem bunu işleyen hem de buna maruz kalan kişiye çeşitli adlar veriyoruz. Gaddarın işlediği bir suç karşısında mağdur, zalimin işlediği bir suç karşısında ise mazlum oluyoruz. Burada aslında işlenen suçları derecelendirdiğimiz gibi ona maruz kalmayı da derecelendirmiş oluyoruz. Araştırmamızın temel noktalarından biri de bu derecelendirme konusudur. Verilen sözcükler arasında derecelendirmenin “gayet, en, pek, daha, çok” ile veya doğrudan başka bir sözcükle sağlandığı görülmektedir:

**ğāyette kötū:** *s. eñ kötūsi, pek fenaā, ziyādesi ile yaramaz, kemrek, kemterīn, eşerr, yezīd, → pessimus.*

**kemrek:** *s. eñ kötūsi, ġāyette kötū, pek fenā, ziyādesi ile yaramaz, kemterīn, eşşerr, yezīd, → pessimus; kötūrek, daħı, fenā, ġūnl. daha fenā, fenāce, beter, bedter, eşerr, áħbes, → pejor.*

**kemter:** *alçaakrağ, ġāyette zelīl, áħğár, ednā, daha alçak, alçaakrağ, ařağaki, esfel (ç. esāfil), süflī, ednā, táhtānī, fūrūter, → inferior, bkz. kem.*

**kemterīn:** *s. ziyāde alçağ, eñ alçağı, eñ altteki, esfel, ednā, → infimus; muħānnes, leīm, müstehān, ġāsīs, dūn-himmet, efkende, nā-kes, ser-nigūn, ġāksār, fūrū-māye, tehī-dest, nā-sütūde, tūre-rūzigār, → abjectus, bkz. kem, kemrek, kemter.*

**pek yaramaz:** *s. ġayette yaramaz, ġāyet ile kem, īmānsız, eşerr, efsáğ → nequior.*

**süflī:** *s. daħı alçağ, ġūnl. daha alçağ, alçaakrağ, ařağadaki, esfel (ç. esāfil), ednā, kemter, táhtānī, fūrūter → inferior, bkz. sāfil.*

**yezīd:** *s. lá‘netlū, mel‘ūn (ç. melā‘īn), le‘īn, dūzāħ-ğárār, bed-āyīn → maledictus; eñ kötūsi, pek fenā, ziyādesi ile yaramaz, ġāyette kötū, kemrek, kemterīn, eşerr, → pessimus, bkz. yavuz, yemān.*

**Tarama Sözlüğü’nde** ( *XII.Yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü: 1996.V.3567-3570*)

*Sucumak, (suçumak,sücümek): serkeşlik etmek, birdenbire sıçramak (TS: 1996. V.3567)*

*Suçdan geçmek: suç bağışlamak, affetmek. (TS:1996. V.3568)*

*Suç dilemek (suçun dilemek): suçunu itiraf edip af dilemek, özür dilemek, suçunun bağışlanmasını istemek. (TS:1996. V.3568)*

*Suç etmek: suçlu olduğunu ileri sürmek(TS:1996. V.3568)*

*Suç kılmak (suçta bulunmak):Günah işlemek, suç işlemek (TS:1996. V.3569)*

*Suçlamak: suçlandırmak, suç isnad etmek.(TS:1996. V.3569)*

*Suçtu dokunmak: Zarar vermek.(TS:1996.V.3570)*

*Suçuna kalmak: Suçunu affetmemek.(TS:1996.V.3570)*

*Suçunu almak: günahını cezalandırmak.(TS:1996.V.3570)*

***Yeni Tarama Sözlüğü'nde (DİLÇİN: 2013.205,206)***

***[Suç] (2013:205)***

*-da bulunmak: Günah işlemek, suç işlemek. (2013:206)*

*-dan geçmek: Suç bağışlamak, affetmek. (2013:206)*

*-dilemek, [-ın dilemek] Suçunu itiraf edip af dilemek, özür dilemek, suçunun bağışlanmasını istemek. (2013:206)*

*-ı dokunmak: Zarar vermek. (2013:206)*

*-ına kalmak: Suçunu bağışlamak. (2013:206)*

*-ını almak: Günahını cezalandırmak. (2013:206)*

***Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü'nde<sup>9</sup> (Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü 1993) Haz.DİKMEN Aysel, Beyaz Ayla. Ankara: TDK Yayınları. X. 2.Baskı.ss.3386-3688)***

*su (VI) : Utanma duygusu, ar: Kız kısmının yüzünde su vardır. (1993:3686)*

*suaşmah(I) [suyaşmah]: Bulaşmak (1993:3687)*

*suaşmah(II): Kavga istemek,aranmak(1993:3687)*

*suçsunmak: Kendini suçlu görmek, suçlu saymak. (1993:3688)*

*suçukmak [sucuhmah, sucukmak,suçuhmah]: Suçluluk duymak, utanmak. (1993:3688)*

Buradan elde ettiğimiz bilgiye göre suç sözcüğünün varyantlarıyla ağızlarda da karşılaşmaktayız. Bununla birlikte “su” sözcüğünün “utanma” anlamına gelmesi suç sözcüğünün etimolojisinde bizlere bir ipucu verebilir kanaatindeyiz. Başka bir çıkış noktası ise *suaşmak* sözcüğündeki “bulaşmak” anlamıdır. Önceki dönemlerde

<sup>9</sup>Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü'nden alınan sözcüklerin anlamları ile yetinilmiş kullanılan bölgeler hakkındaki bilgiler alınmamıştır.

“sıçratmak” anlamına gelen sözcüğün ağızlarda bulaşmak anlamında yaşıyor olması dikkat çekicidir. Suçun bir insanın üzerine sıçraması düşüncesi bugün dilimizde “suç atmak” deyiminde de yaşamaktadır.

Bu noktada yalnızca sözlük anlamlarından yola çıkarak vardığımız sonuçlar ancak birer varsayım olacağından *suç* sözcüğünün etimolojik olarak değerlendirmelerine bakılması gerekmektedir. Araştırmamızın temel noktasında suç sözcüğü olduğundan kavram alanına giren diğer sözcüklerin etimolojisi ileriki çalışmamızda değerlendirilecek olup seminer çalışmamızda etimolojik olarak suç sözcüğü ile yetinilmiştir.

***Hasan Eren Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*<sup>10</sup> (EREN:1999.ss.376-377)**

*“Suç: yasalara aykırı davranış,cürüm.( EREN:1999.376)*

*Az. Suç. –Nog şüş.*

*Orta Türkçede ‘suç’ olarak yazuk biçimi de geçer. Eski Kıpçakçada da suç biçimi yanında yazuk biçiminin geçtiğine tanık oluyoruz.(Brockelmann:OGM 64. B). Bu biçim yeni diyalektlerde birtakım anlam değişmelerine uğramıştır. Bk. Yazık. (Aktaran: Eren.1999.376)*

*Clauson (ED 794 b), Kaşgarlı Mahmud’un verdiği kılıç suç kıldı ‘the sword glanced off’ ve er suç kıldı ‘the man avoided accepting the thing’ gibi örneklere dayanarak suç’un yansımali (onomatopoeic) bir biçim olduğunu dile getirmiştir. Bu durum karşısında Menges’in, suç’un Çince den geldiği yolundaki savının yanlış olduğu anlaşılıyor. (ArOr 1:223). (Aktaran: Eren.1999.376)*

*Baskakov (Jarring Arm) suç’u Çince alıntılar arasında saymamıştır. (Aktaran: Eren.1999.376)*

*Thomsen, Macarca ‘suç’ olarak kullanılan bün biçiminin eski bir Türk dilinden kalma bir alıntı olduğunu ortaya atmıştır. Bu birleştirme ses ve anlam bakımından birçok soruna yol açmıştır. Bk. Ligeti: TörK 38-39:273-274. (Aktaran: Eren.1999.376)*

*Eski Türkçede bün ‘eksik,kusur’ olarak geçer. Orta Türkçede mün biçimi kullanılır. Eski Kıpçakçada ise bün olarak geçer. (Eren:1999.377)*

*Eski Türkçe bün Kırgızcada mün, ‘eksik,kusur’ Kazakçada min olarak kalmıştır. Thomsen Macarca bün’e ilişkin açıklamasında Eski Türkçe verileri göz önünde tutmuştur. (Aktaran: Eren.1999.377)*

---

<sup>10</sup> Hasan Eren’in *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*’nde yer alan Clauson, Thomsen, Baskakov, Ramstedt gibi diğer araştırmacılara ait görüşler eserde yer aldığı şekliyle verilmiş ve bölümlerin sonunda belirtilmiştir.

Çağdaş diyalektlerin bir bölümünde kılınçek de suç olarak geçer: Alt tel kılınçek. –Soy xilinçek < Moğ kılince (Ramstedt: KWb 231 a: Rasanen: V 270 b). Moğolca biçimin Uygurca kılınçtan geldiğini biliyoruz. Rasanen: V 431 a: Clauson: ED 794 b.” (Aktaran: Eren.1999.377)

Etimolojik araştırmalardan yola çıkarak Çağdaş Türk dillerinde kelimenin nasıl yaşadığına da bakmanın faydalı olacağı görüşündeyiz.

### **TDK'nin Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü'nde<sup>11</sup>**

#### **cürüm**

*Türkiye Türkçesi: cürüm* | *Azerbaycan Türkçesi: suc tagsır günah* | *Başkurt Türkçesi: ğäyip* | *Kazak Türkçesi: ayıp kinä* | *Kırgız Türkçesi: künö ayıp* | *Özbek Türkçesi: günäh äyb* | *Tatar Türkçesi: ğayip* | *Türkmen Türkçesi: cenäyat etmiş* | *Uygur Türkçesi: guna eyip kılmış* | *Rusça: vina prastupok provinnost'*

#### **suç**

*Türkiye Türkçesi: suç* | *Azerbaycan Türkçesi: suç* | *Başkurt Türkçesi: yinäyät hıyanat* | *Kazak Türkçesi: kılmış* | *Kırgız Türkçesi: künö* | *Özbek Türkçesi: cinäyät* | *Tatar Türkçesi: cinayat' hıyänät* | *Türkmen Türkçesi: cenäyat etmiş* | *Uygur Türkçesi: cinayät* | *Rusça: prestupleniye*

Sözcüğün lehçelerde de yaşıyor olması işlekliliğini ve dile yerleştiğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir. Ancak suç şeklinin yalnızca Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde olması kelimenin kullanım alanında coğrafi bir etkinin veya Oğuzca etkisinin olabileceğini göstermektedir.

Bu bilgilerden hareketle başlangıçta yazık/yazuk sözcüğüyle karşıladığımız kavram özellikle 12,13. yüzyıllardan itibaren bir çeşitlilik göstermeye başlamış ve suç bugün kullandığımız anlamıyla karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bu çeşitlilikte elbette coğrafi etki düşünülebilir. Ancak İslâmiyet'in kabulü ve sonrasında dilimize kazandırılan eserlerde önce günah kavramını karşılamak üzere yazuk sözcüğü kullanılırken ardından suç, hata, günah gibi sözcükler birbirini karşılayacak şekilde kullanılmaya başlamıştır. Bu kavramlar her ne kadar birbirinin karşılığı gibi verilse de bugün her birini zihnimizde derecelendirerek kullanmaktayız. Bir eylemin hata olması ile suç olması arasında verdiği zarar bakımından farklar bulunmaktadır. Buradan hareketle anlambilimin de konularından biri olan eş anlamlılığın varlığı meselesi karşımıza çıkmaktadır.

<sup>11</sup> İlgili bilgiye <https://sozluk.gov.tr/?q=&aranan=> adresinden erişim sağlanmış ve kelimelerin anlamlarına olduğu gibi yer verilmiştir.

Zeynep Korkmaz **Gramer Terimleri Sözlüğü**'nde eş anlamlı için “*Anlamları aynı veya birbirine yakın olan kelimeler. Dil bilimi açısından aslında anlamca birbirine tıptı tıpına denk düşen çok az kelime vardır. Eş anlamlı sözler, genellikle bazı kelimelerdeki kavram inceliklerinin çeşitli sosyal ve dil kesimlerinde zamanla gölgelenmeye uğrayarak anlamca birbirlerine yaklaşımlarından oluşmuştur.*” tanımını yaparak eş anlamlılığın bir dilin kendi sözcükleri arasında olabileceği gibi diğer dillerden yaptığı alıntılar dolayısıyla da olabileceğini (KORKMAZ:2010.85) söylemektedir.

Berke Vardar **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**'nde eş anlamlılık için “*İki ya da daha çok sayıda göstergenin aynı anlama gelme, ayrı gösterenlerin aynı gösterileni belirtme özelliği. Örneğin siyah ve kara birçok bağlamda eş anlamlılık gösteren öğelerdir. Eş anlamlılık çoğu kez salt nitelikli olmaktan uzaktır, bu nedenle özdeşlikten çok, anlamca yakınlık belirtir. Çünkü aynı bağlamda hiçbir anlam ayırtısı getirilmeden birbirinin yerini alabilecek göstergeler az sayıdadır.*” (VARDAR:2007.94) tanımını yapar.

Tanımları bir kez daha gösteriyor ki hata, suç, günah, kabahat olarak birbirine eşdeğer biçimde kullandığımız sözcükler aslında çoğu zaman farklı bağlamlarda farklı anlamlar kazanmaktadır. Bu sözcükler birbirine yakın anlamlılık gösterebilirler de tam manasıyla birbirini karşılayamazlar. Böylece yukarıda da üzerinde durduğumuz derecelendirme kavramı ortaya çıkmış olabilir.

Toplumsal hafızadaki derecelendirmelerden biri olarak çağımızın usta ozanlarından Neşet Ertaş'ın “Bilemedim Kadrini Kıymetini”<sup>12</sup> adlı türküsünde “Hata benim günah benim suç benim” ifadesinde her üç kavramın da kullanıldığını görürüz. Bu kullanım pişmanlığın bir ifadesi olması dışında kavramların birbirlerini tam manasıyla karşılamadığının da bir göstergesi olabilir.

### **4.3. Atasözü ve Deyimlerde Suç Kavramı**

Çalışmamızda bu aşamaya kadar sözcük düzeyinde ele aldığımız suç kavramının işlevliği ve kullanım sıklığı düşünüldüğünde kavramı, dilimizde yerleşmiş kalıp ifadelerde aramanın faydalı olacağını düşündük. Sözcüğün başka hangi kavramlarla toplumsal düşünce dünyasında yer ettiğini göstermeyi amaçladık.

Bir toplumun kültür birikimini olay ve durumlara bakışını gösteren en önemli söz varlığı atasözü ve deyimleri olduğundan suç kavramının atasözü ve deyimlerde ne şekilde yer

<sup>12</sup> <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=584> Erişim Tarihi: 27.01.2021

aldığı ve suç kavramının hangi kavram veya hayvan adlarıyla karşılandığı üzerinde durduk.

Atasözleri ve Deyimler için Ömer Asım AKSOY'un iki ciltten oluşan Atasözü ve Deyimler Sözlüğü(AKSOY:2015.I)'nden faydalandık. Atasözleri ve Deyimlerde doğrudan suç kelimesinin geçtiği ifadelerin yanı sıra araştırmamız kavram alanıyla ilgili olduğundan suçun çağrışım alanına giren diğer ifadelere de yer verdik.

Suç işlemek, hata etmek gibi bir eylem söz konusu olduğunda şüphesiz bunu yapan ve bundan etkilenen olduğu gibi bu eylemin birtakım sebepleri ve sonuçları da olacaktır. Yine bu eylem, farklı durum ve koşullarda hatta işleyene bağlı olarak farklı özellikler de içerebilmektedir. Bundan hareketle suçun kavram alanına giren ifadeleri bu doğrultuda kategorilendirme yoluna gittik. Bunun yanında atasözleri ve deyimler incelenirken suçu işlemiş kişiye ve suç işlememek veya hata yapmamak adına ne gibi öğütlerde bulunduğu üzerinde de durduk.

Atasözleri ve deyimler aşağıdaki başlıklarda ele alınmıştır:

#### **4.3.1. Suçun Özelliklerini İçeren Atasözleri ve Deyimler**

##### **4.3.1.1. Atasözleri**

##### **4.3.1.2. Deyimler**

#### **4.3.2. Suçun Sebeplerini İçeren Atasözleri ve Deyimler**

##### **4.3.2.1. Atasözleri**

**4.3.2.1.1. Soy, Aile, Arkadaşlık, Akrabalık Durumlarının Sebep Olarak Gösterildiği Atasözleri**

##### **4.3.2.1.2. Diğer Sebepler**

##### **4.3.2.2. Deyimler**

#### **4.3.3. Suçun Sonuçlarını İçeren Atasözleri ve Deyimler**

##### **4.3.3.1. Atasözleri**

##### **4.3.3.2. Deyimler**

#### **4.3.4. Suçluyu Betimleyen Atasözleri ve Deyimler**

##### **4.3.4.1. Atasözleri**

##### **4.3.4.2. Deyimler**

#### **4.3.5. Suça Maruz Kalmayı İçeren Atasözleri ve Deyimler**

##### **4.3.5.1. Atasözleri**

##### **4.3.5.2. Deyimler**

#### **4.3.6. Suçun Oluşmaması İçin Bir Önlem Niteliğindeki Atasözleri ve Deyimler**

##### **4.3.6.1. Atasözleri**

#### 4.3.6.2. Deyimler

Başlıkları altında ele alınan atasözleri ve deyimlerin eserdeki anlamlarına ve imlalarına sadık kalınmıştır. Kategorilerin başında ve gerekli durumlarda ilgili atasözünden ve deyimden sonra açıklamalar yapılmıştır. İki anlamı verilmiş olan atasözlerinden ve deyimlerden ise konumuz ile ilgili olan anlamına yer verilmiştir.

#### 4.3.1. Suçun Özelliklerini İçeren Atasözleri ve Deyimler

##### 4.3.1.1. Atasözleri

Bu kategoride yer verilen atasözleri hangi durumun veya eylemin suç sayıldığı veya suç ile ilişkilendirebileceğimiz kötü iş, hata, kabahat, rüşvet, nankörlük gibi doğrudan; anahtar, ateş, soğan, nefis, kedi, köpek, kırlangıç...” gibi dolaylı ifadelerden oluşmaktadır.

139. Ağzı eğri, gözü şaşu ensesinden(arkasından) belli olur (bellidir). (AKSOY:2015.120)

Bir kişinin tutum ve davranışları, o kişide birtakım kusurlar bulunduğunu gösterir.

188. Ak köpeğin (itin) pamuk pazarına (pamuğa, pamukçuya) zararı vardır. (AKSOY:2015.132)

Kötü şey, görünüşte iyi şeye benziyorsa iyi şeyin değeri azalır.

285. Anahtar doğrudur. (AKSOY:2015.145)

Bir yerin kilitlenmesi, kötü niyetli olmayanlar için işe yarar. Ama hırsız için işe yaramaz.

456. Az ateş çok odunu yakar. (AKSOY:2015.170)

Küçük bir tehlike, elverişli ortam bulunca, büyüye büyüye önüne geçilemez durum alır. Bir avuç suçlu, büyük bir suçsuz yığınının başını belaya sokar. Krş. “Kurunun tanında yaş da yanar.”

540. Baş kes yaş<sup>13</sup> kesme. (AKSOY:2015.182)

“Ağaç kesmek, insan öldürmekten daha büyük bir suçtur” demeliyiz ki ağaç kesmenin ne kadar kötü ve zararlı bir iş olduğuna dikkati çekebilelim.

590. Bıçak yarası geçer (onulur), dil yarası geçmez (onulmaz). (AKSOY:2015.189)

Bkz. “El yarası onulur...”

616. Bir baş soğan bir kazanı kokutur. (AKSOY:2015.193)

Kötü bir kişi, kötü bir davranış, kötü bir söz, büyük bir topluluğun havasını bozar.

651. Bir kötünün yedi mahalleye zararı vardır(dokunur). (AKSOY:2015.198)

---

<sup>13</sup> yaş (burada):ağaç

Namusunu satmış birisi, yalnız kendi çevresi için değil, daha geniş çevreler için de lekedir. Bu durum, başka konularda başka ortamlarda da görülür. Krş. “Bir uyuz keçi bir sürüyü boklar.”

1092. El (bıçak) yarası onulur (geçer), dil yarası onulmaz (geçmez). (AKSOY:2015.266)

Silahla açılan el yarası çabuk iyi olur. Ama kötü sözler açılan dil yarası kolay kolay kapanmaz.

1113. Emanete hıyanet olmaz. (AKSOY:2015.266)

Emanet olarak bize bırakılan şeyi iyi korumamak, kendi yararımıza kullanıp yıpratmak, törelerimize ve doğruluk kurallarına aykırıdır.

1360. Hanım kırarsa kaza, halayık kırarsa ceza, (Hizmetçi kırarsa suç, hanım kırarsa kaza). (AKSOY:2015.301)

Buyurucu durumunda olanların yaptığı yanlışlık hoş görülür; buyruk altındakilerin yaptığı yanlışlık suç sayılır.

Bu atasözünde dikkat çeken nokta suçu derecelendirdiğimizi açıkça ifade etmesidir. Ayrıca bu derecelendirmeyi kişinin sosyal statüsüne göre değerlendirdiğimiz vurgulanmaktadır.

Benzer bir düşünce 2645. *Zengin giyerse “sağlıcakla”, fakir giyerse “nerden buldun ki” dersler.* (AKSOY:2015.483) atasözünde zengin fakir sözcükleriyle verilmiştir. Bu da bize yapılan eylemin kişinin statüsüne göre farklı algılanıp adlandırıldığını göstermektedir.

1395. Helva şirin, nefis kâfir. (AKSOY:2015.306)

Yasaklanan ya da ele geçirilmesi güç olan şeyin çekiciliği karşısında ona kavuşma isteğini yenmek güçtür.

1498. İbadet de gizli, kabahat de. (AKSOY:2015.320)

İbadet gösteriş için yapılmaz. Kul Tanrı’sına karşı olan borcunu elâlem görsün diye yaparsa bu, ibadet olmaktan çıkar. Kabahat, kamunun kınadığı bir şeydir ona da gizlilik yakışır.

1629. Kabahat (suç) samur kürk olsa kimse sırtına (üstüne) almaz. (AKSOY:2015.338)

Kabahat; kınanan, cezalandırılan bir davranış olduğundan hiçbir kimse onu ben yaptım demez. Krş. “Suçu gelin etmişler...”

1759. Kedi, yavrusunu yerken sığına benzetir. (AKSOY:2015.355)

Kişi, yakını olan suçsuz birini ezmeyi çıkarına uygun görürse onda düşmanına benzeyen nitelikler bulur.

1798. Kırlangıcın zararını biberiden sor. (AKSOY:2015.360)

Kırlangıç zararsız bir kuş gibi görünür. Ama bibere pek düşkün olduğundan ne kadar zararlı bir yaratık olduğunu ancak biberi bilir. Durumları buna benzeyen çok kişiler vardır.

1799.Kırlangıç bir zararsız kuş, git Yemen iline danış. (AKSOY:2015.361)

Kimi çevrelerde kimseye zararı dokunmayan kişi kimi çevreler için tehlikeli olabilir.

2143. Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar. AKSOY:2015.411)

Kendisinden çekinilen kimsenin yüzüne karşı kimse ağız açmaz da en güçlü kimsenin bile arkasından herkes düşmanlık gösterilerinde bulunur.

2178. Rüşvet kapıdan girince insaf (iman) bacadan çıkar. (AKSOY:2015.416)

Rüşvet alan kamu görevlisi; hak, adalet, insan duygularından sıyrılır. Yetkisini rüşvet verenden yana kötüye kullanır.

2242. Senden çıkmış bir kada (kaza) kime giden (gidersen) imdada. (AKSOY:2015.424)

Yaramaz çocuk, senin yaptığın bir kaza sayılır. Bunun çaresine bakmak için kimden imdat isteyebilirsin? Kendi eyleminden doğan bütün olumsuzluklar böyledir.

2314. Suç samur kürk olsa kimse üstüne almaz. (AKSOY:2015.433)

Bkz. “Kabahat samur kürk olsa...”

2315. Suçu gelin etmişler, kimse güvey gitmemiş. (AKSOY:2015.433)

Ne denli sevimli görünürse görünsün suç kimse kabul etmez. Krş. “Kabahat samur kürk olsa...”

2432. Tutulmayan uğru, beyden doğru. (Tutulmayan hırsız beyden büyüktür.) (AKSOY:2015.450)

Suç ispatlanamayan, yakayı ele vermeyen hırsız, suç işlememiş gibi yaşar. Özgürlüğün ve egemenliğin keyfini sürer.

2433. Tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur. (AKSOY:2015.450)

Halk böyle inanır: İyiliğini gördüğü, ekmeğini yediği kimseye karşı saygısızlık ve hayınlık eden kişiyi Tanrı cezalandırır.

#### **4.3.1.2. Deyimler**

3055. Alavere dalavere. (AKSOY:2015.559)

Hile, düzen, yalan dolan.

3088. Alicengiz oyunu. (AKSOY:2015.562)

Kurnazca ve haince düzen.

3210. Anasını ağlatmak. (AKSOY:2015.574)

Bir kimseye çok eziyet etmek, çok sıkıntı çektirmek.

3292. Arkadan vurmak. (AKSOY:2015.582)

Kendisinden kötülük gelmeyeceği sanılan kişi, bir kimseye gizlice kötülük yapmak.

3375. Ateşe atmak (Birini). (AKSOY:2015.590)

Çok tehlikeli bir işe sokmak.

3494. Ayak oyunu. (AKSOY:2015.601)

Gizli ve aşâğılık çalışmalarla gerçekleştirilen düzenbaz işi, entrika.

3726. Başını yemek. (Birinini) (AKSOY:2015.626)

Ölmesine ya da büyük bir zarar görmesine yol açmak.

3777. Bela çıkarmak. . (AKSOY:2015.630)

Herkese zararı dokunacak bir durum yaratmak.

3961. Bir kantar baruta bir ateş basmak. (AKSOY:2015.648)

Büyük bir tehlike yaratmak.

4199. Can evinden vurmak. (AKSOY:2015.672)

1) Bir kimseyi yaşama olanağı kalmayacak şekilde kötülük yapmak.

2) Bir kimseye en çok önem verdiği ya da en çok duyarlık gösterdiği yönden saldırmak.

4217. Canına kıymak. (AKSOY:2015.674)

Acımadan öldürmek.

4219. Canına okumak. (AKSOY:2015.674)

1) İyi bir şeyi berbat etmek, heder etmek.

2) Bir kimseye büyük zarar vermek.

4235. Canını yakmak. (AKSOY:2015.675)

1) Bkz. "Canını acıtmak."

2) Bir zarara uğratmak.

4258. Can yakmak. (AKSOY:2015.678)

1) Zulmetmek, eziyet etmek, acıtmak.

2) Bir kimseyi büyük zarara sokmak.

4306. Ciğerini sökmek. (Birinini). (AKSOY:2015.682)

Bir kimseyi çok büyük zararlara uğratmak, yaşayamaz duruma düşürmek.

4307. Ciğerini yakmak. (AKSOY:2015.682)

Birini büyük bir acı içine atmak.

4342. Çamur atmak. (AKSOY:2015.686)

Bir kimseyi lekelemeye çalışmak. Krş. "Leke sürmek."

4359. Çarkına okumak (etmek), (Birinini). (AKSOY:2015.688)

(Birine) Büyük bir kötülük yapmak, bir kimseyi işini bozarak büyük zarara uğratmak.

4405. Çıfıt çarşısı. (AKSOY:2015.693)

Düzen ve kötü niyetlerle dolu yer.

4475. Çukurunu kazmak. (AKSOY:2015.699)

Birini felâkete düşürecek plan hazırlamak.

4505. Dalavere çevirmek. (AKSOY:2015.703)

Yasa dışı, hileli, kurnazca bir plan kurup iş becermek. Krş. “Dümen çevirmek.”

4637. Deveyi havutuyla yutmak. (AKSOY:2015.716)

Herkesin gözü önünde büyük hırsızlık yapmak, yasal olmayan büyük yarar sağlamak.

4787. Dolap (fırıldak) çevirmek. (AKSOY:2015.730)

Hile ve dalavere ile iş yapmak.

4856. Dümen çevirmek. (AKSOY:2015.737)

Hileye, düzene başvurmak. Krş. “Dalavere çevirmek.”

4861. Dümen yapmak. (AKSOY:2015.737)

Dalavere ile başkasını aldatmak.

4919. Eğri (gözle) bakmak. (AKSOY:2015.743)

Kötü düşünce ile bakmak. Krş. “Yan bakmak.”

4925. Ehven-i şer . (AKSOY:2015.744)

Daha az zararlı, daha az kötü.

Bu deyim kötülüğün ileri yorumla bir suçun ya da kabahatin derecesini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

4926. Ekini belli etmemek. (AKSOY:2015.744)

Kusurlu, hileli bir işi kusursuz, doğal imiş gibi gösterme ustalığını başarmak.

4934. Ekmeğine kan doğramak (Birinin). (AKSOY:2015.745)

Bir kimseyi acılar, gözyaşları içinde bırakacak davranışta bulunmak.

5060. Elinden bir kaza çıkmak. (AKSOY:2015.758)

İstemeyerek birini yaralamak ya da öldürmek.

5084. Elini kazana bulamak. (AKSOY:2015.760)

Birini yaralamak ya da öldürmek.

5255. Evvel âr idi, şimdi kâr oldu.

Bir zaman önce ayıp sayılan bir davranıştı; şimdi herkesin davranışı bu oldu.

Bu deyim, suçun veya kötü bir davranışın zaman içinde toplumsal yargıların değişmesiyle toplum gözünde farklı konumlandırılıp adlandırılmasını içermektedir. Bu

noktada çalışmamızın da konusu olan suçun farklı toplumlarda veya aynı toplumda farklı düşünce sistemleri içerisinde değişiklik gösterebileceği meselesine örnek olarak gösterilebilir.

5302. Fena yapmak (etmek) (Birini). (AKSOY:2015.782)

Kötü duruma düşürmek.

5317. Fırıldak çevirmek (döndürmek). (AKSOY:2015.783)

Yapmak istediği iş için hileli yollar peşinde olmak.

5753. Günaha girmek. (AKSOY:2015.826)

Davranışıyla, dince suç sayılan bir iş yapmak. Krş. “Günah işlemek.”

5754. Günaha sokmak. (AKSOY:2015.826)

Birine dince suç sayılan bir iş yaptırmak.

5758. Günahına girmek (Günahını almak). (AKSOY:2015.826)

Bir kimseye, yapmadığı kötü bir iş, söylemediği kötü bir söz yüklemek.

5762. Günah işlemek. (AKSOY:2015.827)

Dince suç sayılan bir iş yapmak. Krş. “Günaha girmek.”

6279. İnsan eti yemek. (AKSOY:2015.881)

Bir kimseyi çekiştirmek.

6327. İşi azıtmak. (AKSOY:2015.886)

Yanlış ve aşırı yollara sapmak.

6339. İşini bitirmek. (Birinin). (AKSOY:2015.887)

2) Birini artık iş yapamayacak güçsüzlüğe uğratmak.

3) Öldürmek

6504. Kana susamak. (AKSOY:2015.903)

Öldürme hırsı içinde olmak.

6509. Kan çıkmak. (AKSOY:2015.904)

Kan dökülmek, cinayet işlenmek.

6512. Kan dökmek. (AKSOY:2015.904)

1) Yaralanmak ya da ölmek.

2) Yaralamak ya da öldürmek.

6522. Kanına girmek. (AKSOY:2015.905)

1) Birini öldürmek ya da öldürtmek.

2) Bir şeyi ziyan etmek.

6523. Kanına susamak. (AKSOY:2015.905)

1) Öldürme hırsı içinde olmak.

2) Kendisinin öldürülmesine yol açacak aşırı davranışta bulunmak.

6571. Kara çalmak. (AKSOY:2015.909)

İftira etmek, bir kimsenin üstüne suç atmak.

6992. Kuyruklu yalan. (AKSOY:2015.949)

Allanmış, pullanmış büyük yalan.

6995. Kuyusunu kazmak (Birinin). (AKSOY:2015.949)

Bir kişiyi felakate sürükleyecek tuzak kurmak. Krş. “Tuzak kurmak.”

7078. Madik atmak (oyynamak) (Birine). (AKSOY:2015.958)

Birini aldatıp zarara uğratmak, hileye düşürmek ve bundan kendini yararlamak.

7111. Martaval atmak (Mantar atmak). (AKSOY:2015.961)

Yalan söylemek, inanılmayacak şeyler uydurmak.

7324. Ocağına incir dikmek. (Ocağına darı ekmek). (AKSOY:2015.983)

Birinin evini barkını dağıtmak, bir daha şenlenemez duruma getirmek. Krş. “Ocağına söndürmek.”

7325. Ocağına söndürmek. (AKSOY:2015.983)

Çoluk çocuğunu yok etmek. Krş. “Ocağına incir dikmek.”

7410. Oyun etmek (yapmak, oynamak) (Birine). (AKSOY:2015.991)

Kurnazlıkta birini aldatmak. Krş. “Oyuna getirmek”, “Tuzaga düşürmek.”

8097. Şeytana uymak. (AKSOY:2015.1059)

Doğru yoldan ayrılarak kötü bir iş yapmak.

8099. Şeytan dürtmek. (AKSOY:2015.1059)

Durup dururken bir kötü iş yapıvermek.

8420. Üstüne (üzerine) atmak (Bir suçlu birinin). (AKSOY:2015.1090)

Bir suçlu, suçsuz olan bir kişinin işlediğini söylemek.

8546. Yalan dolan. (AKSOY:2015.1103)

Yalan ve dalavere.

8550. Yaldızlı hap. (AKSOY:2015.1104)

Görünüşte güzelliği bulunan, gerçekte kötü olan şey, davranış.

8743. Yoldan çıkmak. (AKSOY:2015.1122)

2) Doğru bilinen gidişten ayrılmak, azgınlığa sapmak.

#### **4.3.2. Suçun Sebeplerini İçeren Atasözleri**

Hangi durum veya eylemin suça sebep olabileceği oldukça geniş bir konudur. Hukuk veya din açısından düşünüldüğünde de çeşitli görüşlere, tanımlara rastlamak

mümkündür. Ancak burada dilden yola çıkarak bir yorumda bulunduğumuzdan suçun sebeplerinin büyük oranda soya çekim, arkadaşlıklar; çok konuşmak, çok gezmek, yersiz davranışlarda bulunmak olduğu görülür. Bunun yanında suçu insan olmanın bir gereği olarak gören atasözlerinin bulunması ise ilgi çekicidir. Bu da bizi davranışların insanlar tarafından türlü şekillerde algılanıp anlamlandırılabilmesi sonucuna götürmektedir. Bu ifadeler aynı zamanda suçun büyüklüğüne göre affedilebilir olabileceği şeklinde de yorumlanabilir.

#### **4.3.2.1. Atasözleri**

##### **4.3.2.1.1. Soy, Aile, Arkadaşlık, Akrabalık Durumlarının Sebep Olarak Gösterildiği Atasözleri**

72. Adam adamın şeytanı. (AKSOY:2015.115)

Bkz. “İnsan insanın şeytanıdır.”

187. Ak koyunun kara kuzusu da olur. (AKSOY:2015.132)

İyi ana babadan kötü çocuklar olabilir.

193. Akrabanın akrabaya akrep etmez ettiğini. (AKSOY:2015.132)

Kişiye, kimileyin hıssımı öyle kötülük eder ki bunu düşman bile yapmaz. Çünkü hıssım, kişinin içini, dışını ve nereden vurabileceğini daha iyi bilir. Krş. “Biribiri, adamı yer diri diri...”

199. Ak şeker, kara şeker, bir damar soya çeker. (AKSOY:2015.133)

Kişinin yaptığı iyilikte de kötülükte de kalıtımın etkisi vardır. Krş. “Otu çek, köküne bak...”

297. Ananın çıktığı dala kızı salıncak kurar. (AKSOY:2015.147)

Büyüklerinin tutumu çocuklara örnek olur. Çocuklar o yolu benimser, bununla yetinmeyerek daha ileri giderler. Krş. “Ağaca çıkan keçinin dala bakan...”

641. Biribiri, adamı yer diri diri. (AKSOY:2015.197)

Akrabadan birinin ötekine can düşmanı olduğu çok görülmüştür. (Biribiri: birbirlerinin hıssımı) Krş. “Akrabanın akrabaya akrep etmez...”

985. Domuzdan toklu doğmaz. (AKSOY:2015.246)

Kötü huylu kimsenin çocuğu melek huylu olmaz.

1132. Erkeğin şeytanı kadın (karı). (Kadın erkeğin şeytanıdır). (AKSOY:2015.269)

Erkekleri kadınlar yoldan çıkarırlar.

Sebep olarak genelde anne baba gösterilirken bu örnekte çocuk sebep olmuştur:

1167. Eşeği yoldan çıkararak sıpanın oynaması. (AKSOY:2015.274)

Çocuklarının düzensiz davranışı, anne babayı da yoldan çıkarır.

1492. Isırgan, ocağında biter. (AKSOY:2015.319)

Saldırgan kişi, saldırgan ortamda yetişir. Krş. “Ot kötü üstünde biter.”

1552. İnsan insanın (adam adamın) şeytanıdır. (AKSOY:2015.327)

Uygunsuz arkadaş, insanı doğru yoldan saptırır; kötülüğe sürükler. Krş. “Kişi refikinden azar.”

1563. İsin yanına varan is misin yanına varan mis kokar. (AKSOY:2015.328)

Kişi kiminle arkadaşlık ederse ondan kendisine birtakım huylar geçer: Kötü arkadaştan kötü, iyi arkadaştan iyi. Krş. “İtle yatan bitle kalkar”, “Kişi refikinden azar”, “Kır atın yanında duran...”, “Körle yatan...”, “Topalla gezen...”, “Üzüm üzümüne...”

1607. İtle yatan bitle kalkar. (AKSOY:2015.334)

Bkz. “Körle yatan şaşılı kalkar.”

1695. Karpuz (kavun, karpuz) kökeninde büyür. (AKSOY:2015.347)

Çocuk ana baba ocağında, herhangi bir kişi doğup büyüdüğü çevrede yetişir, gelişir.

1697. Kartala bir ok değmiş, yine kendi yeleginden. (AKSOY:2015.348)

Bir kimseye en büyük kötülüğü kendisine çok yakın olanlar yapar. Krş. “Ağaca balta vurmuşlar...”

1714. Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker. (AKSOY:2015.350)

Kötü soylu şey ve kişi iyiye dönmez. Ona iyi niteliği kazandırmak için ne denli uğraşılırsa uğraşılırsın yine aslından bir kötü iz kalır.

Yukarıdaki örneklerde kan bağıнын insanın başına türlü dertler açacağına veya kötülüğün ilk olarak yakınlarından geleceğine dair atasözleri görülmektedir.

1789. Kılıç kınını kesmez. (AKSOY:2015.359)

Sert ve aşırı davranışlı kişinin yakınlarına zararı dokunmaz.

1880. Köpek sahibini ısırmaz. (AKSOY:2015.372)

Kişi ne kadar aşağılık olursa olsun, kendini benimseyip koruyana kötülük etmez.

1929. Kurt komşusunu yemez. (AKSOY:2015.378)

Bir kişi ne denli azgın ve kötü düşünceli olursa olsun yakınlarına dokunmaz.

Atasözlerinde ise tam tersi bir durum söz konusudur.

1790. Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan (tüyünden). (AKSOY:2015.359)

Kişi kiminle arkadaşlık ederse ondan etkilenir, huy kapar. Krş. “İtle yatan bitle kalkar.” “Kişi refikinden azar.”, “İsin yanına varan is...”, “Körle yatan...”, “Topalla gezen...”, “Üzüm üzümüne...”

2028. Miskçiyle konuş, miskine bulaş; pisçiyle konuş, pisine bulaş. (AKSOY:2015.392)

Bir kişi, arkadaşlık ettiği kimse iyi ise iyi, kötü ise kötü huylar kapar. Krş. “Kişi arkadaşından bellidir.”

2097. Ot kökü üstünde biter. (AKSOY:2015.403)

Çocuk, ailesinin genel durumuna; eğitim gören, eğitimcinin tutumuna uygun olarak yetişir. Krş. “Isırgan ocağında biter.”

2098. Otu çek, köküne bak. (AKSOY:2015.403)

Kişinin kimliğini doğru olarak öğrenmek isterseniz soyuna sopuna bakınız.

2294. Soydur çeker, (Cins cinse çeker). (AKSOY:2015.431)

Her canlı az çok soyuna çeker. Kötü soydan gelmişse kendisinde de bu kötülükten bir iz bulunur.

2327. Sütle giren huy, canla çıkar. (AKSOY:2015.435)

Kişinin küçükken edindiği huy, ölünceye değin sürer. Krş. “İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur.”, “Can çıkmayınca huy çıkmaz.”, “Huy canın altındadır.”, “Huylu huyundan vazgeçmez.”

2344.Şeytanın dostluğu darağacına kadardır. (Aksoy:2015.437,438)

Kötü arkadaş, kişiyi yoldan çıkarıp ölüme kadar sürükleyebilir. Ama ölümün eşiğinde onu kaderiyle baş başa bırakır.

2427. Topalla gezen, aksamak öğrenir. (AKSOY:2015.449)

Kusurlu kimselerle düşüp kalkanlar, onlardan kötü huy kaparlar. Krş. “Körle yatan şaşı kalkar.”

#### **4.3.2.1.2. Diğer Sebepler**

112. Ağası güçlü olanın kulu asi olur. (Ağası yiğit olanın etbai sarhoş gezer). (AKSOY:2015.124)

1) Dişli birine dayanan kişi, herkese kafa tutar; kabadayıca işler yapar.

2) İşveren zorbalık ederse işçi karşı gelir.

578. Bey buyurur, cellat keser. (AKSOY:2015.187)

Egemen kişinin haksız buyruğunu yerine getiren, buyruk kulu olduğu için suçsuzdur. Suçu işleyen, buyruğu verendir.

816. Çok gezen tavuk ayağında pis getirir. (AKSOY:2015.223)

Gezip dolaştığı yerlerde kötü şeyler de bulunan kişi, kötü huylar ve zararlı bilgiler edinerek yerine döner.

960. Dilin cirmi küçük, cürmü büyük. (AKSOY:2015.243)

Dil küçük bir nesnedir ama büyük suç işler. Söylediği kötü sözlerle kişinin başını belaya sokar.

1218. Fısıltı ev yıkar. (AKSOY:2015.281)

Bir toplantıda kimi kişilerin fısıltı ile konuşmaları güvensizlik havası yaratır; toplantının dağılmasına yol açar.

1258. Gezen ayağa taş değer. (AKSOY:2015.287)

Gerekli olmadığı halde şurada burada dolaşan kişi bu gezme sırasında kendisine zararı dokunan şeylerle karşılaşır. Krş. “Çok gezen tavuk ayağında pis getirir.”

1555. İnsanoğlu çiğ süt emmiş. (AKSOY:2015.327)

İnsanoğlu her zaman iyi değildir. Kimi zaman sütsüzlük damarı tutar, soysuzca davranışlarda bulunur; iyiliğini gördüğü kimseye kötülük yapar.

1619. İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı. (AKSOY:2015.336)

Bu dünyada her zaman iyiliğe karşı iyilik görülmez. İyiliğe karşı kötülük de çoktur. Baksanıza, öküz ömrü boyunca hizmet ederek sahibine kazanç sağlamasına karşın ihtiyarlayınca sahibi onu kesiyor.

1620. İyiliğe “nereye gidiyorsun” demişler, “kötülüğe” demiş. (AKSOY:2015.336)

Birçok iyiliğin karşısında kötülük vardır.

1627. Kabahat (suç) öldüründe değil, ölümdedir. (Kabahat ölümlerde mi öldüründe mi?) (AKSOY:2015.338)

Kimi zaman kabahat ölümdedir. Çünkü sözleriyle, davranışlarıyla karşısındakini adam öldürecek kadar sinirlendirmiş, kıskırtmıştır.

1913. Kul azmayınca Hak yazmaz. (AKSOY:2015.376)

Kişi, azgınlığı yüzünden kötü durumlara düşer.

2003. Merhametten maraz doğar (hasıl olur). (AKSOY:2015.389)

Kimi kişiler, kendilerine acıyıp iyilik edenlerin başını derde sokarlar ya da bu iyiliği kötüye kullanırlar.

2140. Örtük pazar ara bozar. (AKSOY:2015.410)

Kişilerin arasındaki alışverişte koşulların açıkça belirtilmemesi, ileride anlaşmazlık çıkmasına ve aralarının bozulmasına yol açar.

2306. Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir. (AKSOY:2015.432)

Sözün insanlar üzerindeki etkisi çok büyüktür. Akıllıca söylenmiş sözler, karşısındakini inandırır, yumuşatır; işlerin olumlu yola girmesini sağlar. Ölçsüz sert sözler ise karşısındakini sinirlendirir, söyleyenin öldürülmesine bile yol açabilir. Krş. “Söz var dağa çıkarır, söz var dağdan indirir.”

1833. Kişinin kendine ettiğini kimse (âlem bir yere gelse) edemez. (AKSOY:2015.365)

Bir kimsenin kimi zaman tedbirsizliği yüzünden öyle yanlış iş yapar, başını yöle derse sokar ki böyle bir kötülüğü başkaları ona yapamaz.

2460. Ürümesini bilmeyen köpek (it), sürüye kurt getirir. (AKSOY:2015.455)

Ölçülü, hesaplı konuşmasını bilmeyen kişi, durup duruken başına dert açar ve çevresindekiler için tehlikeli bir durum yaratır.

Yukarıda yer verdiğimiz örneklerde suçu veya ona eş değer eylemleri yapmanın çeşitli sebepleri olsa da hata yapmanın, yanlış düşmenin insan olmanın bir gereği olarak görüldüğü ifadeler de vardır.

1537. İnsan beşer, kuldur (bazen) şaşar. (AKSOY:2015.325)

Tanrı insanları eksiksiz yaratmamıştır. Dünyada yanılmayan kimse yoktur. Kişinin kimi zaman şaşırmasını, yanılmasını hoş görmek gerektir. Krş. “Kul kusursuz olmaz.”

1915. Kul hatasız olmaz. (AKSOY:2015.376)

Bkz. “Kul kusursuz olmaz.”

1917. Kul kusursuz (hatasız) olmaz. (AKSOY:2015.377)

İnsan yanılmamak için ne denli dikkat ederse etsin yine yanılır. Hiç yanlış yapmamış kişi yoktur. Krş. “İnsan beşer, kuldur şaşar.”, “Hatasız kul olmaz.”

Atasözleri buna örnektir.

90. Adam(insan) yanıla yanıla, pehlivan yenile yenile... (AKSOY:2015.117)

Kişi, her girişiminde başarılı olmayabilir, yanılmış olur. Ama yeni girişimlerinde eski hatalara düşmeyecek deneyimler kazanmış olacağından başarıma şansı artar.

Atasözünde ise öğrenmenin yanıla yanıla olacağı görüşü vardır. Bu çeşitlilik bize çalışmamızda daha önce de ifade ettiğimiz suçun derecelendirilmesi, neyin suç sayılıp sayılmayacağı noktasına götürmektedir. Yanılmak, hata yapmak hangi uğurda ise ona göre bir tavır sergilendiği görülmektedir. Bu söz elbette bir şey öğrenme çabasında olan ve istemeden yapılan bir hata üzerine söylenecektir. Oysa daha büyük hatalar veya başkasına zarar veren birtakım eylemler karşısında takımlı olacak olan tavır farklı olacaktır.

#### **4.3.2.2. Deyimler**

3651. Başı altından çıkmak. (Bir şey bir kimsenin). (AKSOY:2015.618)

Kötü bir şey, bir kimsenin düşünüp planlamasıyla ortaya çıkmak.

4159. Bu sırım nerden, şu murdar gönden. (AKSOY:2015.667)

Kötü kişinin kötü çocuğu (ya da eğittiği kötü kişi)

4404. Çıbanın başını koparmak. (AKSOY:2015.692)

Rahatsızlık doğurmaya elverişli olan durumun ortaya çıkmasına yol açmak.

5340. Fitne (fit) sokmak. (AKSOY:2015.785)

İnsanları birbirine düşürmek, geçimsizliğe yol açan bir ortam hazırlayarak kişilerin arasını açmak.

5342. Fit vermek. (Fıstık vermek.) (Birine). (AKSOY:2015.785)

Birini başkasına karşı kışkırtmak.

6535. Kanlı bıçaklı olmak. (Biriyle). (AKSOY:2015.906)

Birbirini öldürecek kadar düşman olmak.

7544. Para vurmak. (AKSOY:2015.1005)

1) Yasadışı yollarla para almak.

2) Olağanüstü bir nedenle çok para elde etmek.

7550. Para yedirmek. (AKSOY:2015.1006)

Bir işi yapsın diye birine yasa dışı para vermek.

7551. Para yemek. (AKSOY:2015.1006)

2) Görevinin olanaklarını kötüye kullanarak bir iş yapmak için birinden para almak.

7808. Sepet örene çöp vermek. (AKSOY:2015.1032)

Kötü işler düşünene yardım etmek. (AKSOY:2015.1087)

8389. Uyuyan yılanın kuyruğuna basmak. (Yılanın kuyruğuna basmak).

Kötülük yapacak durumda olduğu halde kimseye dokunmayan kişiyi incitip saldırmasına yol açmak.

8593. Yadan atmak. (AKSOY:2015.1108)

Bir kimseyi aldatarak tehlikeli bir durum içine itmek.

8616. Yataklık etmek. (AKSOY:2015.1110)

Suç işleyeni gizlice evinde barındırmak.

### **4.3.3. Suçun Sonuçlarını İçeren Atasözleri ve Deyimler**

#### **4.3.3.1. Atasözleri**

Bir eylemi nasıl algıladığımız ve buna ne tür bir karşılık vereceğimiz psikolojimizle ilgili olduğu kadar sosyolojik de bir durumdur. Burada yer verdiğimiz atasözlerinde bir suç karşısında temelde iki tutumun takınıldığı görülmektedir: Kabulleniş ve bunun er ya da geç ortaya çıkacağı ve bir cezası olacağı düşüncesi. Gizli yapılan bir işin veya işlenen suçun mutlaka açığa çıkacağı ve cezasız kalmayacağı düşüncesinde ilahi adalet anlayışının da etkili olduğu söylenebilir.

122. Ağız Büzülür, göz süzülür, ille burun ille burun. (AKSOY:2015.122)

Kimi kusurların düzeltilmesi kolaydır. Ancak öyle kusurlar vardır ki düzeltilemez.

129. Ağlatan gülmez. (AKSOY:2015.123)

Başkasına zulmeden kimsenin kötülüğü yerde kalmaz; kendisine döner. Onu da ağlatırlar.

130. Ağlayanın malı gülene hayretmez. (AKSOY:2015.123)

Birinin malını haksızlık ve zulüm ile elinden alan kişi, o malın hayrını görmek şöyle dursun bir yıkıma uğrayarak eyleminin cezasını görür.

142. Ah alan onmaz. (AKSOY:2015.124)

Zulmettiği, kötülük yaptığı için kendisine ilenilen kimse onmaz.

148. Ah yerde kalmaz. (AKSOY:2015.125)

Bkz. “Mazlumun ahı...”, “Kimsenin ahı...”

185. Ak koyun ak bacağından, kara koyun kara bacağından asılır. (AKSOY:2015.131)

Doğruluktan ayrılmayan güven kazanır, ödüllendirilir. Kötülüğü iş edinen ise hak ettiği cezayı görür. Krş. “Her koyun kendi bacağından asılır...”

220. Al gömlek gizlenemez. (AKSOY:2015.136)

Herkesin dikkatini çekecek iş yapan kimse, bunun gizli kalacağını sanmamalıdır.

238. Allah’ın bildiği kuldan saklanmaz. (AKSOY:2015.138,139)

İnsan, işlediği suçtan dolayı önce Tanrı’ya karşı sorumludur. Bu suçu da Tanrı bilir. Öyle ise onu kuldan niçin saklamalı?

260. Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste. (AKSOY:2015.142)

Kimseye zulmedip ahını alma. Sonra yaptığın kötülüğün cezasını ömrün boyunca çekersin.

320. Arık arınır, ad arınmaz. (AKSOY:2015.150)

Madde pisliğini temizlemek kolaydır. Ama kirlenen ad ve namus temizlenemez.

328. Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (olur). (AKSOY:2015.152)

Bir sözün yalan olduğu çabuk anlaşılır ve söyleyen, topluluk içinde utanılacak bir duruma düşer. Krş. “Ramazanda...”

338. Arpa eken buğday biçmez. (AKSOY:2015.153)

Kötü davranışın karşılığı iyi olmaz.

421. Ava giden avlanır. (AKSOY:2015.165)

Çıkarını başkasına zarar vermekte arayan kimse, o zarara kendisi uğrar.

425. Tokmağı baş kazık yer. (AKSOY:2015.449)

Birçok kişinin katılmasıyla yapılan işin en büyük sorumlusu başkanlarıdır. Cezayı o çeker.

451. Ayyar<sup>14</sup> tilki art ayağından tutulur. (Zeyrek kuş iki ayağından tutulur). (AKSOY:2015.169)

İşini hile ile yürütmekte olan kişi, bir zaman gelir ki kurnazlığını kullanamaz; yakayı ele verir.

472. Baba eder, oğul öder. (AKSOY:2015.173)

Bkz. “Baba koruk yer...”

475. Baba koruk (erik, ekşi elma) yer, oğlunun dişi kamaşır. (Baba eder, oğul öder.) (AKSOY:2015.173)

Babanın yaptığı kötü işin sıkıntısını çocuk çeker.

601. Bin nasihattan bir musibet yeğdir. (Bir musibet bin nasihattan yeğdir). (AKSOY:2015.190)

Yanlış yolda olan bir kişiye verilen yüzlerce öğüt, onu doğru yola getirmek için yararlı olmaz da tuttuğu bu yolda başına gelen bir yıkım, uyanmasına yarayan bir ders olur.

605. Bir adamın adı çıkacağına canı çıksın. (İnsanın adı çıkmaktansa canı çıkması yeğdir). (AKSOY:2015.191)

Adı kötüye çıkan kişi, kötü olmasa bile, bu kamu yargısını kolay kolay düzeltemez. Nerede adı anılsa hiçbir araştırma yapılmadan hemen kötülüğü ortaya atılır. Bu durumdaki kimse ölmeyi yeğler mi yeğler.

658. Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, üçüncüde ele geçersin çekirge. (AKSOY:2015.199)

Suçlu, birkaç kez kurtulma yolu bulsa bile günün birinde yakayı ele verir.

706. Böyle gerek danaya, buzağının hakkını yemeye. (AKSOY:2015.206)

Gücüne dayanarak güçsüzün hakkına el atanlar ağır biçimde cezalandırılmalıdır ki bir daha bu zorbalığı yaymasın.

795. Çivi çıkar ama yeri kalır. (AKSOY:2015.220)

Başkasına yaptığın bir fenalığı kaldırıp gidersen bile kötü izini, anısını gideremezsin.

852. Dam yanarsa sıçan da beraber yanar. (AKSOY:2015.228)

1) Büyük bir yıkım olunca zararlılar da mahvolur ya!

2) Suçluyu cezalandırmak için kullanılan kapsamlı eylem, suçsuzlara da uygulanmış olur.

872. Deli deli akanı, bura bura tıklarlar. (AKSOY:2015.231)

Aşırı ve ölçüsüz davranışlara karşı önleyici, sert önlemler alınır.

---

<sup>14</sup> ayyar: kurnaz, hileci

933. Deveye bindikten sonra çalı ardına gizlenilmez. (AKSOY:2015.239)

Herkesin gözü önündeki büyük bir olayı şöyle böyle yorumlarla gizlemeye çalışmak boştur.

948. Diken battığı yerden çıkar. (AKSOY:2015.241)

Zarar hangi yönden geldi ise o yönden giderilir.

1052. Eden bulur, inleyen ölür. (Etme bulursun, inleme ölürsün). (AKSOY:2015.257)

Bir durumun nasıl sonuç doğuracağı işin başında belli olur: Başkasına kötülük edenin başına kötü işler gelir; inlemekten kendini alamayacak kadar ağır hasta olan ölür.

1064. Ekmekle oynayanın ekmeğiyle oynanır. (AKSOY:2015.259)

Şunun bunun kazancına, rızkına engel olanlara bir gün aynı şeyi yaparlar.

1076. El elden kalmaz, dil dilden kalmaz. (AKSOY:2015.260)

Bir kişi başkasına vurursa o da kendisine vurur. Bir kişi başkasına kötü söz söylese o da kendisine söyler. Saldıranın eli, dili var da saldırılanın yok mu?

1158. Eşeği dama çıkararak yine kendi indirir. (AKSOY:2015.273)

Ağır ve kötü bir iş yapan kişi bu işi kendisi düzeltmek zorundadır.

1187. Etme bulma dünyası. (AKSOY:2015.277)

Bu dünya kötülük yapanın kötülük gördüğü bir yerdir.

1219. Fincancı katırını ürküten sayısız dayak yer. (AKSOY:2015.281)

Eylemiyle bir düzene zarar veren kişi ağır biçimde cezalandırılır.

1320. Güneş balçıkla sıvanmaz. (AKSOY:2015.296)

Herkesin bildiği gerçek, yadsınamaz, yalan yanlış sözlerle değiştirilemez, örtbas edilemez.

1322. Gün geçer, kin geçmez. (AKSOY:2015.296)

Aradan uzun zaman geçse bile bir kimsenin başkasına karşı beslediği kin sönmez.

1349. Hak yerde kalmaz. (AKSOY:2015.300)

Hak hor görülmez, çiğnenmez, yadsınmaz. Emeğin karşılığı her halde ödenir.

1350. Hak yerini bulur. (AKSOY:2015.300)

Bir anlaşmazlığı ortadan kaldıran yol, doğru yoldur. Bu her zaman üstün gelir. Haklıya hakkının verilmesi, suçlunun da cezalandırılması da bu demektir.

1366. Harmanı yakarım diyen, orağa yetişmemiş. (AKSOY:2015.302)

Başkasına kötülük yapmayı tasarlayan kişi, kötülüğünü yapmaya fırsat bulmadan cezasını görür.

1415. Her insan kendi çukurunu doldurur. (AKSOY:2015.308)

Bkz. "Kimse kendi çukurunu..."

1423. Herkes ektiğini biçer. (AKSOY:2015.309)

Bkz. “Ne ekersen onu biçersin.”

1426. Herkes gübresini kendi tarlasına kor. (AKSOY:2015.309)

Kişinin başkasına yaptığı kötülük kendi tarlasına koyduğu gübre gibidir; kendi malıdır, yine kendisine dönecektir.

1443. Herkes ne ederse kendine eder. (AKSOY:2015.311)

Kişinin davranışları, niteliğine göre çevrede yankı bulur. Davranışları iyi ise çevresinden iyilik gelir. Kötü ise karşılıklar dakötü olur. Krş. “İyilik eden iyilik bulur”, “Ne doğrarsan aşına o çıkar kaşığına”, “Ne ekersen onu biçersin.”

1448. Her koyun kendi bacağından asılır. (AKSOY:2015.312)

Herkes kendi suçundan sorumludur.

1474. Hile ile iş gören mihnet ile can verir. (AKSOY:2015.315)

İşlerine hile karıştırmış, başkalarını aldatmış olan kişi son nefesini azap içinde verir.

1506. İki cambaz bir ipte oynamaz. (AKSOY:2015.321)

Kurnaz, hileci iki kişi, bir iş üzerinde karşılaşırlarsa birbirlerini aldatmak, atlatmak için bütün hünerlerini harcarlar. Bu durum ikisi için de tehlikelidir.

1521. İki testi çarpışınca biri kırılırsa biri de çatlar. (AKSOY:2015.323)

Bir çatışmada yenen de yenilen de zarar görür. Biri az biri çok olsa da.

1598. İti (köpeği) öldürene sürütürler. (AKSOY:2015.333)

Berbat bir işin sıkıntısını, onu yapana çektirirler. Bu işin temizlenmesini, düzeltilmesini ona yüklerler.

1660. Kanı kanla yumazlar, kanı su ile yurlar. (AKSOY:2015.343)

Kötü bir durum, kötülüğü sürdürecekt davranışlarla düzelmez. Buna son verebilecek davranışlarla düzelir.

1732. Kazanına ne korsan çömçende o çıkar. (AKSOY:2015.352)

Bkz. “Ne ekersen onu biçersin.”

1740. Kazma elin kuyusunu, kazarlar kuyunu. (AKSOY:2015.353)

Sen başkasına kötülük yapma yolunu tutarsan başkası da sana kötülük yolunu tutar. Krş. “Kazma kuyuyu kendin düşersin.”, “El için kuyuyu...”, “Az kaz uz kaz...”

1747. Keçinin meşeye ettiğini külü derisinden çıkarır. (AKSOY:2015.354)

Bkz. “Keçinin sumağa ettiğini..”

1748. Keçinin sumağa (meşeye) ettiğini sumak keçiye edecek. (AKSOY:2015.354)

Sumak yaprağı ve meşe külü – içindeki tanen dolayısıyla- deri tabaklamada kullanılır. Keçi derisinin böylece hırpalanmasıyla canlı iken yaptığının karşılığını görür.

1753. Kedinin gideceği samanlığa kadar. (AKSOY:2015.355)

Uygunsuz bir iş yapan kişi, ne kadar kaçarsa kaçsın gideceği yerler bellidir. Az sonra yakayı ele verir.

1754. Kedinin kabahatini önüne koyarlar, öyle döverler. (AKSOY:2015.355)

Cezalandırılan kimse suçunun ne olduğunu bilmelidir ki o suçu bir daha işlemesin.

1774. Kem dileme komşuna. kem iş gelir başına. (AKSOY:2015.357)

Bkz. “Hayır dile komşuna, hayır gele başına.”

1776. Kötü söz, kalp (kem) akça sahibinindir. (AKSOY:2015.357)

Kötü sözü, kalp akçeyi kimse kabul etmez. Bunlar yine sahiplerine çevrilir.

1822. Kimse kendi ayıbını görmez. (AKSOY:2015.364)

Bkz. “Herkes kendi ayıbını bilmez.”

1826. Kimsenin ahı kimsede kalmaz. (AKSOY:2015.364)

Zulüm görenin ahı, zulmedene hayretmez. Krş. “Mazlumun ahı indirir şahı.”

1827. Kimsenin ettiği yanına kalmaz. (AKSOY:2015.365)

Hiçbir kötülük karşılıksız kalmaz. Kötülük yapanlar er geç yaptıklarının cezasını çekerler.

1831. Kişi (herkes) ektiğini biçer. (AKSOY:2015.365)

Bkz. “Ne ekersen onu biçersin.”

1832. Kişi ne yaparsa kendine yapar. (AKSOY:2015.365)

İyilik yapan iyilik, kötülük yapan kötülük bulur.

1911. Kuduz ölür ama daladığı da ölür. (AKSOY:2015.376)

Azgın kişi kötülüklerinin cezasını görür ama yaptığı kötülüklerin acısı sürer.

1938. Kurunun (arasında) yanında yaş da yanar. (Yaşın yanında kuru da yanar). (AKSOY:2015.379)

Beğenilmeyen tutumlarından dolayı cezalandırılan kişiler içinde suçsuzlar da suçlular gibi hırpalanırlar. Krş. “Az ateş çok odunu yakar.”

2000. Mazlumun ahı, indirir şahı (yerde kalmaz). (AKSOY:2015.388)

Güçlü kimse zulmetmemelidir. Zulmeden her halde yıkıma uğrar. Zulüm gören kimsenin bedduası, padişahı tahtından indirir. Krş. “Kimsenin ahı kimsede kalmaz.”

2012. Mızrak çuvala sığmaz (girmez). (AKSOY:2015.390)

Herkesin gözü önündeki gerçekler örtbas edilemez.

2014. Minareyi çalan kılıfını hazırlar. (AKSOY:2015.390)

Kolay kolay gizlenemeyecek denli büyük bir suç işleyen kişi bunun ortaya çıkmaması için gereken önlemleri daha önce alır.

2043. Ne ekersen onu biçersin. (Herkes ektiğini biçer.) (Eken biçer konan göçer.) (AKSOY:2015.395)

Bugün birisine iyilik yapan, yarın ondan iyilik; kötülük yapan da kötülük görür. Krş. “Herkes ne ederse kendine eder”, “Ne doğrarsan aşına...”

2105. Öfkeyle kalkan zararlar (ziyanlar) oturur. (AKSOY:2015.405)

Kişi, öfkeli zamanında duygusunun etkisi altındadır. İyi düşünemez, yaptığı taşkınca işin nasıl bir sonuç doğuracağını hesap edemez. Sonunda bu ölçüsüz, yanlış davranışının zararını görür.

Bu atasözyle tezat olacak şekilde şöyle bir atasözü de mevcuttur:

2103. Öfke baldan tatlıdır. (AKSOY:2015.405)

Sinirlendirici bir durum karşısında bağırıp çağırmak, içini boşaltmak, insana ferahlık dahası zevk veren tatlı bir şeydir.

Her iki atasözü de öfkeli duruma göre değerlendirilebilir. Bu da çalışmamıza konu olan suça, sebep olacak unsurların derecelendirilmesi ile ilişkilendirilebilir.

2103. Ölüm yüz aklı ( -dır). (AKSOY:2015.408)

Yüz kızartıcı bir yaşantı içinde bulunanların ayıbını ancak ölümleri temizler.

2180. Rüzgâr eken fırtına biçer. (AKSOY:2015.416)

Herkesin zarar görmesine yol açacak işler yapan kimse, çok sert tepkilerle karşılaşır ve sonunda en büyük zarar kendisi uğrar.

2254. Serkeş öküz (son) soluğu kasap dükkânında alır. (AKSOY:2015.425)

Dikbaşı olanlar, davranışlarının cezasını görürler. Bu davranışları hayatlarına bile mal olabilir.

2265. Sıçan geçer yol bulur. (AKSOY:2015.427)

Bir iş için kötü bir yol açılırsa gelenek olur; artık herkes o yolu tutar.

2286. Son pişmanlık fayda vermez (etmez). (AKSOY:2015.430)

İyice düşünülmeden yapılan iş çok kez insanı zarara ya da geri dönemeyeceği bir çıkmaza sokar. O zaman pişman olmak da işe yaramaz.

2318. Su testisi su yolunda kırılır. (AKSOY:2015.434)

Bir kişi ya da şey hangi amaca hizmet ediyorsa o uğurda bir kazaya uğrar; yok olur.

2430. Tutulan (eldeki) sakal yolunur. (AKSOY:2015.450)

Bir suçta birlikte işleyenlerden yakayı ele veren cezalandırılır.

2509. Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. (AKSOY:2015.465)

Bir kimsenin söylediği söz yalan ise durum çok geçmeden anlaşılır ve söyleyenin yalancı olduğu ortaya çıkar. (Sanki onun mumu bile yalancıdır ve hava kararmaya başladıktan az sonra tükenip söner.

#### 4.3.3.2. Deyimler

2687. Acısını çıkarmak. (AKSOY:2015.525)

1) Gördüğü maddi ya da manevi zararı karşılayacak bir iş yapmak.

2) Öç almak.

2745. Adı çıkmak. (AKSOY:2015.530)

2) Namusça lekeli biri olarak bilinmek.

2928. Ah almak. (AKSOY:2015.547)

Zulmettiği kişinin bedduasını almak.

2930. Ahı çıkmak.

Bkz. “Ahı yerde kalmamak.”

2933. Ahı tutmak (Birini, bir kimsenin). (AKSOY:2015.547)

Zulme uğramış bir kimsenin bedduası, zulmü yapanı, bir felakete düşürmek. Krş. “Ahı yerde kalmamak.”

2934. Ahı yerde kalmamak. ( Ahı çıkmak) (Birinini). (AKSOY:2015.548)

Zulme uğrayan kimsenin bedduası, etkisini göstermek. Krş. “Ahı tutmak.”

3090. Ali kıran baş kesen. (AKSOY:2015.562)

Çevrenin tek ve sorumsuz zorbası.

3144. Altın adını bakır etmek. (AKSOY:2015.568)

Kötü işler yaparak itibardan düşmek, eski iyi adını, uygunsuz davranışlarıyla kötüye çevirmek.

3145. Altın adı pul oldu, kız adı dul oldu. (AKSOY:2015.568)

Uygunsuz davranışları yüzünden tertemiz tanınan kişiliği lekелendi.

3719. Başını nâra yakmak (Birinini, kendisinin).

1)Brini ağır, dayanılmaz bir zarara uğratmak.

2) Kendi kendini ağır, dayanılmaz bir zarara sokmak. Krş. “Ateşine yanmak.”

3780. Belasını bulmak. (AKSOY:2015.631)

Hak ettiği kötü duruma düşmek, kendisinin yol açmasıyla başına bir belâ gelmek.

3923. Bir çuval inciri berbat etmek. (AKSOY:2015.644)

Yolunda olan bir işi davranışlarıyla kötü duruma sokmak.

4286. Ceza çekmek. (AKSOY:2015.680)

1)Hapis yatmak.

2) Herhangi bir cezanın ya da üzücü durumun sıkıntısını yaşamak.

4287. Ceza görmek. (AKSOY:2015.680)

Kendisine ceza verilmek, cezalandırılmak.

4289. Cezasını çekmek. (AKSOY:2015.681)

1)Yaptığı yanlış işin zararına uğramak.

2) Bkz. “Ceza çekmek.”

4290. Cezaya çarptırılmak. (AKSOY:2015.681)

Cezalandırılmak.

4619. Ders vermek. (AKSOY:2015.714)

Bir kimseye, yaptığı işin yolsuz, yanlış olduğunu ağır sözlerle, darılarak bildirmek. Krş.  
“Haddini bildirmek.”

4629. Deve kini. (AKSOY:2015.715)

Unutulmayan, sönmeyen büyük kin.

4670. Dile (Dillere) düşmek. (AKSOY:2015.719)

Uygunsuz davranışı yüzünden çevrede onun için kötü şeyler söylenmek.

4712. Diliyle tutulmak. (yakalanmak). (AKSOY:2015.723)

Söylediği söz, suçu bulunduğunu kanıtlamış olmak.

5020. Ele vermek. (AKSOY:2015.754)

Suçluyu, araya haber vermek ya da teslim etmek.

5232. Ettiği ile kalmak. (AKSOY:2015.774)

Yapmak istediği kötülüğü başarıya ulaştıramayan kimse, kınanan davranışının üzüntüsü  
ve utancı içinde kalmak.

5233. Ettiğini bulmak. (AKSOY:2015.774)

Başkasına yaptığı kötülüğün cezası imiş gibi kötü bir durum da kendisinin başına  
gelmek.

5234. Ettiği yanına kalmak. (AKSOY:2015.774)

Yaptığı kötülük karşılıksız kalmak, bunun cezasını görmemek.

5349. Foyası meydana (ipliği pazara) çıkmak (Birin). (AKSOY:2015.786)

Bir kimsenin ilkin belli olmayan kötü niteliği, zamanla ya da bir olay dolayısıyla  
anlaşılmak.

5592. Göze göz dişe diş. (AKSOY:2015.809)

Bir kötülüğü yapana, aynı kötülüğü yaparak öç alma yöntemi.

6096. Hüküm giymek. (AKSOY:2015.862)

Kendisine ceza verilmek.

6120. İçerde olmak (İçeri girmek). (AKSOY:2015.865)

2) Hapishanede olmak.

6196. İfadesini almak. (AKSOY:2015.873)

1) Sanığı ve tanığı sorguya çekmek.

2) Birini hırpalamak.

6296. İpliği pazara çıkmak. (AKSOY:2015.883)

Bkz. “. Foyası meydana çıkmak.”

6410. Kabak (birinin) başına (başında) patlamak. (AKSOY:2015.895)

Birçok kimsenin ilgili olduğu bir olaydan dolayı sadece bir kişi zarar, ceza görmek.

6537. Kan olmak (Aralarında). (AKSOY:2015.906)

Kan davası bulunmak, bir taraf öteki taraftan birini öldürmüş olmak.

6646. Kazdığı kuyuya (kendisi) düşmek. (AKSOY:2015.917)

Birisi için gizlice hazırladığı tehlike kendisinin ayağına dolaşmak.

6734. Kesesine kalmak (yaptığı kötülük). (AKSOY:2015.925)

Bkz. “Yanına kalmak.”

7429. Ölü bizim, Allah rahmet etsin.

Yapılan işler uygun değil ama bizimkiler yaptılar. Bu nedenle hoş görüyorum.

Bu deyim, yapılan kötülüğün veya işlenen suçun yapana bağlı olarak da değerlendirilebileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

7495. Özü kabahatinden büyük. (AKSOY:2015.1000)

Suçunu bağışlatmak için bildirdiği özür, daha büyük bir suçtur.

7496. Özür dilemek. (AKSOY:2015.1000)

2) İşlediği bir suçtan ya da yaptığı yanlıştan dolayı bağışlanmasını istemek.

8217. Temize çıkmak.

Suçlu sanılan kişinin suçsuz olduğu anlaşılma. (AKSOY:2015.1105)

8568. Yanına bırakmamak. (komamak) (Birinin davranışını)

Cezasız bırakmamak, yaptığığın sert karşılığını vermek, ondan öç almak.

8569. Yanına (kâr) kalmak. (AKSOY:2015.1105)

Cezasız kalmak, yaptığığın kötülüğün karşılığını görmemek, kendisinden öç alınmamak.

#### **4.3.4. Suçluyu Betimleyen Atasözleri ve Deyimler**

##### **4.3.4.1. Atasözleri**

Suçlunun daha çok kişilik özelliklerine göre ele aldığı görülmektedir. Bu atasözleri aynı zamanda kimin suçlu potansiyeli taşıdığına dair bizleri uyarmaktadır.

82. Adamın alacası içinde, hayvanın alacası dışında. (AKSOY:2015.116)

Bkz. “İnsanın alacası...”

83. Adamın iyisi alışverişte belli olur. (AKSOY:2015.116,117)

Birçok insan çıkarları için ahlâk dışı davranışlarda bulunmaktan çekinmezler. Böyle davranışlara en çok alışverişte rastlanır. Bir kimse alışveriş sırasında yalan söylemez, hile yapmaz, buna benzer ahlâk dışı davranışlara sapmazsa iyi insan olduğunu göstermiş olur.

85. Adamın yere bakanından, suyun sessiz (yavaş) akanından kork (Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork). (AKSOY:2015.117)

Düşünce ve duygularını açığa vurmeyen sessiz insan, yavaş yavaş akan suya benzer: Derin ve tehlikelidir.

229. Al kaşağıyı gir ahıra yarası (yağırı) olan gocunur (gocunsun). (AKSOY:2015.137)

Bir yolsuzluğun sorumluları aranırken o işte kusuru bulunan kişi telaşa düşer.

313. Ardıcın közü olmaz, yalancının sözü olmaz. (AKSOY:2015.150)

Ardıç ağacının ateşi çabuk geçer, kül olur. Yalancının sözü de böyledir, ona da güvenilmez.

394. Atı atasıyla, katırı anasıyla. (AKSOY:2015.161)

1) Soylu kişiden zarar gelmez. Soysuz kişiden korkulur.

2) İyi kişi temiz soyu ile kötü kişi aşağılık, karışık soru ile tanınır, anılır.

396. Atım tepmez, itim kapmaz deme. (Atın tepmezi, itin kapmazı olmaz). (AKSOY:2015.161)

Herkesin yaradılışından birtakım sert huyları da vardır. Bunlar eğitimle bir dereceye kadar yumuşatılabilir. Size çok bağlı bulunan kişiler bile bir zaman gelir, kendilerini tutamaz, sizi incitirler.

565. Besle kargayı oysun gözünü. (AKSOY:2015.185)

İyilik edip yetiştirdiğin öyle sütü bozuk, iyilik bilmez kimseler vardır ki sana en büyük kötülüğü yaparlar.

658. Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, üçüncüde ele geçersin çekirge. suçlu, birkaç kez kurtulma yolu bulsa bile günün birinde yakayı ele verir.

689. Bostana dadanan eşeğin kuyruğu, kulağı olmaz.

Çalıp çırpmayı huy edinen kişi, her birinde yakayı ele vererek ceza göre göre insanlıktan çıkar.

739. Çingeneye beylik vermişler, önce babasını asmış (kesmiş). (AKSOY:2015.219)

Ne oldum delisi soysuz kişi, eline yetki geçince en yakınlarına kötülükler yapmakla işe başlar.

817. (Çok) Havlayan köpek ısırılmaz. (AKSOY:2015.223)

Karşısındakini bağırıp çağırmakla korkutmaya çalışan kimse, eylemli bir saldırıda bulunmaz.

871. Deli arlanmaz soyu (sahibi) arlanır. (AKSOY:2015.231)

Densizce, delice iş yapanlar, yaptıklarından utanacak durumda değillerdir. Ama ailesi, yakınları onların davranışlarından üzüntü duyarlar, utanırlar.

874. Deli deliyi görünce değneğini (çomağını) saklar (gizler). (AKSOY:2015.231)

Saldırgan kimse, kendisi gibi birine saldırmaktan çekinir.

986. Domuz derisi(-nden) post olmaz, eski düşman dost olmaz. (AKSOY:2015.246)

Domuzun her şeyi, İslâm dinine göre pistir; dışkıdan farksızdır; temizlenemez. Böyle bir hayvanın derisi üzerinde ne namaz kılınabilir ne de oturulabilir. Eski düşman da buna benzer. Ne denli yakınlık gösterirse gösterebilirsin, inanmayınız, dost olmaz.

987. Domuzun kuyruğunu kes yine domuz. (AKSOY:2015.246)

Yaradılıştan kötü olan kişinin şu, bu yönünü düzeltseniz de mayasındaki bozukluğu gideremezsiniz.

1038. Düşman düşmana gazel okumaz. (AKSOY:2015.253)

Düşmanınızdan okşayıcı bir davranış beklemeyiniz. O, size karşı elinden gelen kötülüğü en sert biçimiyle yapacaktır.

1168. Eşek at olmaz, ciğer et olmaz. (AKSOY:2015.274)

Soysuz kişi soyluluk, bayağı şey yüksek nitelik kazanamaz. Kötü maya dönüşüp iyi olmaz.

1224. Gammaz olmasa tilki pazarda gezer. (AKSOY:2015.281)

Gizli, yasa dışı yollarla çıkarımı sağlayan kişi, yakayı ele vereceğinden korkmasa bu işleri açıktan açığa yapar.

1307. Gözü tanede olan kuşun ayağı tuzaktan kurtulmaz. (AKSOY:2015.294)

Hep çıkar peşinde koşan kişi, tehlikeden uzak kalamaz.

1362. Haramzade pazar bozar, helalzade pazar yapar. (Helalzade barıştırır, haramzade karıştırır.) (AKSOY:2015.302)

Sütü bozuk kişi, iki kimsenin arasını açar, anlaşmalarına engel olur. Soylu kişi arabuluculuk yapar, anlaşmalarına yardım eder.

1376. Hatasız kul olmaz. (AKSOY:2015.304)

Yanılmayan, kusur işlemeyen insan yoktur. Krş. “Kul kusursuz olmaz.”

1467. Hırsıza kilit (kapı, baca) olmaz. (AKSOY:2015.314)

1) Hırsıza ne kilitli kapı ne yüksek duvar engel olabilir. O içeri girmenin yolunu bulur.

2) Kötü bir iş yapmaya kararlı olan kişiyi önlemek olanaksızdır.

1475. Hilekârdan yumurta alan içinde sarısını bulamaz. (AKSOY:2015.315)

Hilekâr satıcı, hiç kimsenin kuşkulanasına olanak bulunmayan hileler yapar. Bunun gibi kurnaz kişi, işini yaparken kimseye sezdirmeden çıkar sağlar.

1483. Huy canın altındadır. (AKSOY:2015.316)

Bkz. “Can çıkmayınca huy çıkmaz.”

1484. Huylu huyundan vazgeçmez. (AKSOY:2015.317)

Bir huy edinmiş olan kişiyi bu huydan vazgeçirmek için ne kadar uğraşılırsa boştur. Krş.

“Can çıkmadan huy çıkmaz”, “Huy canın altındadır”, “İnsan yedisinde ne ise...”

1483 ve 1484. Atasözlerinde doğrudan suç kavramı olmasa da dolaylı olarak kişinin kötü huylarından da vazgeçmeyeceği anlamı çıkarılabilir.

1489. Isıracak it dişini (diş) göstermez. (AKSOY:2015.318)

Kötülük etmeye kararlı olan bunu daha önce açığa vurmaz.

1491. Isırgan ile taharet olmaz. (AKSOY:2015.318)

1) İyi iş yapmak için zararlı araç kullanılmaz.

2) Kötü kişiden iyilik beklenemez.

1546. İnsanın (adamın) alacası içinde, hayvanın alacası dışında (-dır). (AKSOY:2015.326)

Hayvanın rengi dışındadır, bellidir. Ama insanın rengi içindedir: Ne düşündüğü ne yapmak istediği kısaca iç yüzü belli değildir.

1588. İt derisinden post olmaz. (AKSOY:2015.332)

Aşağılık kimse ya da şey yüce ve temiz bir amaca hizmet edemez.

1596. İtin kuyruğu kalıba konmakla doğrulmaz. (AKSOY:2015.333)

Yaradılıştan kötü olan kişi ne denli eğilirse eğitilsin yola gelmez.

1600. İti itin ayağına (kuyruğuna) basmaz. (AKSOY:2015.333)

Başkasına kötülük etmekte ayaktaş olanlar birbirlerini incitmezler.

1601. İt itin kuyruğunu bırakmaz. (AKSOY:2015.334)

İşleri, güçleri kötülük yapmak olanlar birbirlerinden ayrılmazlar.

1602. İt iti suvatta bulur. (AKSOY:2015.334)

Aşağılık kişiler birbirlerini kendi gibilerinin toplandığı yerde bulurlar.

1667. Karaya sabun, deliye öğüt neylesin. (AKSOY:2015.343)

Özü bozuk olan şey, düzeltme çabalarıyla iyi duruma getirilemez.

1925. Kurdun adı yaman çıkmış, tilki vardır (tilkicik var) baş keser. (AKSOY:2015.378)

Öyle sinsi ve kurnaz kimseler vardır ki azı zalime, haine ve kötüye çıkmış kimselerden daha tehlikelidirler.

1926. Kurnaz (yavuz) hırsız ev sahibini bastırır. (AKSOY:2015.378)

Kurnaz suçlu, ağız kalabalığıyla, zarar verdiği kişinin haklı savını dinlemez eder.

1930. Kurt köyünü (tüyünü) değiştirir, huyunu değiştirmez. . (AKSOY:2015.378)

Hain kimse, yer yurt, kılık kıyafet değiştirse de kötü huylarını değiştirmez.

1999. Maymun yoğurdu yemiş, artığını ayının yüzüne sürmüştü. (AKSOY:2015.388)

Kurnaz kimse, işlediği suçu başkasının hele bön birinin üstüne yıkmasını bilir.

2013. Minare de doğru ama içi eğri. (AKSOY:2015.390)

Doğru görünen nice kişiler vardır ki iç yüzlerini bilenlerden nasıl düzenbaz ve hayın oldukları öğrenilir.

2225. Sarımsağı gelin etmişler kırk gün kokusu çıkmamış. (AKSOY:2015.422)

Bir topluluğun arasına yeni girmiş olan kötü kimsenin foyası ilk günlerde meydana çıkmaz.

2264. Sıçan (fare) çıktığı deliği bilir. (AKSOY:2015.427)

Gizli bir iş yapmak üzere girişime geçmiş olan kişi, yakayı ele verme durumunda kalınca nereye kaçacağını bilir.

2280. Sofu soğan yemez, bulunca sapını komaz. (AKSOY:2015.428)

Hoşa gitmeyen işlere yönelmez gibi görünen öyle kişiler vardır ki bu işlere girişince en aşırı yolu tutarlar.

2351. Tabağa sorarsan dünyada fena koku olmaz. (AKSOY:2015.440)

Kötü işlerle uğraşan kimse, kötü iş diye bir şey tanımaz.

#### **4.3.4.2. Deyimler**

2751. Adım adım yer edeyim, gör sana neler edeyim. (AKSOY:2015.531)

Ne yapacağımı sezdirmeden, yavaş yavaş senin bulunduğun yere bir yerleşeyim. Ondan sonra sana ne yapacağımı ben bilirim.

3038. Akşam Hacı Mehmet, sabah eskici Yahudi. (AKSOY:2015.558)

Kimileyin kendini iyi, doğru adam gibi gösteren hileci, dalavereci.

3143. Altımdan bir yılan çıktı, döndü döndü beni soktu.

Yakınlarımdan biri bana kötülük yapıp duruyor. Krş. “Dizinde oturup sakalımı yolmak.”

3270. Ar damarı çatlamış. (Perdesi yırtık) (AKSOY:2015.580)

Utanç duyulacak şeyleri sıkılmadan yapan, utanmaz, arlanmaz.

3282. Arı satmış (yemiş), namusu kiraya (tellala) vermiş (arkasına almış). (AKSOY:2015.581)

Utanna, namus duygularından uzaklaşmış ve kötü yola sapma durumuna gelmiş.  
3354. Aşına, çıktı ocak başına. (AKSOY:2015.588)  
Kendisine karşı gösterilen içtenlik ve yakınlığı kötüye kullanmaya, yüzsüzlük ve saygısızlık etmeye başladı.  
3544. Az değil. (AKSOY:2015.607)  
Göründüğü, sanıldığı gibi uslu, iş bilmez değil: Takılgan ya da kurnaz, işini bilir birisidir.  
3619. Bastığı yerde ot bitmez. (AKSOY:2015.615)  
Gittiği yeri yıkıp yakar, gittiği yerin bereketini kurutur, uğursuz, zalim.  
3640. Baş belası. (AKSOY:2015.617)  
Bir kimseye musallat olup sıkıntı veren ve bir türlü uzaklaştırılamayan kişi ya da şey.  
3656. Baş büyük olmak. (AKSOY:2015.618)  
Her şey (özellikle kötü şeyler) kendisinden bilinmek.  
3718. Başının altından çıkmak (Bir şey birinin). (AKSOY:2015.625)  
Kötü bir işi, gizlice ve kurnazca kendisi hazırlamış olmak.  
3903. Bir ayak üstünde bin yalan söylemek. (AKSOY:2015.643)  
Ayak üzeri bir konuşmalık zaman içinde birçok yalan söylemek.  
3929. Bir değil, beş değil Hak'a yarar iş değil. (AKSOY:2015.645)  
Suç, günah olduğunu düşünmeden arka arkaya kötü işler yapıyor.  
3944. Bir eli kan bir eli katran. (AKSOY:2015.646)  
Çeşit çeşit kötülükler yapmasıyla tanınmış kişi.  
3959. Bir kaba işemek. (AKSOY:2015.648)  
Kötü işlerde aynı düşünce ve eğilimi beslemek.  
4197. Can düşmanı. (AKSOY:2015.672)  
Öldürmeyi bile düşünen düşman.  
4359. Çarıklı erkânıharp (diplomat). (AKSOY:2015.688)  
Eğitim görmemiş ama çok kurnaz olan, başkalarını aldatacak planlar yapabilen.  
4665. Dil bir karış. (Birinde). (AKSOY:2015.719)  
Suçlu olduğu halde saygısızca konuşan, karşılık veren. Krş. "Kürek kadar dili var."  
4735. Diş bilemek (Birine). (AKSOY:2015.725)  
Hıncını gösterir durum almak, kötülük yapmak için fırsat beklemek. Krş. "Diş gıcırdatmak."  
4738. Diş gıcırdatmak. (AKSOY:2015.725)  
Öfkesini kötülük yapmaya hazırladığını durumuyla göstermek. Krş. "Diş bilemek."  
4762. Dizinde (kucağında) oturup sakalını yolmak. (AKSOY:2015.728)

Koruması altında yetiştiği kimseye kötülük etmek. Krş. “Altımdan yılan çıktı.”  
4834. Dur kendime yer edeyim, bak sana neler edeyim. (AKSOY:2015.734)  
Bkz. “Adım adım yer edeyim...”  
5298. Fena kalpli. (AKSOY:2015.781)  
Herkesin kötülüğünü isteyen başkaları için hep kötülük düşünen. Krş. “İyi kalpli.”  
5313. Fesat kumkuması . (AKSOY:2015.783)  
Fesat kaynağı, ortalığı karıştırmayı huy edinmiş kişi.  
5318. Fırsat düşkün (yoksulu). (AKSOY:2015.783)  
Fırsat bulunca kötülük yapan.  
5322. Fırsat yoksulu (düşkün). (AKSOY:2015.783)  
Fırsat bulunca kötülük yapacağı bilinen kişi.  
5339. Fitne fücür (AKSOY:2015.785)  
İşi gücü, iki kişiyi birbirine düşürmek, insanlar arasına fitne sokmak olan.  
5445. Girmedığı bir Gerede zindanı kalmış (orda da altı ay eğlenmiş).  
(AKSOY:2015.796)  
Sürekli olarak şç işlemiş ve yaşamı hapisanelerde geçmiş (kişi).  
5581. Gözden sürmeyi çekmek (çalmak), (Sürmeyi gözden çekmek).  
(AKSOY:2015.808)  
Hırsızlıkta çok usta olmak, çalınması olanaksız sanılan şeyleri bile çalabilme yeteneği  
bulunmak.  
5628. Gözleri velfecri okumak. (AKSOY:2015.813)  
Zeki, oynak, kurnaz, hileci olduğu yüzünden, gözlerinden anlaşılacak.  
5821. Hacı sandığımızın haçı koynunda çıktı. (AKSOY:2015.834)  
İyi sandığımız kişinin gerçek kimliğini gizlediği, kötü bir kimse olduğu anlaşıldı.  
6013. Hem suçlu hem güçlü. (AKSOY:2015.853)  
Suçlu olduğu halde suçsuz gibi davranan dahası karşısındakini suçlamaya yeltenen.  
6133. İçi çifit çarşısı. (AKSOY:2015.867)  
Başkaları için hep kötü şeyler düşünen.  
6149. İçi kan kuyusu. (AKSOY:2015.868)  
Hep kötülük düşünür.  
6159. İçinden pazarlıklı. (AKSOY:2015.869)  
Öfkesini, kinini içinde saklayan, yapacağı kötülüğü kimseye sezdirmeyen.  
6261. İmanı yok! (AKSOY:2015.879)  
1) İnsafsız! Be merhametsiz, zalim!

2) Kahrolası!

6507. Kancayı takmak (atmak). (AKSOY:2015.903)

1) Musallat olmak.

2) Bir kimseye kötülük yapmaya girişmek.

6585. Karda gezip izini belli etmemek. (AKSOY:2015.911)

Yaptığı uygunsuz işi, kimsenin sezmeyeceği bir ustalıkla yapmak.

6909. Kötü kişi olmak. (AKSOY:2015.941)

Kötülük yapmayı amaçlamamış olmasına karşın davranışlarıyla kimilerinin düşmanlığını üzerine çekmek.

Bu deyim, suçun veya kötü davranışın kişiden kişiye farklı yorumlanabileceğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

6998. Kuzu postuna bürünmek. (AKSOY:2015.949)

Suçlu ve saldırgan olduğu halde kendini zararsız ve uysal göstermeye çalışmak.

7086. Mahşer midillisi. (AKSOY:2015.959)

Kısa boylu, fitneci.

7126. Mayası bozuk (Sütü bozuk). (AKSOY:2015.963)

Soysuz, soydan kötü, kötü yaratılmış, aşağılık (kişi).

7307. Niyeti bozuk. (AKSOY:2015.980)

Kötü bir şey yapmayı düşündüğü anlaşılıyor.

7649. Püsküllü belâ. (AKSOY:2015.1015)

Büyük sıkıntı ve zarar veren kişi ya da şey.

7755. Saman altından su yürütmek. (AKSOY:2015.1027)

Kendisinin yaptığını belli etmeyerek ortalığı karıştırmak, herkesi birbirine düşürmek.

8062. Süt dökmüş kedi gibi. (AKSOY:2015.1055)

Suçluların korkaklığı ve çekingenliği içinde.

8065. Sütü bozuk. (AKSOY:2015.1055)

Bkz. "Mayası bozuk."

8224. Teneşir paklar. (AKSOY:2015.1071)

Öyle kirli işler kaynağı bir kişi ki ancak ölürse çevresi kirlenmekten kurtulur.

8255. Tezkiyesi bozuk. (AKSOY:2015.1074)

Doğruluğuna güvenilmeyen, kötü olarak tanınan (kişi).

8319. Tuz ekmek haini. (AKSOY:2015.1080)

Sofrasında yemek yediği ve iyiliklerini gördüğü kimseye kötülük eden.

8406. Üste çıkmak. (AKSOY:2015.1088)

Suçlu olduğu halde suçsuz durumuna gelmeyi ve suçlu olduğunu söyleyenleri suçlamayı başarmak.

8669. Yere bakan yürek yakan. (AKSOY:2015.1115)

Sessiz ve yumuşak huylu görüldüğü halde sinsice dolap çevirip kötülükler yapan.

8702. Yılana ağı veren.

Kötülük yapacak kişiyi kışkırtan, ona yol gösteren.

8948. Zeytinyağı gibi üste (suyun yüzüne) çıkmak. (AKSOY:2015.1143)

Kurnazlığıyla kendisinin suçlu olmadığına herkesi inandırmak.

### **4.3.5. Suça Maruz Kalmayı Betimleyen Atasözleri ve Deyimler**

#### **4.3.5.1. Atasözleri**

Bir suça maruz kalmak, haksızlığa uğramak, çeşitli sebeplerden dolayı zarara uğramak şeklinde özetlenebilecek bu kategoride suç karşısında nasıl bir tavır sergilememiz gerektiği üzerine söylenmiş atasözleri vardır. Suçun sonuçlarını ele aldığımız bölümün aksine burada kabullenişin ağır bastığını görmekteyiz. Bu durum ise kader inancımızla ilişkilendirilebilir.

149. Akacak kan damarda durmaz. (AKSOY:2015.125)

Bir zarara uğramak alnımıza yazılmışsa önüne geçemeyiz.

431. Ayağa değmedik taş olmaz, başa gelmedik iş olmaz. (AKSOY:2015.166)

Bkz. “Ayak almadık...”

435. Ayak almadık (ayağa değmedik) taş olmaz, başa gelmedik iş olmaz. (Başa gelmez iş olmaz, ayağa değmez taş olmaz). (AKSOY:2015.167)

İnsan yaşlandıkça türlü türlü engeller, güçlüklerle karşılaşır; çeşitli sıkıntılara, felaketlere uğrar. Krş. “Ava gelmez kuş olmaz...”

519. Balta değmedik ağaç olmaz. (AKSOY:2015.179)

Zarar görmeyen, yıkımlara uğramayan kimse yoktur.

527. Başa gelen çekilir. (AKSOY:2015.180)

Uğradığımız kaçınılmaz yıkımlara katlanmaktan başka elimizden ne gelir? Sabırlı olmalıyız.

574. Beterin beteri var (-dır). (AKSOY:2015.186)

Çok kötü bir duruma düşen kimse, bundan daha kötü bir durumun da bulunduğunu düşünerek avunmalıdır.

736. Cana gelecek (kaza, zarar) mala gelsin. (AKSOY:2015.211)

Zarardan kurtulma olanağı yoksa bunun cana değil mala gelmesi yeğlenir. Canı korumak için mal feda edilir.

1464. Her ziyan bir öğüttür. (AKSOY:2015.314)

Kişi her uğradığı zarardan bir ders alır. Kendisini bu zarara sürükleyen yanlış tutumu artık bırakır.

1488. Irz insanın kanı pahasıdır. (AKSOY:2015.318)

İnsan ırzını, namusunu korumak için canını feda eder.

1618. İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı. (Kötülük her kişinin kârı, iyilik er kişinin kârı). (AKSOY:2015.336)

İyiliğe karşı iyilik etmek olağanüstü bir şey değildir. Bunu herkes yapabilir. Herkesin yapamadığı şey, kötülüğe karşı iyilik etmektir. Bunu yapabilen kişi olgunluk ve erdemlilik örneğidir.

1694. Karpuz kesmekle hararet sönmez. (yürek soğumaz). (AKSOY:2015.347)

Size kötülük yapmış olan bir kimseden başkasına zarar vermekle o kimseden öğ almış olamazsınız.

2217. Sana taşla vurana (dokunana) sen aşla (ekmekle, pamukla) vur (dokun). (AKSOY:2015.421)

Sana kötülük edene sen iyilik et. Sert davranana yumuşak davran.

2330. Sütten ağzı yanan ayrıntı üfleyerek içer (yoğurdu üfleyerek yer). (AKSOY:2015.435)

Bir davranışı kendisine pahalıya mal olan kişi, benzeri durumlar karşısında çok ihtiyatlı davranır.

2420. Tilki, tilkiliğini bildirinceye kadar post elden gider. (AKSOY:2015.449)

1) Bir kimse, üzerine atılan suçu işlememiş olduğunu anlatıncaya kadar suçun cezasını fazlasıyla çekmiş olur.

#### **4.3.5.2. Deyimler**

3381. Ateşine (nârına) yanmak (Birin'in), (Baş'ı nâra yanmak). (AKSOY:2015.590)

Birin'in yüzünden büyük zarara uğramak. Krş. "Baş'ını nâra yakmak."

3476. Ayağıyla tuzağa düşmek. (AKSOY:2015.600)

Safça davranışı ve işe önem vermemesi yüzünden açık bir hile ya da tehlikenin kurbanı olmak.

3628. Başa gelmek. (AKSOY:2015.616)

Kötü bir duruma uğramak.

3671. Başına bir hal gelmek. (AKSOY:2015.620)

Kötü bir duruma uğramak.

3778. Belâlar mübareki. (AKSOY:2015.631)

(Alay olarak) Uğurlu bir bela, kavuştuğumuz bela kutlu olsun.

4203. Canı ağzına gelmek. (AKSOY:2015.672)

Çok tehlikeli bir durum karşısında ölecekmiş gibi bir korku geçirmek.

4310. Ciğeri yanmak (dağlanmak, kebab olmak). (AKSOY:2015.682)

Büyük bir acıya uğramak bir acıdan içi yanıyor gibi olmak.

4344. Çanak tutmak (açmak). (AKSOY:2015.687)

Kendisine kötü söz ya da eylemle karşılık verilmesine yol açmak.

4444. Çirkefe taş atmak. (AKSOY:2015.696)

Şerrinden uzak durulması gereken bir kimsenin saldırısına yol açacak davranışta bulunmak.

4578. Delinin eline değnek vermek. (AKSOY:2015.710)

Kötülük yapabilecek, çevresine zararı dokunabilecek kimsenin davranışlarını kolaylaştıracak olanaklar hazırlamak.

5272. Faka (tongaya) basmak. (AKSOY:2015.779)

Tuzağa düşmek, aldatılmak.

6465. Kahır yüzünden lütfâ uğramak. (AKSOY:2015.900)

Bir kişiye yapılan kötülük, o kişinin işine yaramak.

6499. Kan ağlamak. (AKSOY:2015.903)

Bir zulümden, bir afetten, bir sıkıntıdan, büyük üzüntü duyup çok yakınmak.

6526. Kanını (iliğini) kurutmak (Birinin). (AKSOY:2015.905)

Pek çok eziyet vermek (Birine).

7065. Leke sürmek. (AKSOY:2015.956)

Birine suç yüklemek.

7344. Okkanın altına gitmek. (AKSOY:2015.985)

Haksız yere ezilmek; bir zarar, bir ceza görmek.

7407. Oyuna (dolaba) gelmek (getirmek). (AKSOY:2015.991)

Aldatılmak, hile ile kötü bir duruma düşürülmek (düşürmek). Krş. "Tuzağa düşmek."

8968. Zokayı yutmak. (AKSOY:2015.1145)

Aldatılarak büyük zarara uğramak.

### **4.3.6. Suçun Oluşmaması İçin Bir Önlem Niteliğindeki Atasözleri ve Deyimler**

#### **4.3.6.1. Atasözleri**

Atasözlerinin en büyük işlevlerinden biri de yol gösterici olmasıdır. Bu kategorideki atasözleri başımıza kötü bir iş gelmemesi için uzak durmamız gereken kişi, olay ve durumları ifade ederek bizleri uyararak niteliktedir. Bunlardan en çok

öğütlenenler bir eylemi yapmadan önce iyi düşünmek, kötü olduğunu bilinen kişi ve durumlardan uzak durmak şeklindedir.

190. Aklına geleni işleme, her ağacı taşlama. (AKSOY:2015.131)

Sonunu düşünmeksizin aklına gelen her işi yapan, herkese sataşan kişi, tutumunun büyük zararlarını görür. Krş. “Her deliğe sokma elini...”

216. Aleme cellat lâzım, senin olman ne lâzım? (AKSOY:2015.135)

Kötü, ağır bir iş yapılması söz konusu ise bu işi sen yapma; yapılması gerektiğine inananlar yapsınlar.

353. Asil ile taş taşı, bedasıl<sup>15</sup> ile yeme aş. (AKSOY:2015.155)

Temiz süt emmiş kişilerle yapılan en güç iş kolaylaşır. Sütü bozuk kişilerle yapılan en güzel iş ise tatsız bir biçim alır.

395. Atılan ok geri dönmez. (AKSOY:2015.161)

İyi düşünmeden yaptığımız öyle işler vardır ki sonra pişman olarak eski duruma dönmek isteriz. Ama artık o duruma dönme olanağı kalmamıştır.

464. Az kaz, uz kaz, boyunca kaz. (AKSOY:2015.171)

Birisi için kazdığın kuyuya kendin düşebileceğini gözönünde bulundur. Onun için bu kuyu kendini kurtarabileceğinden daha derin olmasın. Yani sana yapılmasını istemediğin bir kötülüğün daha ağırlığını başkasına yapma. Krş. “Kazma elin kuyusunuz...”

501. Baktın ki kar havası, eve gel kör olası. (AKSOY:2015.177)

Tehlikeli bir durum belirmeye başlayınca ondan uzak kalmanın yoluna bakılmalıdır.

502. Baktın yârın yâr değil, terkini kırmak az değil. (AKSOY:2015.177)

Kendine yakın bildiğin kimsenin içtenlikten, dürüstlükten uzaklaştığını görürsen dostluğa son vermekten utanma.

639. Bir hatır, iki hatır, üçüncüde vur yatır. (AKSOY:2015.196)

Bir kimsenin densizlikleri, hatır sayılarak birkaç kez hoş görülebilir. Ama bu durumu sürüp giderse sert tepki gösterilmesi doğaldır.

663. Bir sürçen atın başı kesilmez. (AKSOY:2015.200)

Şimdiye değin sizi memnun etmiş olan kişi bir kez yanlış bir iş yapmışsa onun için eskiden edindiğiniz kanıyı hemen değiştirmeyiniz ve kendisine ağır bir ceza vermeyiniz.

706. Böyle gerek danaya, buzağının hakkını yemeye. (AKSOY:2015.206)

---

<sup>15</sup> bedasıl: soysuz

Gücüne dayanarak güçsüzün hakkına el atanlar ağır biçimde cezalandırılmalıdır ki bir daha bu zorbalığı yaymasın.

717. Buğday yanında acı ot da sulanır. (AKSOY:2015.207)

Toplum yararına gerçekleştirilen düzenlemeler, kötü niyetlilerin daha kolay fenalık yapmalarına yol açabilir. Krş. “Kurunun yanında yaş da yanar.”

794. Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar. (AKSOY:2015.219)

Kötülük yapmak için fırsat arayan kişilerle çatışma; zararlı çıkar, kirlenirsin.

842. Dağda gez belde gez insafı elden bırakma. (AKSOY:2015.227)

Eşkiya dahi olsan insafı ol. Krş. “İslâmın şartı beş, altıncısı insaf demişler.”

868. Değme bana değmeyim sana. (AKSOY:2015.230)

Kendisine zarar verilmemesini isteyen kişi başkasına zarar vermemelidir.

877. Deli ile çıkma yola başına getirir bela. (AKSOY:2015.231)

Deli, kendisiyle arkadaşlık edenin başına çeşit çeşit dert açar.

884. Deliye taş atma, başını yarar (başına taş yağdırır). (AKSOY:2015.232)

Davranışlarında denge bulunmayan kimseye dokunma. Sonra sana öyle çılgınca saldırır ki yaptığına pişman olursun.

947. Dibi görünmeyen sudan geçme (tastan su içme). (AKSOY:2015.241)

Her yönünü iyice öğrenmediğin işe girişme.

951. Dil ebsem (olsa) baş esen (-dir). (AKSOY:2015.241)

Kişi dilini tutar, her şeyi söylemezse, başını belaya sokmamış olur, rahat eder.

1045. Düşüne düşünme görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi. (AKSOY:2015.254)

İnsan, sonunda pişman olacağı bir duruma düşmemek için girişeceği işin her yönünü iyice düşünmelidir.

1127. Er gönülü ibrişim, dolaşırsa açılmaz. (AKSOY:2015.268)

Kimseyi incitmeyin. İncitilmiş olan gönül kolay kolay bağışlanmaz. Krş. “Gönül bir sırça saraydır. Kırılırsa yapılmaz.”

1165. Eşeği sahibinin dediği yere bağla da varsın kurt yesin. (AKSOY:2015.274)

Sana emanet edilen işi, sahibinin isteğine uygun olarak yap. Kötü bir sonuç ortaya çıkarsa sen sorumlu olmazsın.

1277. Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa yapılmaz. (AKSOY:2015.290)

Bir kimsenin hele dostlarımızın gönlünü kırmamaya dikkat etmeliyiz. Kırılan gönül kolay kolay onarılamaz. Bu yüzden eski dostluk bir daha o içtenlikle yenilenemez.

1289. Gördün deli, savul geri. (AKSOY:2015.292)

Dengesiz kimselerden uzak durmak, böyleleriyle karşılaşmamak gerekir.

1327. Güvenme (inanma) dostuna, saman doldurur postuna. AKSOY:2015.296,297)  
Dost bildiğin herkese inanma. Dost sandığın öyle kimseler olur ki kendilerine karşı olan güvenden yararlanarak sana daha kolaylıkla büyük kötülükler yaparlar.
1381. Hayır dile eşine (komşuna) hayır gele başına. ( Ne dilersen eşine o gelir başına.)  
Sen başkaları için iyi şeyler dile ve yap ki başkaları da senin için iyi şeyler dilesin, yapsın. Krş. “Komşunu iki inekli iste ki...”
1403. Her deliğe (taş altına) elini sokma, ya yılan çıkar ya çıyan. (AKSOY:2015.307)  
Sonunu düşünmeden, zarar görmes olasılığı bulunan davranışlarda bulunma. Krş. “Yılana yumuşak diye el sunma.”, “Aklına geleni işleme...”
1469. Hırsızlığı da öğren, başucunda dursun. (AKSOY:2015.315)  
Hırsızlığı ve benzeri kötü davranışları da öğrenin. Eylemde bulunmak için değil, bunları yapanlara karşı ne gibi önlemler alınması gerektiğini bilmeye ve kendilerini daha kolay bulmaya yarayacağı için.
1490. Isıramadığın (bükemediğin) eli öp başına koy. (AKSOY:2015.318)  
Düşmanını yenemiyorsan ona hoş görünmeye çalışarak kötülüğünden kendini koru!
1520. İki (dokuz) ölç, bir biç. (AKSOY:2015.323)  
Tasarlanan iş, önceden tekrar tekrar ve sonuçlarıyla birlikte düşünülmeli, ondan sonra – verilecek karara göre- yapılmalıdır.
1752. Kedinin boynuna ciğer asılmaz. (AKSOY:2015.354)  
Bir kimseye kullanıp zarar vereceği, kendine mal edip ortadan kaldıracığı şey emanet edilmez.
1856. Kork Allah’tan korkmayandan. (AKSOY:2015.369)  
Allah’tan korkmayan kimse, insana her türlü kötülüğü yapabilir. Böylesinden korkulur.
2045. Ne karanlıkta yat ne kara düş gör. (AKSOY:2015.396)  
Tehlikelere karşı önlem almış olan kişi, kendini ileride üzülme kurtarmış olur. Krş. “Eşeğini sağlam bağla...”, “Korkulu rüya görmekten...”
2054. Ne yavuz (aşkın,azgın) ol asıl ne yavaş (şaşkın, miksin) ol basıl. (AKSOY:2015.397)  
Cezaya çarpılacak ölçüde aşırı ve saldırgan olma. Ama herkes seni ezecek ölçüde yumuşak ve miskin de olma.
2135. Önce düşün sonra söyle. (AKSOY:2015.409)  
İyice düşünmeden söylediğimiz sözlerden dolayı sonradan pişmanlık duyduğumuz “Keşke söylemeseydim” dediğimiz çok olur. Böyle bir duruma düşmemek için bir sözü

söylemeden önce uzun uzun düşünmemiz gerekir. Krş. “Boğaz kırk boğumdur”,  
“Sözünü bil, pişir.”

2136. Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele. (AKSOY:2015.409)

Önce küçük incitici bir işlemin bize yapacağı etkiyi düşünmeli, ondan sonra bunun daha  
ağırını başkasına uygulamanın doğru olup olmadığına karar vermeliyiz.

2139. Öpülecek el ısırılmaz. (AKSOY:2015.410)

Saygı gösterilmesi gereken kimse incitilmemelidir.

2184. Rüzgârlı havanın kuytususu, yağmurlu havanın uykusu. (AKSOY:2015.416)

2) Toplum içinde çekişme ve çatışma başgösterince yapılacak en iyi iş, bunlardan uzak  
durup rahatına bakmaktır.

2269. Sırça köşkte (evde) oturan komşusuna taş atmamalı. (AKSOY:2015.427,428)

Küçük bir dokunuşla büyük zarara uğrayacak olan kişi, üzerine düşmanlık çekecek  
davranışlardan sakınmalıdır.

2323. Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork (sakın).  
(AKSOY:2015.434)

“Bkz. Adamın yere bakanından...”

2326. Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu,kuzuyu) kurt kapar. (AKSOY:2015.435)

Arkadaşlarından ayrılıp tek başına iş yapma yolunu tutan kişi, koruyucusuz, desteksiz  
kalır; büyük zararlara uğrar. Krş. “Yalnız kalanı kurt yer.”

2346. Şeytanla ortak buğday eken samanını alır. (AKSOY:2015.438)

Kurnaz, düzenbaz kimse ile ortak olmayın. Kârı kendisine mal eder; zararı size yükler.  
Krş. “Şeytanla kabak ekenin...”

2454. Uyuyan yılanın kuyruğuna basma. (AKSOY:2015.454)

İlişmezseniz size zararı dokunmayacak olan kişiyi saldırgan duruma getirecek  
davranışlarda bulunmayınız.

#### **4.3.6.2. Deyimler**

2756. Adımını denk atmak (almak). (AKSOY:2015.531)

Kötü bir duruma ya da birinin tuzağına düşmek olasılığına karşı davranışlarında dikkatli  
bulunmak.

3368. At çalındıktan sonra ahırın kapısını kapatmak. (AKSOY:2015.589)

Zarara uğradıktan sonra önlem almak.

3454. Ayağını denk almak. (AKSOY:2015.597)

Başkalarının kendisine yapması olanağı bulunan kötülöklere karşı uyanık ve tetikte  
bulunmak.

3798. Benden günah gitti. (Benden söylemesi) (AKSOY:2015.633)

Ben üzerime borç saydığım şeyi söyledim. Sözlerimi dinlemez, bildiğini yaparsa ortaya çıkacak kötü sonuçtan dolayı ben kendimi suçlu saymam.

4522.Damokles'in kılıcı. (AKSOY:2015.705)

Kişiyi her an korku ve baskı altında tutan büyük ceza tehdidi.

6223. İki elim yanıma gelecek. (AKSOY:2015.875)

Bir gün nasılsa öleceğim. Öbür dünyada ceza görmemek için yalan söylememeliyim.

6883. Köpeğe hoş, kediye pist dememek. (AKSOY:2015.939)

Kendisine zarar verenlerden korunmak için en küçük bir tepkide bulunmamak.

7164. Meydan vermemek (bırakmamak). (AKSOY:2015.966)

Kötü bir durumun gerçekleşmesi olasılığını ortadan kaldırmak.

7289. Ne şiş yansın ne kebab. (AKSOY:2015.979)

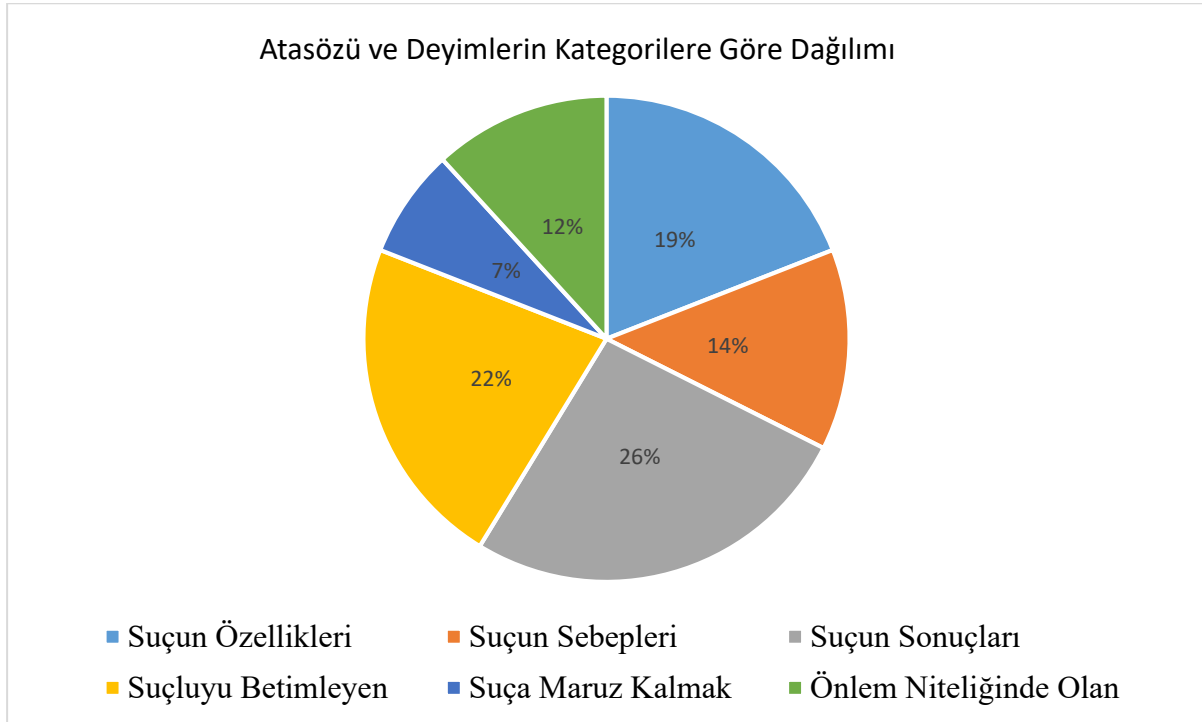
Biri zarardan korunmak için öteki zarara sokulmasın, ikisinin de zarar görmeyeceği bir yol bulunsun.

7677. Rüzgâr gelecek delikleri tıkamak. (AKSOY:2015.1019)

Bir işin sakınca doğurabilecek yönlerine karşı önlem almak.

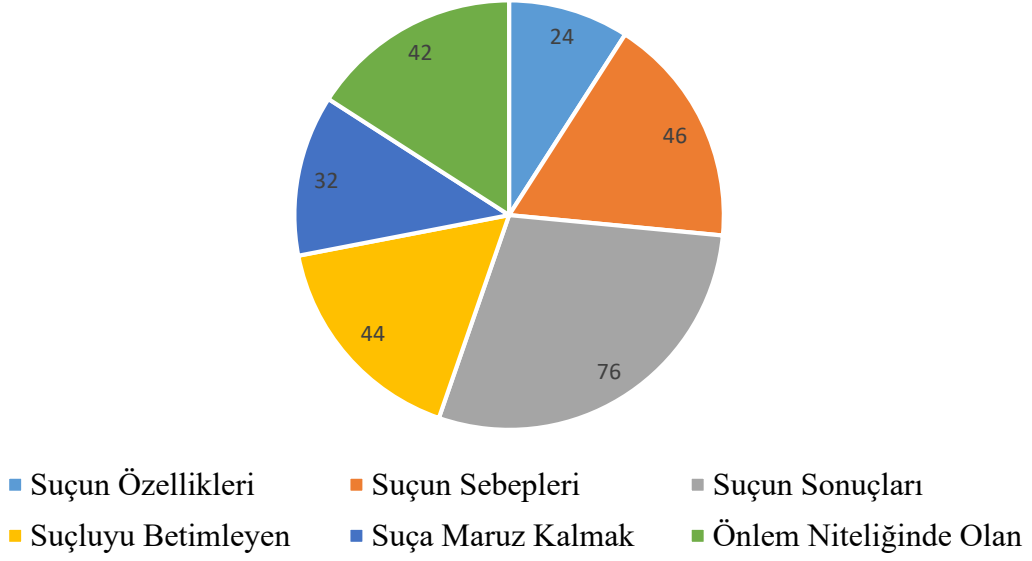
#### 4.3.7. Tablolar

Atasözü ve deyimlerden elde ettiğimiz sonuçları incelediğimizde aşağıdaki verilere ulaştık.



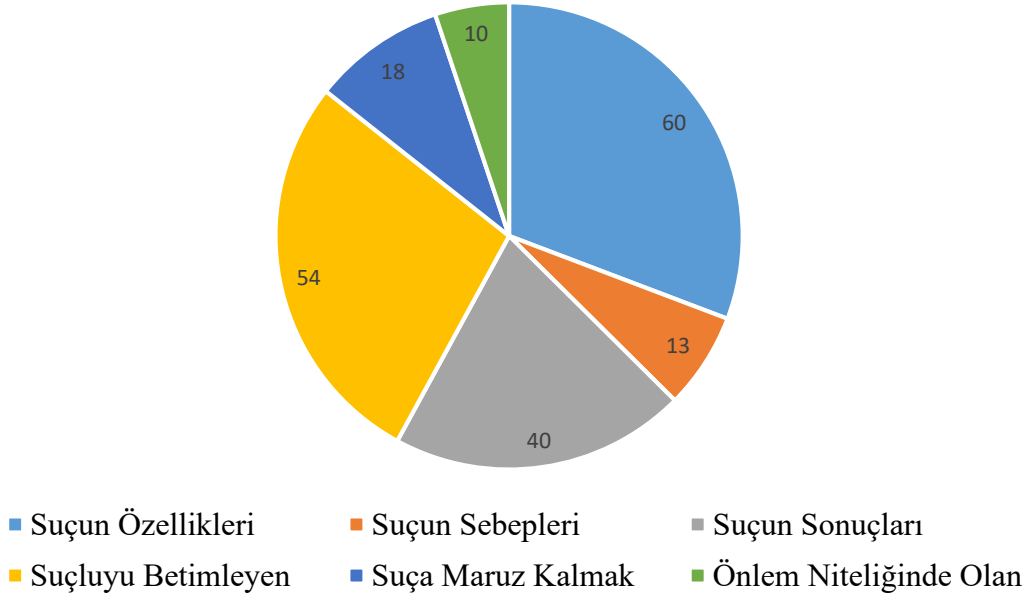
Tablo 1. Atasözü ve Deyimlerin Kategorilere Göre Dağılımı

Atasözlerinin Kategorilere Göre Dağılımı



Tablo 1.1. Atasözlerinin Kategorilere Göre Dağılımı

Deyimlerin Kategorilere Göre Dağılımı



Tablo 1.2. Deyimlerin Kategorilere Göre Dağılımı

Grafiklerde de görüldüğü gibi atasözü ve deyimlerde en çok üzerinde durulan konu suçun sonuçları ardından suçlunun özellikleri şeklindedir.

Atasözleri içerisinde en çok üzerinde durulan yine suçun sonuçlarıdır. Deyimlerde suçun özellikleri olmuştur. Bunun sebebi olarak atasözlerinin daha çok bir

deneyim sonucu söylenen sözler olmasına karşılık deyimlerin bir durumu açıklarken kullanılan ifadeler olması düşünülebilir.

Atasözleri ve deyim incelemelerinde elde edilen diğer bir sonuç ise ilgili kategorilerin başında da belirttiğimiz gibi suçun hayvan isimleri ya da nesne adlarıyla karşılanmasıdır.



#### 4.4. Suç Kavramının Ders Kitaplarına Yansımaları ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi

Çalışmamızın bu bölümünde Millî Eğitim Bakanlığının Ortaöğretim 11 ve 12. Sınıf ders kitaplarındaki metinlerden hareketle değerler eğitimi açısından suç kavramı ele alınacaktır. Değerler eğitimi için ise Ortaöğretim Genel Müdürlüğünün “Değerler Eğitimi Öğretim Programlarında Yer Alan Kök Değerler Temalı Etkinlik Kitabı”ndan faydalanılmıştır. Bu kitapta yer alan metinler ile ders kitaplarındaki metinlerin değerler eğitimi ve konumuzla olan bağlantısı yorumlanmıştır. Metinlerin tahlili başka bir alanın ve çalışmanın konusu olduğundan bu bölümde detaylı bir şekilde metin tahliline yer verilmeyip yalnızca konumuzla olan ilişkisine değinilmiştir. Tüm metinler değerler eğitimi ve konumuzla ilişkili olmadığından yalnızca konumuz kapsamında değerlendirebileceğimiz ve değerler eğitimi ile bağlantı kurabildiğimiz ünitelerde yer alan metinler çalışmamızda yer almıştır. Bu ünite başlıkları satırbaşlarında verilmiş gerekli görülen yerlerde dipnot yöntemiyle kaynak gösterilmiştir.

Öncelikle 11. Sınıf Ders Kitabında konumuzla ve değerler eğitimiyle ilişkilendirebileceğimiz ünitelerde yer alan metinler incelenmiş ardından 12. Sınıfta yer alan ünite ve metinlere yer verilmiştir.

*Değer sözcüğü Büyük Türkçe Sözlük'te (TDK, 2011, s.607)*

1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.  
7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü.

Şeklinde ifade edilmektedir. Bu tanımlar değer yargılarının da yalnızca bireyin değil aslında ulusu da kapsayan oldukça geniş bir kavram olduğunu gösteriyor. Bu durumu suç kavramı özelinde düşündüğümüzde çalışmamızın birinci kısmında da belirttiğimiz gibi suç ve suçun kavram alanına giren sözcükler toplumumuzun da değer yargılarının bir yansıması olarak düşünülebilir. Değer yargıları toplumdan topluma da değişebilen bir olgu olduğundan bizim toplumumuzda ve dolayısıyla çalışmamızda suç örneği olan ve kavram alanına giren bir durum veya sözcük başka bir toplum veya çalışmada farklı bir şekilde değerlendirilebilir. Bu anlamda çalışmamız yoruma, farklı görüşlere ve genişletilmeye açıktır.

Her toplum nasıl birbirinden farklı değerlere sahipse o toplumu oluşturan bireyler de farklı değer ve kültüre sahiptir. Ancak her farklılığın oluşturduğu bir bütün vardır. Bu bütünün ise ortak yargılarının, bir kesişim kümesinin olması kaçınılmazdır. Bu ortak

değerler ise karşımıza ideal insan tipini koymaktadır. Bu ideal insan tipi eğitim-öğretim faaliyetleri içerisinde “değerler eğitimi” ile desteklenmektedir.

Her toplum için veya evrensel olarak kabul gören bazı değerler vardır. Millî Eğitim Bakanlığı bu değerleri “On Kök Değer” olarak: *Adalet, Dostluk, Dürüstlük, Öz Denetim, Sabır, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Vatanseverlik ve Yardımseverlik* olarak belirlemiştir.

11. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında dokuz ünite bulunmaktadır. Bu üniteler: Giriş (Edebiyat ve Toplum İlişkisi), Hikâye, Şiir, Roman, Tiyatro, Makale, Sohbet ve Fıkra, Eleştiri, Mülakat ve Röportajdır. Bu ünite başlıkları altında yer alan ve konumuzla ilişkilendirebileceğimiz metinler şunlardır:

Giriş ünitesinde yer alan “Prof. Dr. Turan Karataş’a ait “Ayna ve Toplum” adlı yazıda Stendhal’in “Kırmızı ve Siyah”ında geçen “Roman, uzun bir yol boyunca dolaştırılan aynadır.” Sözüden yola çıkılarak gerçek anlamda aynanın aydınlık ve karanlık-sırlı- bir tarafı olduğu bunun da edebiyattaki yansımaları değerlendirilmiş. Bu metinden hareketle toplumda ne varsa ayna da onu yansıtacaktır. Realist bir bakış açısının ele alındığı metinde elbette toplum realizm anlayışına göre tüm yönleriyle ele alınır. Buna çirkinlikler, suçlar ve suçlular da dahildir. O hâlde toplumda ne varsa edebiyatta da o bulunacaktır. Çalışmamızdaki atasözleri ve deyimler de bu görüşü destekler niteliktedir çünkü toplumun suça bakışı onu işleyip işlememeyi veya suçun sonucunu da belirleyecektir. Edebiyat da içinde doğduğu toplumdan ayrı düşünülmemeyeceğinden toplumda bu tür olaylar var ise bir ayna gibi bunu yansıtacaktır.

Aynı üniteye yer alan “Edebî Akımlar” konusunda da yine suça ve suçluya bakış, akımın değerlerine göre farklı boyutta değerlendirilecektir. Örneğin kişinin hem kendi bedenine hem de Tanrı’ya karşı işlediği bir suç olarak değerlendirilebilecek olan “intihar” kavramı romantizm akımının öğretiminde okutulan Genç Werther’in Acıları adlı eserde farklı bir şekilde aktarılırken realizm akımının öğretiminde okutulan Madame Bovary adlı eserde daha farklı şekilde değerlendirilir. Werther’in intiharı o dönem için aşk uğruna yapılan kutsal bir ruhun eylemi gibi değerlendirilirken, Madame Bovary karakteri için bir son ve işlediği suçların ve belki de romantik ruhunun bir bedeli olarak aktarılır. Yine ders kitabının roman bölümünde yer alan “Huzur”, “Tutunamayanlar” adlı eserlerde de intihar olgusu ve modernizm ve postmodernizmde intihar olgusuna bakışın daha farklı olduğu görülmektedir. Bu eserlerden yola çıkılarak bile suçun döneme, akıma, toplumsal anlayışa göre değişebileceğini görüyoruz. Edebiyat toplumun aynası olduğu görüşüne tekrar dönülecek olursa toplumun suça

bakışı da aynaya yansıyışına etki edebiliyor veya aynanın şekli de toplumun bakışını değiştirebiliyor. Kısaca bu metinlerden hareketle edebiyatın ve toplumun birbirini karşılıklı etkilediği bu etkinin suç kavramına bakışı da etkilediği sonucuna varabiliriz.

2. Ünite olan Hikâye ünitesinde Cumhuriyet Dönemi Hikâye yer almaktadır. Bu dönem ise kendi içinde 1923-1940, 1940- 1960 ve 1960 sonrası Modern Hikâye olarak üç başlığa ayrılmıştır. Ders kitabında öncelikle bu dönemlerin özellikleri üzerinde durularak bu dönemin özelliklerini yansıtan metin ve yazarlar örnek olarak seçilmiştir.

Hikâyenin tarihi üzerinde kısaca durularak Cumhuriyet Dönemi hikâyeye geçiş yapılmıştır. Bu bölümde<sup>16</sup> özellikle 10. Sınıfın konuları olan destan, efsane, masal, mesnevi, halk hikâyesi gibi türlerden, Dede Korkut Hikâyelerinin bugünkü hikâyelerimize kaynaklık ettiği üzerinde durulmuştur. Burada adı geçen türlerin yazıldığı dönemlere dahil edebileceğimiz Yunus Emre, Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Veli gibi isimlerin Değerler Eğitimi Kitabının “Sevgi” temasında yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla ders kitaplarındaki metinleri değerler eğitimine dahil ettiğimiz Gibi Değerler Eğitimi Etkinlik Kitabında da edebî metinlerden ve bu alanda öne çıkmış isimlerden faydalandığı görülmektedir. Nitekim bu durum edebiyatın değerler eğitimindeki işlevini ön plana çıkaran bir örnektir.

1923-1940 yılları arası Türk öykücülüğü için gerçekçiliğin ön planda olduğu ancak bu gerçekçiliğin daha çok gözlemci gerçekçilik olduğu söylenebilir. Bu dönem için Sabahattin Ali'nin “Kamyon” hikâyesine yer verilmiştir. Bu hikâyede yoksulluk sebebiyle ilk kez yaşadığı köyden ayrılan bir gencin tedirginliğini ve öyküdeki detaylarda köy gerçekliğini görürüz. Bu hikâyede vicdan kavramının ve gencin duyduğu suçluluğu görüyoruz. Çalışmamızın ilk bölümünde bahsettiğimiz suç kavramının kişiden kişiye göre değişebileceği görüşünü burada da tekrar etmekte fayda vardır. Çünkü gencin duyduğu suçluluk aslında yetiştiği ortama bağlı şekillenmiştir. Bireysel olarak hissettiklerimiz de yetiştiğimiz toplumun bir parçası olduğundan metinde çocuğun bakkalın oğlu tarafından korkutulması da duyduğu suçluluğu pekiştirmektedir. O halde suç ve suçluluk bireysel olmaktan çok metnin de dahil olduğu toplumsal gerçekliğe bağlı olarak toplumun bir ürünü olabilir. Bu bağlamda metni değerler eğitiminde adalet ile ilişkilendirilebilir. Çünkü öyküdeki kişilerin kamyonda taşınması hatta oturdukları mevki ve kıyafetleri onların sosyokültürel yaşamları hakkında birer

---

<sup>16</sup> 11. Sınıf Ders Kitabı s.38

ipucu vermektedir. Bu da yazarında vurgulamak istediği toplumsal adalet ve eşitlik ile ilişkilendirilebilir.

Aynı üniteye yer alan ve toplumcu gerçekçi hikâye anlayışına dahil edebileceğimiz “Koca Öküzün Ölümü” adlı hikâye ise yine bir canlı olan ve köylü yaşamı için çok büyük bir önem teşkil eden “öküz” üzerinden bize toplumsal bilinç ve vicdanı anlatıyor. Öyküde öküzünden sanki evin bir ferdi gibi söz edilmesi ve ölümünün sahibinde yarattığı üzüntü ve onun ölümünü kötü ölüm ve hem bir yenilgi hem de bir cesaret örneği olarak değerlendirmek yine metnin yazıldığı anlayışla olan bağı göstermektedir. Bu metni de değerler eğitimi açısından adalet ile ilişkilendirmek mümkündür.

Hikâye ünitesinde bulunan ve durum hikâyesi örneği olarak karşımıza çıkan Memduh Şevket Esendal’a ait olan “Pazarlık” adlı hikâyede durum hikâyesinde sıkça rastlanan diyaloglardan oluşan bir öyküyü görüyoruz. Bu diyalogların bir kahvehane ortamında geçmesi ve yalanın bir güldürü ögesi olarak kullanılması toplumun yeri geldiğinde yalanı bir suç olarak görürken yeri geldiğinde de bir mizah olarak değerlendirmesi dikkat çekicidir. Öyküde dinleyiciler bunun bir yalan ve abartı olduğunu bilse de kimse anlatıcıya bunu söylemiyor mizah bu şekilde karşılıklı bir anlaşma ile gerçekleşiyor. O halde suçun karşısındaki niyetine göre değerlendirildiği sonucuna varabiliriz. Metni değerler eğitimi açısından ise dürüstlük ile ilişkilendirmek mümkündür. Dürüstlük toplumsal olarak bir değer olmakla birlikte bir birey olarak da değerimiz olmalıdır.

Aynı üniteye yer alan Tarık Buğra’nın “Oğlumuz” adlı hikâyesi bireyin iç dünyasını esas alan hikâye anlayışına dahil edeceğimiz bir öykü. Buna bağlı olarak yeni yetişen bir gencin davranışlarındaki değişimin ailesinin üzerinde oluşturduğu endişeyi görüyoruz. Hemen her ailede olabilecek bu tür kaygıları değerler eğitimi açısından sevgi ile ilişkilendirmek mümkündür. Çünkü öyküde daha ziyade anne babanın oğlunun o küçük hallerini özlediği ve ona duyduğu sevginin ön planda olduğunu görüyoruz. Ancak hikâyenin kurgusu iç monologların kullanılması diğer dönemleri temsil eden öykülerden daha farklıdır. Bu da hikâyenin olduğu anlayışın farklılığından kaynaklanmaktadır. Önceki hikâyelerde daha çok toplumsal bir vicdandan bahsetmek mümkünken bu öykümüzde “...Fakat birbirimizden niçin gizleyelim; sen böyle konuşurken sesini titreten şeyde biraz vicdan burkulması ve daha çok çaresizliğin azabı

yok mu?..”<sup>17</sup> ifadelerinde de görüldüğü gibi vicdanın bireysel bir düzlemde değerlendiriliyor. Metnin ait olduğu anlayış da kavramlara bakışı değiştirebilmektedir. Toplumcu gerçekçi öykülerde toplumdaki bireye giden bir anlayışla ele alınan temalar bireyin iç dünyasını esasa alan öykülerde daha çok bireyin iç dünyası ve psikolojisi ile ilişkilendirilmektedir. Doğal olarak buna göre bir anlam kazanmaktadır. Ünitenin sonunda yer alan Modernist hikâyelerde -Odalardan Biri gibi- ise bu bireyselliğin çok daha ön plana çıktığı anlatım biçiminin de farklılaştığı görülmektedir.

Üçüncü Ünite olan Şiir Ünitesinde Tanzimat Dönemi’nden Cumhuriyet Dönemine kadar her edebî dönemi temsil edecek bir şiir verilmiştir. Namık Kemal’in Hürriyet Kasidesi, Mehmet Âkif Ersoy’un “Küfe”si bu üniteye yer almaktadır.

Hürriyet Kasidesi’ni değerler eğitimi açısından adalet ile ilişkilendirmek mümkündür. Bu şiirde Namık Kemal’in adalet, hürriyet, hak gibi kavramları şiirimize ilk dahil şairlerden olmasından hareketle de bu şiirin öğretimini değerler eğitimindeki adalet ve vatanseverlik kavramıyla ilişkilendirmek mümkündür. Namık Kemal’in Değerler eğitimi etkinlik kitabında “Vatanseverlik” temasında bir beytiyle yer alması da bu görüşümüzü destekler niteliktedir. Özellikle şiirin, Türk milletinin köklerinin dayandığı temelden aşağıdaki beyitlerinde vatanseverlik vurgusu açıkça görülmektedir.

*Biz ol nesl-i kerîm-i dûde-i Osmaniyânız kim*

*Muhammerdir ser-â-pâ mâyemiz hûn-ı şehâdetden*<sup>18</sup>

*Biz ol âl-i himem erbâb-ı cidd ü içtihadız kim*

*Cihan-girâne bir devlet çıkardık bir aşîretten*

*Biz ol ulvi-nihâdânız ki meydân-ı hamiyetde*

*Bize hâk-i mezâr ehven gelir hâk-i mezelletden*

Aşağıdaki beyitlerde ise adalet kavramının öne çıktığı görülmektedir.

*Civân-merdân-ı milletle hazer gavgâdan ye bî-dâd*

<sup>17</sup> MEB 11. Sınıf Ders Kitabı s.50

<sup>18</sup> Beyitler MEB 11. Sınıf Ders Kitabı s. 70-71’de yer alan *Hürriyet Kasidesi*’nden alınmıştır.

*Erir şemşîr-i zulmün âteş-i hûn-ı hamiyetden*

*Ne mümkün zulm ile bî-dâd ile imhâ-yı hürriyet*

*Çalış idrâki kaldır mukteditersen âdemiyetden*

Bu beyitlerden hareketle çalışmamızın değerler eğitimi açısından adalet ve vatanseverlik ile ilişkilendirileceğini belirttik. Ancak yine ileri bir yorum ile adaletsizliğin ve hürriyeti engelleyici her türlü davranışın bir suç olarak kabul edileceğini söyleyebiliriz. Bu da bizi çalışmamızın ilk bölümünde de belirttiğimiz suçun döneme göre farklı şekillerde nitelendirilebileceği görüşüne götürmektedir. Buna göre Tanzimat Dönemi gibi adalet, hukuk, hak, hürriyet gibi kavramların ön planda olduğu, bu kavramların tanımlarının önceki dönemlere göre bir değişim geçirdiği ve bu anlamda şiirimize dahil olduğu bir dönemde bunlarda yoksun bırakılmak da bir suç olarak kabul edilmiştir. Tanzimat öncesinde böyle bir söyleme şiirlerde doğrudan rastlanmaması da yine bu kavramların hayatımıza girmesiyle neyin suç sayılıp sayılmayacağı konusunda toplumsal değişimin etkisini ortaya koymaktadır. Elbette Divân Edebiyatında da Fuzulî gibi şairlerin bazı eserlerinde şair uğradığı bir haksızlığı dile getirdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra Orhon Yazıtları'nda da adalet ve devlet düzeninden söz edilmektedir. Yani bu kavramlar edebiyatımızda her dönemde yer almaktadır ancak Tanzimat ile birlikte yeni birtakım anlamlar kazanarak, toplumu da dahil ederek var olması bir yenilik olarak düşünülmelidir.

Aynı üniteye yer alan Mehmet Emin Yurdakul'un "Şehîd yâhud Osman'ın Yüreği" adlı şiirini şairin şiir anlayışı da göz önünde bulundurularak vatanseverlikle doğrudan ilişkilendirmek mümkündür. Millî Edebiyat Dönemi Türk şiirini temsilen yer alan bu şiir dönemin Türkçülük akımına uygun olarak ve toplumcu bir anlayışla kaleme alınmıştır.

Şiir ünitesinde yer alan diğer bir şiir olan Mehmet Âkif Ersoy'un "Küfe"sini ise şairin şiir anlayışına da bağlı olarak sabır, dürüstlük, sorumluluk değerleriyle doğrudan ilişkilendirmek mümkündür. Değerler Eğitimi Etkinlik Kitabı'nda da yer verilen<sup>19</sup> Mehmet Âkif'in meşhur "Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim / İnan ki her ne demişsem görüp de söylemişim." dizeleri de onun şiir anlayışının bir özeti gibidir.

<sup>19</sup> Değerler Eğitimi Etkinlik Kitabı s.80-81 Erişim: 09.05.2023

Dolayısıyla “Küfe”de de bir hikâye yaratarak bizlere yine bir hakikat ile ders vermeyi amaçlamıştır. Bunu yaparken de sabrın, sorumluluk almanın, çalışkanlığın önemini vurgulamıştır. Bu dizeler değerler eğitimi açısından da “dürüstlük” teması altında verilmiştir. Mehmet Âkif Ersoy şiir anlayışı ile de değerler eğitimine dahil edilmiş bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı kitabın 104 -105. Sayfalarında ise “Dürüstlük Abidesi Mehmet Âkif” adıyla ayrı bir etkinlik olması Mehmet Âkif’in yalnızca şiir anlayışı olarak değil karakter olarak da dürüstlüğü önemseydiğini göstermektedir. Âkif’in değerler eğitimi açısından önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür.

Şiir ünitesinde “Yağmur” şiiriyle yer alan Tevfik Fikret de Değerler Eğitimi Etkinlik Kitabı’nda<sup>20</sup> yer verilen “*Güzel düşün. İyi hisset, yanılma, aldanma / Ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma.*” Dizeleri ile dürüstlük temasında yer alan şairlerimizdendir. Buradan hareketle yağmur şiirini doğrudan konumuzla ve değerler eğitimi ile ilişkilendiremediğimiz Tevfik Fikret bir başka şiiri ve şiir anlayışı ile değerler eğitimine dahil olmuştur.

Şiir ünitesinin sonunda Çağdaş Türk lehçelerine ait şiirler yer almaktadır. Bunlardan biri de Bahtiyar Vahabzade’ye ait olan “Menim Anam” adlı şiirdir. Bu şiiri değerler eğitimi açısından sevgi ile ilişkilendirebiliriz. Aile sevgisinin bir bireyin gelişimindeki önemi düşünüldüğünde özellikle de çocuğun her şeyi ilk kez öğrendiği kişi olan annesi ile olan iletişiminin çok büyük bir önem teşkil ettiği bilinmektedir. Şiirde de tam olarak bunlardan söz edilmektedir. Anadolu’da da annelerin akademik olarak bir eğitim almasa da çocuğun gelişiminde ona her şeyi ilk öğreten kişi olması, çocuğun ilk öğretmeni olması durumu söz konusudur. Şiirde de kendi adını yazamasa da ona her şeyi öğretenin, yazdıklarının gerçek sahibinin annesi olduğunu söylüyor. O hâlde anne sevgisi dolayısıyla da değerler eğitimi içerisinde yer alan sevgi teması ile metnimizi ilişkilendirmek mümkündür.

6. Ünite olan roman ünitesinde de hikâye ünitesine benzer bir gruplandırma yapılmıştır. Roman anlayışları 1923-1950 arası, 1950-1980 arası, Modernizm akımı ve Dünya edebiyatında roman olmak üzere dört başlıkta verilmiş ve seçilen metinler bu anlayışlar doğrultusunda verilmiştir.

---

<sup>20</sup> Değerler Eğitimi Etkinlik Kitabı s.80-81 Erişim: 09.05.2023

Edebiyat içinde doğduğu toplumdan ayrı düşünülemez bir şekilde etkilenir veya etkiler. Kurtuluş yılları mücadelesi ile geçen 1923-1950 yılları arasında da romanın konusu Millî mücadele, Kurtuluş Savaşı, köylü-aydın çatışması, Anadolu gerçeği gibi konular olmuştur. 11. Sınıf ders kitabında 1923-1950 yılları arasındaki yıllarda verilen metinlerden biri de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Yaban" adlı romanıdır. Yaban, hem Millî mücadeleyi hem Anadolu gerçeğini hem de köylü aydın çatışmasını içermesi bakımından dönemin en önemli yapıtlarından biridir. Ders kitabında Yaban'ın giriş ve sonu hakkında bilgi verilerek romandan bir kesit sunulmuştur. Bu kesitte romanın da özeti niteliğinde olan köylülerin Ahmet Celâl'e bakışı ve Ahmet Celâl'in köylülere bakışına yer verilmiştir.<sup>21</sup> Ahmet Celâl'in kirlilik ve pisliği bir köylülük alameti olarak sayması, insanların bu tutumları yüzünden inkılapların başarısızlıkla sonuçlandığını düşünmesi ve bu insanların değişmeyeceğine olan inancı ve uğradığı umutsuzluk ve hayal kırıklığı ile kendi toplumuna yabancılaşması romanın da tezi olan aydının köylüye yabancılaşması durumunu ortaya koymaktadır.

Romanın sahip olduğu anlayış ve işlediği tema değerler eğitimi açısından sevgi, saygı, sorumluluk ile ilişkilendirilebilir. Bir aydın olarak romanda yer alan Ahmet Celâl aydın kimliği ve sorumluluğuyla hareket etseydi romanda başka türlü bir son olabilirdi. Yaşadığı çevreye sevgi ve saygı ile yaklaşırsa köylüler tarafından "yaban" olarak görülmek yerine benzer bir karşılık görebilir iletmek istediği düşüncelerini onlara aktarabilirdi.

Bu ünite içinde yer alan diğer romanlardan biri de Bireyin İç Dünyasını Esas Alan roman anlayışına dahil edebileceğimiz Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Huzur"udur. Burada "Yaban"daki aydının aksine bir değişim geçiren toplumda uyum kurmaya çalışan bir aydın tipi görülür. Bunun yanı sıra sahip olduğu roman anlayışına bağlı olarak psikolojik tahliller ve bir medeniyet portresi çizer. Toplumun geçirdiği değişimi toplumun aydın kesimini nasıl etkilediğini bir aşk üçgeni içerisinde bizlere aktarır. Bu metin değerler eğitimi açısından İhsan'ın Mümtaz'a karşı tutumlarından dolayı ve Mümtaz'ın Nuran olan ilişkisindeki davranışlarından hareketle sorumluluk ile ilişkilendirilebilir.

---

<sup>21</sup> MEB 11. Sınıf Ders Kitabı s.157-161

Roman ünitesinde verilen diğer bir metin Orhan Kemal'in "Murtaza" adlı romanıdır. Orhan Kemal roman anlayışı içinde Toplumcu Gerçekçi Roman içerisinde değerlendirdiğimiz bir yazar. Murtaza romanı ise kurallara oldukça sıkı sıkıya bağlı olan Murtaza tipi üzerinden toplumsal inanışları bizlere göstermektedir. Murtaza'nın bu kurallar uğruna kendi öz evladından olması ise romanı çarpıcı kılan bir sondur. Murtaza'nın bu ileri sorumluluk duygusu bir ters örnek olarak değerler eğitimi açısından sorumluluğa ve öz denetime dahil edilebilir. Roman, kişinin sorumluluklarının sınırlarını doğru çizmesi ve öz denetimini doğru düzenleyebilmesinin önemini çarpıcı bir şekilde gözler önüne koyar.

Modernizm akımına bağlı olarak ders kitabında yer alan Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar adlı romanı ise başkahraman Turgut Özben'in en yakın arkadaşı olan Selim Işık'ın intiharıyla başlıyor. Bu durum bile kendi başına öz denetim ile ilişkilendirilebilir. Ders kitabı değerlendirmesinin başında yer verdiğimiz realizm akımına dahil edilen Flaubert'in Madame Bovary'sindeki intihar ile bu romandaki intihar kavramlarının farklı şekillerde işlenip değerlendirildiğini söylemek mümkündür. İlkinde intihar Madame Bovary gibi romantik bir karaktere bir ceza olarak verilirken bu romanda kendine yabancılaşan bir bireyin bunalımı sonucunda yapılan bir eylem olarak karşımıza çıkar. Bu da yalnızca duyguların değil eylemlerin de döneme ve dönemin sahip olduğu anlayışa göre değerlendirildiğini göstermektedir. Turgut Özben'in ise Selim Işık ile olan bağı bu durumu aydınlatması için ve bunu yaparken de kendi benliğini bulmasına kadar uzanır. Turgut Özben'in değerler eğitimi bakımından dostluk ile ilişkilendirilebilecek bu davranışı daha sonra öz denetim ve sorumluluk ile ilişkilendirilebilir.

Ünitenin sonunda yer alan ve dünya edebiyatından bir örnek olarak verilen Ernest Hemingway'nin "Yaşlı Adam ve Deniz" adlı romanında ise başkahraman olan yaşlı adamın romanın başından sonuna kadar büyük bir sabırla hareket etmesi değerler eğitiminde sabır ile doğrudan ilişkilendirilebilir.

7. Ünite olan tiyatro da Cumhuriyet Dönemi tiyatroya yer verilmiştir. Tiyatro metinleri doğrudan konumuzla ilişkilendirilmese de Değerler Eğitimi Etkinlik Kitabı'nda<sup>22</sup> "Vatanseverlik" temasında Kültürel Miraz başlığı altında Karagöz oyunu tanıtılmış ve

---

<sup>22</sup> s.294

meddahlıktan söz edilmiştir. Tiyatro her dönemde halkı eğitmede etkili bir araç olarak kullanılmıştır. İlk sahnelenen tiyatromuz olan Vatan yahut Silistre’de de bu durum görülmektedir. Bu bağlamda tiyatroyu geleneksel ve modern anlamda değerler eğitimi açısından vatanseverlik ile ilişkilendirmek mümkündür.

8. Ünite olan eleştiri ünitesinde eleştirinin özelliklerinden bahsedilerek çeşitli örneklerle Cumhuriyet öncesinde ve Cumhuriyet Dönemi’nde eleştiri türlerine metinlerle örnekler verilmiştir. Eleştiri hem edebî metin açısından hem de günlük yaşamımızda yer alışı bakımından değerler eğitiminde saygı ile ilişkilendirilebilir. Çünkü eleştiri yapılırken belli sınırlar dahilinde ve yapıcı olmak eleştiriye daha geçerli kılacaktır.

12. Sınıf Ders Kitabında Giriş, Hikâye, Şiir, Roman, Tiyatro, Deneme ve Söylev (Nutuk) olmak üzere yedi ünite bulunmaktadır. Bu ünitelerden konumuzla ve değerler eğitimiyle ilişkilendirebileceğimiz metinler incelenmiştir. Metinler tahlil edilmemiş yalnızca suç kavram alanıyla veya değerler eğitimi açısından incelenmiştir.

Giriş ünitesinde yer alan “Edebiyat ve Psikoloji İlişkisi” konusuna örnek olarak verilen Peyami Safa’nın *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*’ndan alınan bir kesit üzerinden öğrencilerin psikolojik unsurların roman kahramanının anlaşılmasına yaptığı katkıyı bulması istenmiştir. Bu parçada roman kahramanının Nüzhet’in ona yalan söylemesi üzerine hissettikleri yer almaktadır. Yalan kavramını çalışmamızın ilk bölümünde suçun kavram alanına dahil etmiştir. İkinci bölümde ise 11. Sınıf ders kitabında hikâye ünitesinde yer alan Memduh Şevket Esenal’ın Pazarlık adlı öyküsünde bir mizah ögesi olarak kullanıldığını belirtmiştir. Kavramların dönemin anlayışına göre anlam kazanabileceği görüşümüzden hareketle edebî görüş ve hatta türler arasında yalan gibi bir kavramın da farklı şekillerde değerlendirildiği görülmektedir. Edebiyatta herhangi bir kavramın tek bir anlayışla ele alınması beklenemez. Bazen yazarın görüşü bazen de yaratmış olduğu karakter her kavramı farklı bir açıdan değerlendirip görmemizi sağlar. Çalışmamız için önemli olan kısım ise suç sayılabilecek kavramların da bu farklılığa dahil olması ve bunun nasıl olduğudur.

Metin değerler eğitimi açısından dürüstlük temasına dahil edilebilir. Çünkü parçada yalanın ona inanan bir kişi üzerinde oluşturabileceği hayal kırıklığı, dürüstlüğü önemi üzerinde durulmaktadır.

Hikâye ünitesinde yer alan Fûruzan'ın *Parasız Yatılı* öyküsünün hazırlık sorusunda kişinin aile içinde sorumluluk almasını gerektiren durumlara örnek verilmesi istenmektedir. Öykünün içeriğine de bakıldığında metnin değerler eğitimi açısından sorumluluk ile ilişkilendirilebileceği söylenebilir. Çünkü öyküye konu olan kız çocuğu ve annesi fakir bir yaşan sürmektedir. Kızın okuyabilmek ve belki de yaşamını değiştirmek için tek çaresi parasız yatılıyı kazanmaktır. Öyküdeki börekçiye gidip yemek yemeyi ziyafet saymaları, kızın beden eğitimi derslerine katılamaması gibi küçük ayrıntılardan yaşanan fakirliği ve annenin çocuğunu tanımlarken çalışkan ve hiç şımartdığı olmamıştır, “Sanki o çocuk olmamıştır.” Gibi ifadelerinden kızın üzerine yüklenen sorumluluğu hissedebiliyoruz.

Şiir ünitesinde yer alan Arif Nihat Asya'nın *Bayrak* adlı şiiri hem teması hem de şairin sanat görüşü bakımından değerler eğitiminde vatanseverlik ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Bayrak sevgisi ve bayrağa saygı duymak vatandaşlık görevlerimizden biridir. Dolayısıyla bu şiirinden dolayı Bayrak şairi olarak da bilinen Arif Nihat Asya vatanseverlik teması için uygun bir örnek olacaktır. Ünitenin ilerleyen bölümlerinde Arif Nihat Asya'nın bu şiiri nasıl yazdığını yaptığı açıklamalara da yer verilmektedir. Aynı ünite içerisinde ders içi etkinlik olarak verilen<sup>23</sup> Mithat Cemal Kuntay'ın “Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır/ Toprak eğer uğruna ölen varsa vatandır.” Sözleri ve Mehmet Âkif Ersoy'un *İstiklâl Marşı*'ndan verilen dizeler de vatanseverlik ve bayrak sevgisi ile doğrudan ilişkilendirilebilir.

Şiir ünitesinde yer alan Âşık Feymani'ye ait Anadolu'm adlı şiir de yurt sevgisini anlatan şiirlerimizden biridir. İçerdiği tema bakımından değerler eğitiminde vatanseverlik ile ilişkilendirilebilir.

Roman ünitesinde Toplumcu gerçekçi roman örneği olarak verilen Orhan Kemal'in Bereketli Toprak Üzerinde adlı romanı dostluğun hayat şartlarına bağlı olarak nasıl bir değişim geçirebileceğini de bize göstermektedir Bu bakımdan dostluk teması için de uygun bir örnek olabilir. Romanda maaşlarının bir kısmını ırgatbaşına vermek zorunda kalmaları adalet ve dürüstlük ile ilişkilendirilebilir. Romandaki trajik durumların ve üç dost olarak yola çıkan kişilerin yollarının ayrılmasının romanın yazıldığı anlayışa da bağlı olarak toplumsal adaletsizlik olduğu düşünülebilir.

---

<sup>23</sup> s.99

Dolayısıyla roman değerler eğitiminde dostluk, dürüstlük ve adalet temaları için örnek olabilir.

Roman ünitesinde modernist roman anlayışına örnek olarak verilen Yusuf Atılgan'ın *Aylak Adam* romanını bir yabancılaşma romanı olarak ele alabiliriz. 11. Sınıf ders kitabında modernizm anlayışına örnek olarak verilen *Tutunamayanlar* romanında olduğu gibi burada da kendine yabancılaşan bir roman karakteri görüyoruz. Kahramanımızın bir adının dahi olmayışı onun bu yabancılaşması ile ilişkilendirilebilir. Bu romanda sorumluluk almaktan kaçan bir kişi ile karşılaşırız. Bu nedenle kimse ile sağlam bağlar kuramayan kendisine dahi yabancı bir karakter üzerinden değerler eğitimi açısından sorumluluk için güzel bir örnek olabilir.

Roman ünitesinde çalışmamızla ilişkilendirebileceğimiz diğer metin ise Kırgız edebiyatının önemli yazarlarından Cengiz Aytmatov'un *Selvi Boylum Al Yazmalım* adlı eseridir. Eserde İlyas ve Aysel'in aşk hikâyesi ekseninde sevgi ve bu sevginin beraberinde getirdiği sorumluluk duygusu işlenmektedir. Metin değerler eğitimi açısından incelendiğinde sevgi ve sorumluluk temaları içinde yer alabilir.

Aynı ünite içinde yer alan Dünya edebiyatında roman örneği içindeki Harper Lee'nin *Bülbülü Öldürmek* romanı bir çocuğun gözünden yaşanan bir haksızlık ve adaletsizlik örneğini anlatıyor. Romanı konusu bakımından değerler eğitiminde adalet ve saygı temalarına dahil etmek mümkündür.

Deneme ünitesinde Montaigne'nin Denemeler adlı kitabında yer alan "Doğruluk Kaygısı" adlı deneme yazısında farklı fikirlere saygı duymanın eleştiriye açık olmanın önemi vurgulanmış, dostluklar içerisinde de düşüncelerin dürüstçe dile getirilmesinin kişiyi geliştireceği belirtilmiştir. Bu bilgilerden hareketle metin değerler eğitimi açısından dürüstlük, dostluk ve saygı temalarına uygundur.

Söylev (Nutuk) ünitesinde yer alan Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk*'u ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'in *Başkumandan Muhaberesi* adlı yazısı konuları bakımından vatanseverlik temasında yer alamaya uygundur.

## BÖLÜM 5

### 5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

#### 5.1. Tartışma

Suç kavramını öncelikle akla gelen ilk anlamından başlamak üzere Türk dilinin tarihi seyri içinde değerlendirdik. Kavram alanının çeşitliliği ve derecelendirilmesi bizi dönemler içerisinde bu kavramları araştırma yoluna sevk etti. Bu araştırma ile suç sözcüğünün kavram alanına giren ve bulgular bölümünde yer verdiğimiz pek çok sözcüğe ulaşıldı. Bu kavramların her birinin aynı alana dahil olmasının yanı sıra farklı durum ve koşullarda kullanılması dikkat çekicidir. Özellikle Köktürk döneminden başlayarak Türkiye Türkçesine kadar uzanan dönemdeki sözcük çeşitliliği dilimizin zenginliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bizim çalışmamız bir sözcük bağlamında pek çok sözcüğü ortaya koysa da bunun bir örnek olduğu dilimize daha pek çok alanın bu şekilde değerlendirilebileceği unutulmamalıdır. Çalışmamızın sınırlılıkları Türk dili çerçevesinde olduğundan hukukî, sosyoloji ve dinî bağlamları başka alanların konusu olarak ele alınabilir ve çalışmamız bu alanlara ışık tutabilir düşüncesindeyiz.

#### 5.2. Sonuç

Çalışmamızda suç sözcüğünün tarihsel seyrini, kullanım sıklığını ve alanı üzerine durarak kültürel düzeyde zihinlerde nasıl yaşadığını tespit etmeye çalıştık. Çıkış noktamızdan biri olan suç kavramına karşılık olarak kullandığımız hata, günah, kabahat gibi sözcüklerin aralarındaki eş anlamlılık ve yakın anlamlılık bağlarının varlığından söz ettik. Buradan hareketle sözcüklerin dilimizde farklı durumlarda farklı şekillerde kullanılmasından yola çıkarak aslında birbirlerini tam manasıyla karşılamadıkları dolayısıyla kullanılırken derecelendirme yapılabildiği sonucuna ulaştık.

Sözcüklere yüklediğimiz anlamlar bağlamdan bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla suç kavramı da kullanıldığı bağlamla birlikte düşünüldüğünde hata, günah, kabahat, yanlış gibi adlar alabilir. Anlamlandırmada bir diğer etkili unsur ise kültürel değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada Türkiye Türkçesinde Suç Başlığı altında incelediğimiz atasözleri ve deyimlerden elde ettiğimiz sonuçlara göre suça, suçluya, suça maruz kalmaya karşı takınacağımız tavırlar bir birikimin ürünüdür. Bazı suçlar için affedici ifadeler kullanılırken özellikle toplumun değerlerine karşı işlenen bir suçun affının olmayacağına yönelik ifadeler buna örnektir.

Çalışmamızın sonucunda dil bilgisi çalışmalarının dışında suç kavramının anlamsal olarak farklı adlandırılmasının sebepleri: Bağlam, kültürel birikimin etkisi ve toplumun ve bireyin değer yargılarına bağlı olarak olaya bakışı şeklinde açıklanabilir.

### **5.3. Öneriler**

Kavram alanı çalışmaları artıkça ele alınan sözcüklere bakış da farklılaşacaktır. Bunda zaman faktörünün de etkisi düşünüldüğünde bir dönem suç sayılmayan veya sayılan bir eylemin başka bir dönemde suç sayılmayacağı veya sayılabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu da sözcüklerin zamana bağlı olarak da toplumsal bilinçte farklı yorumlanacağından çalışmamız farklı dönem ve toplumlarla başka yorumlara da açıktır. Bu nedenle hangi eylemlerin suç, hata, kabahat sayılacağı toplumdaki topluma ve o toplumların yaşadığı zamana göre farklılık gösterecektir. Bu da başka bir çalışmanın konusu olarak değerlendirilebilir.

## KAYNAKLAR

- AKSOY, Ö.A. (2015). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*. İstanbul: İnkılâp
- DEVELİOĞLU, F.(2011). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi. 28.Baskı. s.161-1373
- DİLÇİN, C. *Yeni Tarama Sözlüğü* (2013). Ankara: TDK Yayınları. 3. Baskı. s.205-206
- ERCİLASUN, A. B. ve AKKOYUNLU, Z. (2018) *Dîvânu Lugâti't- Türk: Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara:TDK Yayınları, 3.Baskı.
- EREN, H.(1999) *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara:Bizim Büro Basımevi. 2.Baskı. s.376-377
- ERTAŞ, N. *Bilemedim Kadrini Kıymetini*. Erişim adresi: <https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=584> Erişim Tarihi: 27.01.2021
- FİLAZİ, G. ÇUHADAR, S. KARACA, D. BOZBIYIK N. BAYCANLAR M.(2022) *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 12. Sınıf Ders Kitabı* Ankara:Korza Yayıncılık.
- KORKMAZ, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara:TDK Yayınları, 4.Baskı s.67-142
- Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Değerler Eğitimi Öğretim Programında Yer Alan Kök Değerler Temalı Etkinlik Kitabı*. Erişim: 8 Mayıs 2023 Erişim Adresi: <https://ogmmateryal.eba.gov.tr/kitap/degerler-egitimi/index.html>
- ÖLKER, G. *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950 Arası)* (Mayıs 2011). Konya:Kömen Yayınları, 1. Baskı. s. 327
- TULUM, M. (2011). *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Ceza Kanunu* Kanun Numarası : 5237 Kabul Tarihi : 26/9/2004 Erişim: 15 Mayıs 2023 Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>
- Türk Dil Kurumu Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* Erişim: 16 Ocak 2021 Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/?q=&aranan=>
- Türkçe Sözlük*. haz.Halûk Şükrü AKALIN... [ve başk. ]. Ankara: Türk Dil Kurumu. 2011. 11. Baskı.

*Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* (1993) Haz. DİKMEN A. BEYAZ A. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 211/10 Ankara Üniversitesi Basımevi. Cilt. X. 2.Baskı. s.3386-3688

USER ŞİRİN, H. (2009) *Köktür ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*. Konya: Kömen Yayınları. 1. Baskı.

VARDAR, B.(2007) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları. 2. Baskı s.94

YÜCEL, İ. TÜRKYILMAZ, M. SAĞIR, S. (2022) *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı 11. Sınıf Ders Kitabı* Ankara:Başak Yayıncılık.

*XII.Yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*.1996. Atatürk Kültür,Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı: 212/V Ankara Üniversitesi Basımevi. 2.Baskı. Cilt. V s. 3567-3570.